

TAMPEREEN YLIOPISTO

Johtamiskorkeakoulu

Heta-Elena Heiskanen

**EUROOPAN IHMISOIKEISTUOMIOISTUIN
YMPÄRISTÖVASTUUN KEHITTÄJÄNÄ**

VALTION

Pro gradu -tutkielma

Julkisoikeus

Tampere 2013

TIIVISTELMÄ

Pro Gradu -tutkielma

XII + s. 100

Heta-Elena Heiskanen

Julkisoikeus

Toukokuu 2013

Tutkimuksen tarkoituksensa on systematisoida Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä ja identifioida siitä ympäristöä koskevia valtion velvoitteita. Velvoitteet koskevat niin ennakkollisia toimia kuin vahingonkorvauksia. Myös velvoitteiden ennakoitavuuteen ja tulevaisuuden kehityskulkuun otetaan kantaa.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen antamia velvoitteita ja niistä syntyvää valtion vastuuta verrataan ympäristöoikeudessa ilmeneviin suojeleaukkoihin tai järjestelmän yleiseen suojeleheikkouteen. Tutkimus tarkastelee yleisen vastuumäärittelyn lisäksi erityiskysymyksenä ilmastonmuutosta sen ajankohtaisuuden vuoksi. Ilmastonmuutoksen yhteydessä käsitellään esimerkiksi ekstraterritoriaalisen vastuun problematiikkaa ja hajasaasteen vastuuttamisen ongelmia.

Tutkimus ottaa samalla kantaa yleisemmin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomioiden merkitykseen paitsi sopimusvaltioiden piirissä, niin myös laajemmin. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen roolia käsitellään myös vastaanottavana osapuolena, sillä Euroopan ihmisoikeustuomioistuin hyödyntää myös enenevässä määrin Euroopan ihmisoikeussopimuksen ulkopuolisia lähteitä tulkinnoissaan. Tutkielman voidaankin punnitsevan myös kysymystä siitä, missä määrin kansainvälisen oikeuden eri osa-alueilla esiintyviä yleisiä oppeja voi hyödyntää muussa kuin alkuperäisessä kontekstissa.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuksen aihepiiristä.....	1
1.2 Tutkimustehtävät ja rajaukset.....	5
1.3 Tutkimuksen rakenne.....	8
2 KESKEISET KÄSITTEET JA TEOREETTINEN VIITEKEHYS	9
2.1 Valtion velvoitteista ja vastuusta.....	9
2.2 Ympäristö regulaation kohteena.....	11
2.2.1. Mikä tai mitä ympäristö on?.....	11
2.2.2. Ympäristöstä ympäristöongelman määrittelyyn.....	15
2.3 Ihmisoikeuksien ja ympäristön suhde lainsäädännössä.....	17
2.3.1. Laaja, mutta heikko kansainvälinen säädösverkosto.....	17
2.3.1. Suomen kansallisen lainsäädännön käyttöpotentiaalista.....	22
2.4 Euroopan ihmisoikeussopimuksen tulkintaperiaatteet ihmisoikeuksien kehittäjänä..	25
2.4.1. Sopimuksen ulkopuoliset tulkintalähteet ja niihin läheisesti yhteydessä olevat tulkintaperiaatteet.....	26
2.4.2. Tehokkuusperiaate todellisten oikeuksien turvaajana.....	27
2.4.3. Autonomisen tulkinnan periaate vertailun rajoittajana.....	28
2.4.4. Dynaaminen tulkinta oikeuksien kehittäjänä.....	29
2.4.5. Esitöiden rajallinen merkitys.....	30
2.4.6. Oikeusvertailun merkittävä rooli.....	30
3 PREVENTIIVISET JA JÄLKIOIKEUSSUOJAT YKSILÖILLE	33
3.1 Ympäristöoikeuskäytännön kehityksestä.....	34
3.2 Preventiivisten velvoitteiden systematisointi ympäristöongelma-temaattisesti.....	35
3.2.1. Äänisaastetta koskevasta laajahkosta oikeuskäytännöstä.....	35
3.2.2. Muiden saasteiden käsittelystä.....	37
3.2.3. Ydinvoimatapausten vähäinen menestyminen.....	39
3.2.4. Kaivostoiminnan säännöstöstä.....	40
3.2.5. Luonnonkatastrofien suppeasta oikeuskäytännöstä.....	41
3.3 Velvoitteiden systematisointia velvoitteen luonteen mukaan.....	42
3.3.1. Valtion velvoitteista ympäristötiedon osalta.....	42
3.3.2. Velvoite fasilitoida lainsäädäntöä.....	43
3.3.3. Velvoite turvata oikeudenmukainen oikeudenkäynti.....	45

3.3.4. Päätösten täytäntöönpanovelvoitteista.....	45
3.4 Suojelutason oikeusvarmuus: jakautuneen tuomioistuimen dilemma.....	46
3.4.1. Tapaus <i>Hatton</i> ympäristöargumentaation hidastajana.....	48
3.4.2. Tapaus <i>Mangouras</i> yksilön oikeuden rajoittajana ympäristön nimissä.....	52
3.5 Välijohtopäätökset.....	54
3.6 Jälkisuojakeinot: vahingonkorvausten saannin reunaehdoista ja rajoituksista.....	59
3.6.1. Velvoitteiden laiminlyönti johtaa oikeudelliseen vastuuseen.....	59
3.6.2. Kuka voi valittaa ympäristötapauksissa?.....	59
3.6.3. Mikä on merkittävää haittaa ja tuleeeko haitan olla jo tapahtunutta?.....	63
3.6.4. Valituksen esiasteet ja aikarajat oikeuksien rajoittajana.....	64
3.7 Oikeuksien rajat.....	64
3.7.1. Rajoituslausekkeet oikeuksien rajoina.....	64
3.7.2. Ihmisoikeusvelvoitteiden väliaikaisesta rajoittamisesta poikkeusoloissa.....	66
3.7.3. Varaumien vähäisestä tosiasiallisesta rajoitusvaikutuksesta.....	67
3.8 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön käyttöpotentiaalista ilmastonmuutostapauksissa.....	67
3.9 Välijohtopäätökset.....	74
4 KANSAINVÄLISEN OIKEUDEN JA EU OIKEUDEN VALTION VASTUUSÄÄNNÖSTÖISTÄ.....	76
4.1 Kansainvälisen oikeuden yleisten vastuusäännösten suojeluaukoista ja heikkoudesta	76
4.2 Kansainvälisen ympäristöoikeuden vastuusäännösten heikkoudesta.....	80
4.3 EU-lainsäädännön käyttöpotentiaalista ympäristötapauksissa.....	85
5 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	91

Taulukot ja kuvat

Kuva 1. Tutkimuksen rakenne.....	6
Taulukko 2. Ympäristöongelmien luokittelu, Risto Willamo 2012.....	16-17
Kuva 3. Ympäristöongelmien vakavuus, Marja Järvelä ja Markku Wilenius, 1996, huom. pyramidin muotoilu on eri.....	56
Kuva 4. Kansainvälisen oikeuden valtion vastuusäännösten ja kansainvälisen ympäristöoikeuden valtion vastuusäännösten syntyä ja suhde toisiinsa.....	77
Kuva 5. EU-oikeuden valtion vastuun muodoista.....	89

LÄHTEET

Kirjallisuus

Azam, M: Climate Change Resilience and Technology Transfer: The Rule of Intellectual Property, *Nordic Journal of International Law*, 09/2011; 80(4), s. 485–505

Barrel, Virginie: Sustainable Development in International Law – Nature and Operation of an Evolutive Legal Norm, *European Journal of International Law*, Volume 23 no 2, 2012, Oxford University Press, s. 377–400

Berninger, Kati: *Hiilineutraali Suomi*, Gaudeamus 2012

Bodansky, Daniel: *The Art and Craft of International Environmental Law*, Harvard University Press, Cambridge 2009

Bodansky, Daniel: *The Copenhagen Climate Change Conference: a Postmortem*, Vol 104, No. 2, 4/2010, Conference papers

Boyle, Alan: Human Rights and the Environment: Where Next? *European Journal of International Law*, Vol 23, no 3, 2012, s. 613–642

Boyle, Alan & Andersson, Michael: *Human Rights Approaches to Environmental Protection*, Clarendon Press, Oxford 1996

Cheng, B: *General Principles of Law as Applied by International Court and Tribunals*, Stevens, London 1953

Clements, L. et al: *European Human Rights Taking a Case under the Convention*, Sweet and Maxwell, London 1999

Coveney and R White: *European Convention of Human Rights*, Oxford University Press, London 2002

De Sadeleer, Nicolas: Enforcing EUCHR Principles and Fundamental Rights in Environmental Cases, *Nordic Journal of International Law*, Vol 81, No 1, 2012, s. 39–74

Freestone, David: The International Legal Framework for Climate Law, *Ympäristöjuridiikka* 3/2011, s. 4–13

Gerards, Janneke: The Prism of Fundamental Rights, *European Constitutional Law Review*, Vol 8, Issue 2, 2012, s. 173–202

Glanville, Luke: The Responsibility to Protect Beyond Borders, *Human Rights Law Review*, 1/2012, s. 1–32

Hakala, Harri & Välimäki Jari: *Ympäristön tila ja suojele Suomessa*, Gaudeamus 2003

Hale, Brenda: Argentorum Locutum: Is Strasbourg or the Supreme Court Supreme? *Human Rights Law Review* 12:1, 2012, s. 65–78

Harris, D.H et al: *Law of the ECHR*, Butterworth, London 1995

Higgins, Polly: *Eradicating ecocide*, Shephard-Walwyn 2010

Hollo, Erkki: *Ympäristöoikeus*, Lakimiesliiton kustannus 1991

Hollo, Erkki: Kansainvälinen ympäristöoikeus, *LE Julkaisut* 1994, s. 29–45.

Hollo, Erkki: Ympäristö ihmisen oikeudessa, *Ympäristöjuridiikka* 4/2008, s. 6–22

Hollo, Erkki: *Johdatus ympäristöoikeuteen*, Talentum 2009

Hughes, Donald: *Maailman ympäristöhistoria*, Vastapaino 2008

Humphreys, Stephen: *Human Rights and Climate Change: A Review of the International Legal Dimensions*, Cambridge University Press, Cambridge 2011

Jalonen, Pauliina & Ilomäki, Mika: Using Liability in Assigning Responsibility for Environmental Impacts – a Review, *Ympäristöjuridiikka* 3/2006, s. 59–79

Johannsdottir, Aoltheiour: *The Significance of the Default, A Study in Environmental Law Methodology with Emphasis on Ecological Sustainability and International Biodiversity Law*, Uppsala Universitet 2009. Akateeminen väitöskirja

Järvelä, Marja & Wilenius Markku: *Ilmatoriski ja ympäristöpolitiikka*, Gaudeamus 1996

Kamminga, Menno & Zia Zaridi, Saman (eds): *Liability of Multinational Corporations under International law*, Kluwer Law International, The Hague 2000

Kjeldgaard-Pedersen, Astrid: The Evolution of the Right of Individuals to Seise the European Court of Human Rights, *Journal of the History of International Law* 12, 2010, s. 267–306

Knox, John: Climate Change and Human Rights, *Virginia Journal of International Law Association*, Vol 50, No. 1, 2009, s. 163–218

Kokko, Kai: Biodeversiteettiä turvaavat oikeudelliset periaatteet ja mekanismit, *Suomalainen lakimiesyhdistys* 2003

Koivurova, Timo: International Legal Avenues to Address the Plight of Victims of Climate Change: Problems and Prospects, *Journal of Environmental Law and Litigation*, Vol. 22 (2), 2007, s. 267–299

Koivurova, Timo, Torkkeli, Minna ja Craik, Neil: Ympäristövaikutusten arviointi kansainvälisessä katsannossa: Suomen YVA-lain toimivuus valtioiden rajat ylittäviä ympäristövaikutuksia koskevien velvoitteiden näkökulmasta. *Ympäristöjuridiikka* 4/2011 s. 10–32

- Koivurova, Timo*: Johdatus kansainväliseen ympäristöoikeuteen, Tietosanoma 2012
- Koskenniemi, Martti*: Mitä kansainvälinen ympäristöoikeus on? Julkaisussa: Kansainvälinen ympäristöoikeus, toim. Hollo, Erkki & Parkkari, Juhani, LE-consulting 1994, s. 29–45
- Kozul-Wright, Richard & Fortunato Piergiuseppe*: International Trade and Carbon Emissions, *The European Journal of Development Research*, Vol. 24, no 4, 2012, s. 509–529
- Kumpula Anne & Pirjattanniemi Elina*: Rajaton osallistuminen ja ympäristökansalaisuus, Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2007
- Letsas, George*: Judge Rozakis’s Sekohtate Opinions and the Strasbourg Dilemma, Social Science Electronic Publishing, London 2011
- Limon, Marc*: Human Rights and Climate Change: Constructing a Case for Political Action, *Harvard Environmental Law Review* Vol 33, 2009, s. 439–476
- Lowe*: Sustainable Development and Unsustainable arguments, Julkaisussa: International Law and Sustainable Developments: Past Achievements and Future Challenges, toim. Boyle & Freestone, Oxford University Press, Oxford 1999
- Lummaa, Rönkä & Vuorisalo* (toim.): Monitieteinen ympäristötutkimus, Gaudeamus 2012
- Martinico, Giuseppe*: Is the European Convention Going to be Supreme? A Comparative Constitutional Overview of ECHR and EU Law before National Courts, *The European Journal of International Law* Vol. 23 no. 2, 2012, s. 401–424
- Metz, Davidson, Bosch, Dave* (toim., IPCC): Contribution of Working Group III to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, 2007, Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA.
- McInerney-Lankford, Siobhan*: Climate Change and Human Rights: an Introduction to Legal Issues, *Harvard Environmental Law Review* Vol 33, 2009, s. 431–437
- McHarg, Aileen*: Reconciling Human Rights and the Public Interest: Conceptual Problems and Doctrinal Uncertainty in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights, *The Modern Law Review*, Vol. 62, No. 5, 1999, s. 671–696
- Merills, J.H & A.H Robertson*: Human Rights in Europe: A Study of the European Convention of Human Rights, Manchester University Press, Manchester 2001
- Miara, Lucia & Prais, Victoria*: The Role of Civil Society in the Executions of Judgments of the European Court of Human Rights, *European Human Rights Law Review*, Issue 5, 2012, s. 528–537
- Mottershawn, Elizabeth & Murray, Rachel*: National Responses to Human Rights Judgments: The Need for Government Co-ordination and Implementation, *European Human Rights Law Review*, Issue 6 2012, s. 639–653

Mowbray, Alastair: European Court of Human Rights, May 2011-April 2012, *European Public Law*, December 2012, Vol 18, No 4, s. 565–598

Okomatsy, Akiko: Problems and Prospects of International Legal Dispute on Climate Change, 2005. Saatavilla elektronisesti: <http://www.sprep.org/att/irc/ecopies/countries/tuvalu/47.pdf>

Oksanen, Markku: Ympäristöetiikan perusteet, luonne, historia ja käsitteet, *Gaudeamus* 2012

Osofsky, Hari: The Inuit Petition as a Bridge? Beyond Dialectics of Climate Change and Indigenous Peoples Rights, 31 *American Indian Law Review*, 2006–2007, s. 675–698

Pederson, Morten: Territorial Jurisdiction in Article 1 of the ECHR, *Nordic Journal of International Law*, Vol 73, No 3, 2004, s. 279–305

Pederson, Ole: European Environmental Human Rights and Environmental Rights: A Long time Coming? 21 *Georgetown, International Environmental Law Review*, 2008, s. 73–111

Pellonpää, Matti: Euroopan ihmisoikeussopimus, Helsinki 2002

Pellonpää, Matti: Euroopan ihmisoikeussopimus, 4. p. Helsinki 2005

Pellonpää, Matti: Euroopan ihmisoikeussopimuksen tulkintaa koskevasta keskustelusta, Julkaisussa: Heinonen, Tuuli & Juha Lavapuro (toim.) *Oikeuden eurooppalaistuminen*, Helsinki 2012, s. 69–94

Pentikäinen, Merja: Ihmisoikeudet – kehityksestä, merkityksestä ja haasteista; Ihmisoikeuskulttuurin ohuudesta, Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 50 vuotta, toim. Hyttinen, Taru & Katja Weckström, Katja Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2011

Pitkänen, Maija: Fair and Balanced Positive Obligations – Do They Exist? *European Human Rights Law Review*, Issue 5/2012, s. 538–550

Pitkänen, Maija: Euroopan ihmisoikeussopimuksen valtion positiiviset toimintavelvoitteet ja suhteellisuusperiaatteen huomioiminen, *Lakimies* 1/2013 s. 55–73

Posner, Eric: Climate Change and International Human Rights Litigation: A Critical Appraisal, University of Chicago Law & Economics, Olin Working Paper No. 329, University of Chicago, Public Law Working Paper No. 148, 2006–2007 s. 1925–1934

Rateman, Ty: Bearing the Weight of the World: On the Extent of an Individual's Environmental Responsibility and Environmental Values, Vol. 21, No. 4, No. 2012, s. 417–436

Rautiainen, Pauli: Moninaisuudessaan yhtenäinen Eurooppa: konsensusperiaate ja valtion harkintamarginaalioppi, *Lakimies* 6/2011 s. 1152–1171

Rosas, Allan and Armati, Loma: EU Constitutional Law, An Introduction, 2nd Rev Ed, Hart Publishing 2012

Sands, Phillip: Principles of International Environmental Law, 2 p., Cambridge 2003

Schrijver: The Evolution of Sustainable Development in International Law, Recuiles de Cours 2007

Sjöstedt, Martin: Ecosystem Services and Poverty Reduction: How Do Development Practitioners Conceptualize the Linkages? The European Journal of Development Research, Vol. 24, no 5, 2012, s. 777–787

Scheinin, Martin: Economic, Social and Cultural Rights as Legal Rights, Julkaisussa: Economic, Social and Cultural Rights, A Textbook, toim. Eide, Asbjörn, Krause, Catarina & Rosas. Allan, Martinus Nijhoff Publishers, Doordrecht, 1995, s. 44–52.

Scheinin, Martin: Extraterritorial Effect of the International Covenant on Civil and Political Rights, Extraterritorial Application of Human Rights Treaties, toim. Coomans, F. & Kamminga, M., 2004

Scott, Joanne & Rajamani, Iavanya: EU Climate Change Unilateralism, European Journal on International Law, vol 23, no 2, 2012, s. 469–494

Schutter, Eide, Khalfan, Orellana, Salomon, Seiderman: Commentary to the Maastricht Principles on Extraterritorial Obligations of States in the Area of Economic, Social and Cultural Rights, Human Rights Quarterly 34/2012, s. 1084–1169

Suvantola, Leila: Luontovahinkojen korjausvastuun uudistus, Ympäristöjuridiikka 2/2007, s 13–41

Smelts, Henri: Rights and Duties Associated with the Right to Water and Sanitation, Ympäristöjuridiikka 1/2009, s. 45–54

Stone, Christopher: Should Trees Have Standing? 45 Southern California Law Review 450, 1972

Toivonen, Heikki: Biodiversiteetin suojeluun tarvitaan monitieteistä tietoa, Julkaisussa: Lummaa, Rönkä ja Vuorisalo (toim.), Monitieteinen ympäristötutkimus, Gaudeamus 2012

Toivoa on, aiomme taistella, Helsingin Sanomat B-osa, 31.1.2013

Tuori, Kaarlo: Kriittinen positivismi. Helsinki 2000

Uoti, Kari: Euroopan ihmisoikeustuomioistuin – lainkäyttäjä oikeuden tekijänä. Helsinki 2004

Utter, Robert: Ilmastonmuutoksen juridiikkaa tänään. Uusiutuva energiaoikeus – Kilpailu- ja ympäristöoikeuden ristivetoa vai symbioosia, *Ympäristöjuridiikka* 4/2010, s. 64–78

Van Dijk, P & G.J.H van Hoof: Theory and practice of the ECHR, Kluwer Law International, Hoyve 1999

Verheyen R: Climate Change Damage and International Law: Prevention Duties and State Responsibility, Brill Academic Publishers 2004

Viljanen, Jukka: The Role of the European Court of Human Rights as a Developer of International Human Rights Law. Cuadernos Constitucionales de la Cátedra Fadrique Furió Ceriol n° 62/63, (2011) s. 249–265.

Viljanen, Jukka: The European Court of Human Rights as a Developer of the General Doctrines of Human Rights Law. A Study of the Limitation Clauses of the European Convention on Human Rights. Acta Universitatis Tamperensis 965. Tampere 2003. Akateeminen väitöskirja.

Voeten, Erik: The Impartiality of International Judges: Evidence from the European Court of Human Rights, *American Political Science Review* Vol. 102, No. 4, 2008, s. 417–433

Voeten, Erik: The Politics of International Judicial Appointments: Evidence from the European Court of Human Rights', *International Organization*, Vol. 61, Issue 4, *International Organization*, 2007, s. 669–701

Voight, Christina: State Responsibility for Climate Change, *Nordic Journal of International law*, Vol 77, 2008, s. 1–22

Waris, Emil: National differences in setting the severity threshold for application of the environmental liability Directive, *Ympäristöjuridiikka*, 1/2010, s. 4–20

Watt-Cloutier, Sheila: Petition to the Inter-American Commission on Human Rights Seeking Relief from Violations Resulting from Global Warming Caused by Acts and Omissions of the United States, Saatavilla elektronisesti: http://www.ciel.org/Publications/ICC_Petition_7Dec05.pdf

Wewerinke, Margareet & Doebbler, Curtis: Exploring the Legal Basis of a Human Rights Approach to Climate Change, *Chinese Journal of International Law*, 2011, s. 141–160

White, Robin: Judgments in the Strasbourg Court: Some Reflections, *Social Science Research Network*, 6/2009, s. 1–16

Willamo, Risto: Miten ympäristömuutos aiheutetaan ja koetaan ongelmaksi, *Monitieteinen ympäristötutkimus*, toim. Lummaa, Rönkä & Vuorisalo, Gaudeamus 2012

Worldwatch-instituutti, *Maailmantila 2012 Kohti kestäväää hyvinvointia*, Gaudeamus 2012

Worldwatch-instituutti, *Maailman tila 2011, Kuinka maailma ruokitaan*, Gaudeamus 2011

Worldwatch-instituutti, *Maailmantila 2009, Lämpenevään maailmaan*, Gaudeamus 2009

Lainsäädäntö ja kansainväliset sopimukset

Asetus biologista monimuotoisuutta koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta (78/1994)

Asetus taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen voimaansaattamisesta (6/1976)

Asetus valtiosopimusoikeutta koskevan Wienin yleissopimuksen voimaansaattamisesta 18.4.1980/454 (SopS 33/1980)

Asetus tiedon saannista, yleisön osallistumisoikeudesta päätöksentekoon sekä muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeudesta, ympäristöasioissa tehdyn yleissopimuksen voimaansaattamisesta ja yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta (122/2004)

Convention on Civil Liability for Damage Resulting from Activities Dangerous to the Environment (ETS no. 150 – Lugano, 21.6.1993)

Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law (ETS no. 172 – Strasbourg, 4.11.1998).

Direktiivi 2003/4/EC, 28.1.2003, Public access to environmental information and repealing

Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 63/1999)

EU 2004/35/EC Environmental liability with regard the prevention and remedying of environmental damage OJ L 163, 30.4.2004

Ilmastonmuutosta koskeva Yhdistyneiden Kansakuntien puitesopimus (61/1994)

Johannesburg Declaration on Sustainable Development, A/CONF.199/20

Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (8/1976)

Laki eräiden ympäristölle aiheutuneiden vahinkojen korjaamisesta (383/2009)

Laki ympäristövahinkojen korvaamisesta (737/1994)

Luonnonsuojelulaki (1096/1966)

Suomen perustuslaki (11.6.1999/731)

Ydinvastuulaki (8.6.1972/484)

Muu YK:n ja Euroopan Neuvoston aineisto

Draft Declaration, UNEP High Level Expert Meeting on the New Future of Human Rights and the Environment, Nairobi 2009

Council of Europe, Final Activity Report on Human Rights and the Environment, dh-dev 2005 006 rev 10.11.2005, app II

OHCHR, Analytical Study on the Relationship between Human Rights and the Environment, UN doc A/HRC/19/34, 16.12.2011

OHRC Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the Relationship between Climate Change and Human Rights, A/HRC/10/61, 15.1.2009

The International Law Commission, Draft Treaty 2001, text of the Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongdoing Act

The International Law Commission on its Articles on Transboundary Harm, ILC Report 2001 GAOR A/56/10

The Nature of the General Legal Obligation Imposed on States Parties to the Covenant, 6 UN Doc CCPR/C/21 Rev 1/Add 13 (26.5.2004)

UN Human Rights Council Resolution 16/11, 24.3.2011

UNCHR Resolution, 19/12 Human Rights and the Environment, 20.3.2012

UNHRC, Report of the Special Representative of the Secretary General on the Issue of Human Rights and Transnational Corporations and Other Business Enterprises, A/HRC/17/31

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomiot

Saatavilla elektronisesti: <http://hudoc.echr.coe.int/>

Airey v. Irlanti, hakemusnumero: 6289/73, tuomio 9.10.1979

Asselbourg ja 78 muuta sekä Greenpeace v. Luxemburg, hakemusnumero: 29121/95, tuomio 29.6.1999

Association des amis de Saint-Raphael et de Frejus v. Ranska, hakemusnumero: 45053/98, tuomio 29.2.2000

Arrondelle v. Iso-Britannia, hakemusnumero: 7889/77, komission raportti 13.5.1982

Bladet Tromso & Stensaas v. Norja, hakemusnumero: 21980/93, tuomio 20.5.1999

Bankovic v. Belgia, hakemusnumero: 52207/99, tuomio 12.12.2001 (suuri jaosto)

Balmer-Schafroth v. Sveitsi, hakemusnumero: 22110/93, tuomio 26.8.1997 (suuri jaosto)

Belgian kieli -tapaus, hakemusnumero: 1474/62, tuomio 23.7.1968

Branduse v. Romania, hakemusnumero: 6586/03, tuomio 7.4.2009

Branningan ja McBride v. Iso-Britannia, hakemusnumero: 14553/89, tuomio 26.5.1993

Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Irlanti, hakemusnumero 45036/98, tuomio 30.6.2005 (suuri jaosto)

Budayeva etc. v. Venäjä, hakemusnumerot: 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 ja 15343/02, tuomio 20.3.2008

Christine Goodwin v. Iso-Britannia, hakemusnumero: 28957/95, tuomio 11.7.2002 (suuri jaosto)

Collectif National d'information et opposition a l'Usine Melox v. Ranska, hakemusnumero: 75218/01, tuomio 12.6.2007

D. v. Iso-Britannia, hakemusnumero: 30240/96, tuomio 2.5.1997

Deés v. Unkari, hakemusnumero: 2345/06, tuomio 9.11.2010

Demir and Baykara v. Turkki, hakemusnumero: 34503/971, tuomio 12.11.2008

Di Sarno etc. v. Italia, hakemusnumero: 30765/08, tuomio 10.1.2012

Drozd & Janousek v. Ranska ja Espanja, hakemusnumero: 12747/87, tuomio 26.6.1992

Dubetska v. Ukraina, hakemusnumero: 30499/03, tuomio 10.2.2011

Emonet etc. v. Sveitsi, hakemusnumero: 39051/03, tuomio 13.12.2007

Fadeyeva v. Venäjä, hakemusnumero: 55723/00, tuomio 9.6.2005

Fredin v. Ruotsi, hakemusnumero: 12033/86, tuomio 18.2.1991

Fogarty v. Iso-Britannia, hakemusnumero: 37112/97, tuomio 21.11.2001 (suuri jaosto)

Giacomelli v. Italia, hakemusnumero: 59909/00, tuomio 2.11.2006

Glass v. Iso-Britannia, hakemusnumero: 61827/00, tuomio 9.3.2004

Golder v. Iso-Britannia, hakemusnumero: 4451/70, tuomio 21.2.1975

Guerra v. Italia, hakemusnumero: 14967/89, tuomio 19.2.1998

Hamer v. Belgia, hakemusnumero: 21861/03, tuomio 27.11.2007

Hatton etc. v. Iso-Britannia, hakemusnumero: 36022/97, tuomio 8.7.2003

Hertel v. Sveitsi, hakemusnumero: 25181/94, tuomio 26.8.1998

Ilascu etc. v. Moldova ja Venäjä, hakemusnumero 48787/99, tuomio 8.7.2004 (suuri jaosto)

Irlanti v. Iso-Britannia, hakemusnumero: 5310/71, tuomio 18.1.1978

Johnston etc. v. Irlanti, hakemusnumero: 9697/82, tuomio 18.12.1986

Kyrtatos v. Kreikka, hakemusnumero: 41666/98, tuomio 22.5.2003

LCB v. Iso-Britannia, hakemusnumero: 23413/94, tuomio 9.6.1998

Leon and Agnieszak Kania v. Puola, hakemusnumero: 12605/03, tuomio 21.07.2009

Lemke v. Turkki, hakemusnumero: 17381/02, tuomio 5.6.2007

Leon & Agnieszak Kania v. Puola, hakemusnumero: 12605/03, tuomio 21.7.2009

Lithgow etc. v. Iso-Britannia, hakemusnumerot: 9006/80 9262/81 9263/81 9265/81 9266/81 9313/81 9405/81, tuomio 8.7.1986

Loizilou v. Turkki, hakemusnumero: 15318/89, tuomio 18.12.1996

Lopez Ostra v. Espanja, hakemusnumero: 16798/90, tuomio 9.12.1994

Kjeldsen, Busk Madsen & Pedersen v. Tanska, hakemusnumero: 5095/71, 5920/72, 5926/72, tuomio 7.12.1976

Mamatkulov & Askarov v. Turkki, hakemusnumerot: 46827/99 ja 46951/99, tuomio 4.2.2005 (suuri jaosto)

Mangouras v. Espanja, hakemusnumero: 12050/04, tuomio 28.9.2010 (suuri jaosto)

Mc Ginley Egan v. Iso-Britannia, hakemusnumero: 10/1997/794/995-996, tuomio 9.6.1998

Mileva etc. v. Bulgaria, hakemusnumerot: 43449/02 & 21475/04, tuomio 25.11.2010

Moreno Gomez v. Espanja, hakemusnumero: 4143/02, tuomio 16.11.2004

N. v. Iso-Britannia, hakemusnumero: 26565/05, tuomio 27.5.2008 (suuri jaosto)

Okyay etc. v. Turkki, hakemusnumero: 36220/97, tuomio 12.6.2005

Papamichalopoulos v. Kreikka, hakemusnumero: 14556/89, tuomio 31.10.1995

Pini etc. v. Romania, hakemusnumerot: 78028/01 ja 78030/01, tuomio 22.6.2004

Powell & Rayner v. Iso-Britannia, hakemusnumero: 9310/81, tuomio 21.2.1990

Ruano v. Espanja, hakemusnumero: 16988/90, tuomio 26.4.1994

Saadi v. Iso-Britannia, hakemusnumero 13229/03, tuomio 29.1.2008 (suuri jaosto)

Siliadin v. Ranska, hakemusnumero: 73316/01, tuomio 26.7.2005

Sigurður A. Sigurjónsson v. Islanti, hakemusnumero: 16130/90, tuomio 30.6.1993

Soering v. Englanti, hakemusnumero: 14038/88, tuomio 7.7.1989

Sørensen & Rasmussen v. Tanska, hakemusnumerot: 52562/99 & 52620/99, tuomio 11.1.2006 (suuri jaosto)

Stec etc. v. Iso-Britannia, hakemusnumerot: 65731/01 ja 65900/01, tuomio 12.4.2006 (suuri jaosto)

Steel v. Iso-Britannia, hakemusnumero: 68416/01, tuomio 23.9.1998

Taşkin etc. v. Turkki, hakemusnumero: 46117/99, tuomio 10.11.2004

Tatar v. Romania, hakemusnumero: 67021/01, tuomio 27.1.2009

Vilho Eskelinen etc. v. Suomi, hakemusnumero: 63235/00, tuomio 19.4.2007 (suuri jaosto)

Vides Aizsardsbas Klubs, hakemusnumero: 57829/00, tuomio 27.5.2004

Vo v. Ranska, hakemusnumero: 53924/00, tuomio 8.7.2004 (suuri jaosto)

Witold Litwa v. Puola, hakemusnumero: 26629/95, tuomio 4.4.2000

Zander v. Ruotsi, hakemusnumero: 14282/88, tuomio 25.11.1993

Zeleni Balkani v. Bulgaria, hakemusnumero: 63778/00, tuomio 12.4.2007

Öçkan etc. v. Turkki, hakemusnumero: 46771/99, tuomio 28.3.2006

Öneryıldız v. Turkki, hakemusnumero: 48939/99, tuomio 30.11.2004

Muut kansainväliset oikeustapaukset

Gabricikovo-Nagymoros-projekti, Unkari v Slovakia, ICJ Reports 1997

Trail Smelter, USA v. Kanada, 1941, III RIAA 1911, 1965

C-92/09 *Volker & Markus Schecke GbR* (C-92/09) ja *Hartmut Eifert* C-93/09, 9.11.2010, Oikeustapauskokoelma 2010 sivu I-11063

C-236/09 *Association Belge des Consommateurs Test-Achats ym*, 1.3.2011 (suuri jaosto) Oikeustapauskokoelma 2011 sivu I-00773

C-72/95 *Aannemersbedrijf Kraaijeveld v. Alankomaat*, 24.10.1996, Oikeustapauskokoelma 1996 sivu I-05403 ja Julkisasiamiehen ratkaisuehdotus, Elmer

C-287/98 *Luxemburg v. Linster*, 19.9.2000, Oikeustapauskokoelma 2000 sivu I-06917

C-75/08 *Christopher Meller*, 22.1.2009, Julkisasiamiehen ratkaisuehdotus, Kokott

C-127/02 *Landelijke Vereniging tot Behoud van de Waddenzee ja Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels v. Staatssecretaris van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij(Waddenzee)*, 29.1.2004, Julkisasiamiehen ratkaisuehdotus, Kokott, I-7409

C-240/09 *Lseoehranaiske zeskopence v. Slovakia*, 8.3.2011, Oikeustapauskokoelma 2011 sivu I-01255

C-361/88 *Komissio v. Saksa*, 30.5.1991, Oikeustapauskokoelma sivu I-2567

C-58/89 *Komissio v. Saksa*, 17.10.1991, Oikeustapauskokoelma sivu I-4983

Corfu Channel-tapaus, Iso-Britannia v. Albania, 9.4.1949, ICJ raportit 1949

Kanada v. Neuvostoliitto, avaruusromu–tapaus, 23.1.1979, 18 ILM 899-908

Legality of the Threat of Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, ICJ raportit 1996

Nauru v. Australia, fosfaatti-tapaus, ICJ raportit 1992

Pulp Mills, Argentina v. Uruguay, 20.4.2010, ICJ raportit 2010

1 JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen aihepiiristä

”Oikeuden omin alue on kysymys siitä, kuka kantaa vastuun, kun asiat menevät pieleen tavalla tai toisella -- Koko ihmiskunta on nyt vaarassa, ja kansainvälisen ympäristöoikeuden harjoittajilta odotetaan vastausta.”

Johdatus kansainväliseen ympäristöoikeuteen, Timo Koivurova, Tietosanoma 2012, s. 62

Kansainvälinen ympäristöoikeus ei ole onnistunut määrittelemään sitovasti, kuka kantaa vastuun silloin, kun globaalit ympäristöongelmat aiheuttavat vahinkoa. Kansainvälisen ympäristöoikeuden sääntely vahingonkorvausten osalta rajoittuu myös pitkälti yksityisoikeudelliseen vastuumäärittelyyn. Toisin on ihmisoikeusjuridiikan piirissä, etenkin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen lainkäyttövallan osalta, sillä se keskittyy yksilön oikeuksien turvaamiseen ja ensisijainen vastuutaho on sopimusvaltio.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen pääasiallinen tarkoitus on varmistaa, että ihmisoikeuksien uhri asetetaan asemaan, jossa tämä oli ennen loukkausta. Tämä tarkoittaa yleensä taloudellista korvausta, mutta voi sisältää esimerkiksi oikeuskäsittelyn uudelleen avaamisen ja vangitun henkilön vapauttamisen¹. Toisaalta vaikutukset eivät rajoitu vain yksilön välittömään hyvitykseen, vaan seurauksena voi olla esimerkiksi lainsäädännöllisiä muutoksia, uusien oikeusturvakeinojen tarjoamista, koulutusta, tiedon jakamista ja vastaavia toimenpiteitä².

Euroopan ihmisoikeussopimus ei sisällä erillistä ympäristöoikeutta, mutta tästä huolimatta Euroopan ihmisoikeustuomioistuin³ on turvannut ympäristöasioita useiden artiklojen alla siten, että tietyissä tilanteissa valtiolla on ollut vastuu hyvittää ympäristövahingon aiheuttamia ihmisoikeusloukkauksia⁴. Erityisesti vuosi 2007 oli käännteentekevä, sillä tapauksessa *Hamer v. Belgia* Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi ensimmäistä kertaa, että ympäristöllä on itseisarvo yhteiskunnalle ja julkisen vallan käyttäjille. Tuomio linjasi, että viranomaisilla on velvollisuus

---

¹ Miara & Prais 2012, s. 528–537, 529

² *ibid*, 530

³ Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen historiallista kehitystä on kuvattu ansiokkaasti, Kjeldgaard-Pedersen, 2010, s. 267–306

⁴ Äänisaaste: *Mileva v. Bulgaria*, 2010, kohdat 92 ja 93, ilmansaasteet: *Fadayeva v. Venäjä*, 2005, tuoksut: *Lopez Ostra v. Espanja*, 1994, kohta 58, säteily: *Ruano v. Espanja*, 2006, *Guerra etc. v. Italia*, 1998, kohta 57

suojella ympäristöä, eikä tästä velvollisuudesta tule poiketa edes silloin, kun velvoite on ristiriidassa omistusoikeuden kanssa.⁵

Tämän kehityksen takana ovat Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintaperiaatteet, jotka mahdollistavat valtion velvoitteiden ja vastuun määrittelyn niin yleisesti kuin suhteessa ympäristöön. Euroopan ihmisoikeussopimuksen voidaankin katsoa olevan Tuorin modernin oikeuden määritelmän mukainen:

Moderni oikeus on positiivista, päätöksiin perustuvaa ja uusilla päätöksillä muutettavissa olevaa oikeutta. Moderni oikeus ei tunnusta ikuisiksi, ajasta ja paikasta riippumattomiksi ymmärrettyjä luonnonoikeudellisia periaatteita. Positiivisuudellaan, muutettavuudellaan, moderni oikeus herkistää meidät oikeuden historialliselle ulottuvuudelle.⁶

Euroopan ihmisoikeussopimuksen modernin ja positiivisen oikeuden luonne mahdollistaa, että oikeus on sellaista kuin ihmisoikeustuomioistuin kulloinkin tulkitsee sen olevan. Tulkinta tapahtuu kuitenkin niin, että uusi tulkintakäytäntö ei ole irrallinen suhteessa toteutuneeseen oikeuteen, vaan ikään kuin dialogissa aiemman ratkaisukäytännön kanssa.⁷ Oikeuden luonne Euroopan ihmisoikeussopimuksen osalta mahdollistaa ainakin teoreettisesti ympäristöoikeuden täydentämisen niiltä osin kuin ympäristöoikeudessa on suojeluaukkoja tai suojeluheikkoutta.

Valtion vastuumäärittely kansainvälisellä tasolla on ollut hankalaa ja jäänyt pääasiallisesti luonnosartiklatasolle, sillä valtioilla ei ole ollut halua asettua korvaajan ja maksajan asemaan silloin, kun yksityisiä ei pystytä velvoittamaan ja vastuuttamaan sellaisten vahinkojen kuin ympäristöongelmien osalta. Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen toiminnalla on rajansa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelle toisin kuin kansallisille tuomioistuimille on ominaista, että vaikka se on itsenäinen ja riippumaton tuomioistuin, sen on myös punnittava päätöksiä siltä kannalta, noudattavatko valtiot sen tuomioita. Liian radikaalit ja idealistiset tulkinnat voivat syödä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen kokonaispainoarvoa. Oikeuksien tulkintaan vaikuttaakin tämän hetkinen eettinen pohdinta ja poliittinen dialogi siten, että valtiot myös toimeenpanevat oikeuden.⁸ Tämän vuoksi Pellonpää on korostanut, että toimiva dialogi kriittisempien jäsenvaltioiden tuomioistuinten kanssa on välttämätöntä, jotta Euroopan ihmisoikeustuomioistuin pystyy toimimaan menestyksekkäästi jatkossakin⁹.

---

⁵ Ks. *Hamer v. Belgia*, 2007, kohdat 79–80

⁶ Tuori 2000, s. 163

⁷ Uoti 2004, s. 5–6 ja 10–11, 59

⁸ Mottershawn & Murray 2012, s. 645

⁹ Pellonpää 2011, s. 89–90

Vastuukysymyksiä ei tule kuitenkaan sivuuttaa, sillä nykytieteen valossa ympäristöongelmien määrä tulee kasvamaan ja vakavuusaste kärjistymään tulevana vuosikymmeninä. Jos valtioilla ei ole halukkuutta luoda uusia oikeusturvaa lisääviä lainsäädäntöinstrumentteja, tietoisuus nykyjärjestelmän mahdollisuuksista on oltava kartoitettuna, jotta turhautuneet uhrin eivät ryhdy ratkaisemaan ympäristöongelmia väkivaltaisesti. Koska valtioilla ei ole ollut yhteistä kansainvälistä poliittista tahtotilaa tarkentaa vastuukysymyksiä ihmisoikeuskontekstissa ongelman kompleksisuuden takia, tuomioistuimet, etenkin Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, ovat keskeisessä roolissa siinä, kuinka vastuukysymyksiä Euroopassa tulkitaan. Sopimusvaltiot ovat artiklan 46 nojalla sitoutuneet toimeenpanemaan yksittäisissä tapauksissa ihmisoikeustuomioistuimen tuomiot, joissa ne ovat osapuolina, jolloin vastuukysymykset täsmentyvät sitovasti ainakin yksittäistapauksissa sopimusrikkojien osalta¹⁰.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen aiemman ratkaisukäytännön voidaan katsoa luoneen esimerkiksi ennaltaehkäiseviä velvoitteita ihmisoikeusloukkauksien välttämiseksi, lopettamiseksi ja vahingon korvaamiseksi.¹¹ Ihmisoikeustuomioistuin on todennut esimerkiksi tapauksessa *Irlanti v. Iso-Britannia*, että sopimus ei velvoita ainoastaan sopimusosapuolia kunnioittamaan omalta osaltaan sopimuksen tarjoamia oikeuksia ja vapauksia, vaan turvaamisveloitteeseen lukeutuu myös muiden tahojen aiheuttamien rikkomusten estäminen ja korvaaminen¹². Käytännössä valtio on esimerkiksi velvollinen omassa oikeusjärjestelmässään säätämään rikosoikeudellisia seuraamuksia yksityisille tahoille ihmisoikeuksien loukkaamisesta.¹³ Muita suojaamisvelvoitteita on määritelty kontekstikohtaisesti¹⁴. Ympäristötapauksissa veloitteeksi on katsottu esimerkiksi ennaltaehkäisyn velvoite ja tiedotusvelvoite.

Viljanen on tutkinut, mikä merkitys Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomioilla on kansallisesti ja laajemmassa ihmisoikeusjuridiikassa. Hän on nostanut esiin, että tuomioiden vaikuttavuus vaihtelee merkittävistä ennakkotapauksista rutiininomaisempiin tuomioihin.¹⁵ Lisäksi huomioitavaa on, kuten Jukka Viljanen on todennut, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön soveltaminen on toisinaan haastavaa, sillä oikeustapaukset eivät välttämättä ole linjassa toisiinsa nähden¹⁶. Tällä on oma vaikutuksensa oikeustapausten aseman merkittävyyteen.

---

¹⁰ Pellonpää 2005, s. 171

¹¹ Uoti 2004, s. 51

¹² *Irlanti v. Iso-Britannia*, 1978, kohta 239

¹³ Uoti 2004, s. 51

¹⁴ Uoti 2004, s. 82

¹⁵ Viljanen 2003, s. 39

¹⁶ Viljanen 2003, s. 55

Lisäksi Pellonpää on nostanut esiin sopimuksen aseman ja oikeustapausten merkityksen vaihtelevuuden eri sopimusvaltioissa¹⁷. Martinico on tutkinut Pellonpään havaintoon liittyen, että pohjoismaissa, Ranskassa ja monissa muissa maissa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomioiden tulkintoja pyritään seuraamaan samaan tapaan kuin EU-tuomioistuimen tulkintakäytäntöä. Martinico on havainnut jopa tietynlaista yliasemaa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomioissa, vaikka ne eivät täysin rajatonta hyväksyntää saakaan.¹⁸

Osa sopimusvaltioista suhtautuu kuitenkin huomattavasti kriittisemmin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen rooliin ja toimivaltaan. Gerards on nostanut tutkimuksessaan esiin, että erityisen kriittisiä puheenvuoroja on esitetty Belgiassa ja Iso-Britanniassa¹⁹. Myös Saksa ja Venäjä lukeutuvat kriittisiin maihin.²⁰ Vaikka yleisesti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomioiden merkitys on ollut pohjoismaissa suuri, Pellonpää on havainnut, että myös Norjan ja Tanskan kannat ovat olleet viime aikoina aiempaa kriittisempiä²¹.

Kritiikki johtuu muun muassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen heikkouksista, kuten suuresta määrästä käsittelyä odottavia oikeustapauksia²². Lisäksi kritiikkiä on herättänyt se, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomioista ei ole varsinaista jatkovalitusmekanismia, vaikka valituksen tekeminen samasta asiasta YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (KP-sopimus) valituskomitealle ei ole poissuljettua²³. Pellonpää huomauttaa oikeutetusti, että vaikka virallista jatkovalitusmekanismia ei olekaan, käytännössä Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on jatkuvassa dialogissa kansallisten tuomioistuinten ja kriittisten toimijoiden kanssa.²⁴

Vaikka Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen lainkäyttövalta rajoittuu sopimusvaltioihin Euroopassa ja esimerkiksi ilmastonmuutoksen kaltaisen ilmiön uhrit ovat todennäköisemmin muualla, tuomioistuimella on lisäksi merkittävä rooli ihmisoikeuksien yleisenä kehittäjänä, sillä myös muut kansainvälisen ihmisoikeusjuridiikan toimijat seuraavat tarkasti sen linjauksia²⁵.

---

¹⁷ Pellonpää 2005, s. 46–72, ks. myös esimerkiksi Iso-Britannian osalta Hale 2012, s. 65–78

¹⁸ Martinico 2012, s. 422

¹⁹ McHarg 1999 s. 671–696

²⁰ Gerards 2012, s. 173–174

²¹ Pellonpää 2012, s. 69

²² Mottershawn & Murray 2012, s. 640, Gerards 2012, s. 176

²³ Pellonpää 2012, s. 69

²⁴ Pellonpää 2012, s. 70

²⁵ Viljanen 2003 ja 2011, ks myös Pederson 2008, s. 73

Lisäksi, kuten Viljanen on analysoinut Tuorin oikeuden tasoittelumallin valossa, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimella on myös oleellinen rooli Euroopan oikeuskulttuuriin ja myöhemmin, sedimentaation tapahduttua, oikeuden syvärakenteeseen²⁶.

1.2. Tutkimustehtävä ja rajaukset

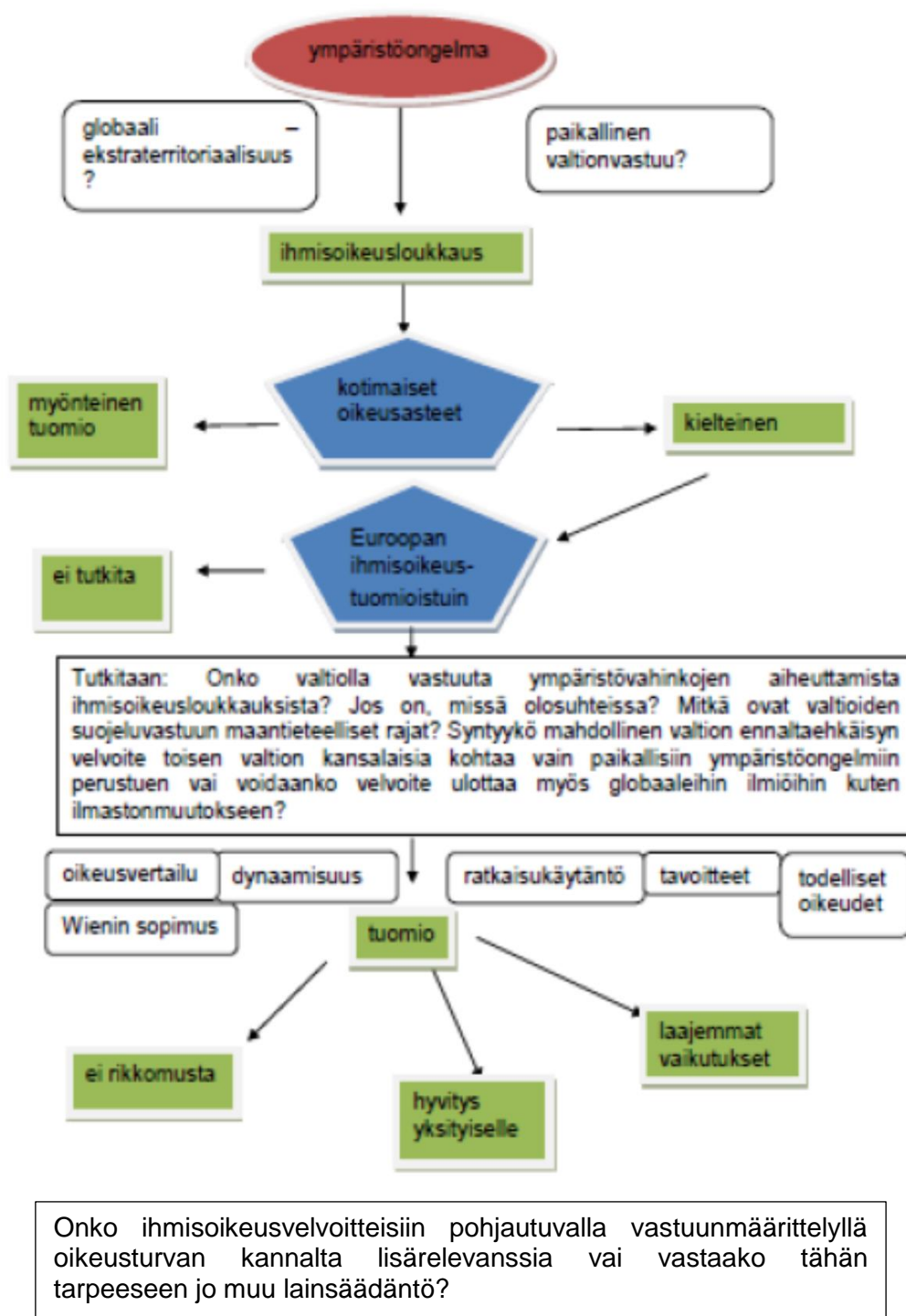
Tarkoitukseni on tutkia, millaisia velvoitteita Euroopan ihmisoikeussopimuksen turvaamat ihmisoikeudet voivat luoda valtioille ympäristöongelmatilanteissa. Tutkimuksessa tarkastellaan myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen roolia velvoitteiden kehittäjänä. Vaikka tutkimus keskittyy Euroopan ihmisoikeussopimuksen ympärille, kansainvälistä vertailua tuodaan esiin täydentävänä metodina.

Tutkimus pohtii kysymystä siitä, missä olosuhteissa valtioille syntyy oikeudellinen vastuu ympäristökatastrofien vahinkojen aiheuttamissa ihmisoikeusloukkauksissa Euroopan ihmisoikeussopimuksen pohjalta? Oleellinen kysymys tutkimuksessani on myös, mihin valtion velvoitteet rajautuvat: sen omiin kansalaisiin, alueella oleskeleviin henkilöihin vai myös valtion rajojen ulkopuolelle, silloin kun voidaan määrittää kausaalinen yhteys. Lisäksi keskeinen tutkimuskysymys on, onko ihmisoikeusvelvoitteisiin pohjautuvalla valtion vastuumäärittelyllä oikeusturvan kannalta lisärelevanssia vai vastaako tähän tarpeeseen jo muu lainsäädäntö?

Seuraavan kuvion on tarkoitus avata tutkimuksen eri elementtejä prosessikuvauksena. Kuva 1. Tutkimuksen rakenne.

---

²⁶ Viljanen 2003, s. 168-169

Tutkimuksessa tehtävä vertailu ympäristöoikeuden ja ihmisoikeuden välillä keskittyy tutkimaan valtion vastuuseen liittyviä näkökohtia. Jatkotutkimusta aiheesta voisi syntyä vertailemalla esimerkiksi yksityisoikeudellista vastuuta ihmisoikeusperustaiseen valtionvastuuseen ympäristöongelmien osalta. Koska teknologiapainotteisia ratkaisuja on olemassa ja ne ovat olleet keskeisessä asemassa viimeaikojen ilmastoneuvotteluissa, mielekästä voisi olla myös tutkia ja verrata, onko valtion vastuuta keskeisempää keskittyä Lessigin holistisen säätelyn teorian mukaisesti lainsäädännön lisäksi normien, markkinoiden ja teknologian säätelymekanismeihin.

Tutkimus sijoittuu kansainvälisen ympäristöoikeuden valtion vastuu –tutkimuksen, Euroopan ihmisoikeussopimusta käsittelevän tutkimuksen ja ilmastonmuutosta käsittelevän ihmisoikeustutkimuksen välimaastoon. Viimeaikaisesta ihmisoikeustutkimuksesta tätä tutkimusta lähimmäksi sijoittuvat Nicolas De Sadeleerin tutkimus vuodelta 2012, *Enforcing EUCHR Principles and Fundamental Rights in Environmental Cases* ja Alan Boylen artikkeli *Human Rights and the Environment: Where Next?* vuodelta 2012. Tutkimus käy dialogia myös kansainvälisen ympäristöoikeuden osalta Christina Voightin tutkimuksen *State Responsibility for Climate Change* kanssa ja suomalaiselta kentältä Timo Koivurovan tutkimusten kanssa. Jukka Viljasen tutkimus Euroopan ihmisoikeustuomioistuimesta ja Erkki Hollon ympäristöoikeuden tutkimukset ovat muuta keskeistä käytettyä materiaalia.

Lisäksi läheinen yhteys on löydettävissä viime vuosina vilkkaasti käytyyn keskusteluun siitä, mitä hyötyä tai haittaa ihmisoikeusverkoston hyödyntämisestä on ympäristösuojelussa²⁷. Erityisen runsasta akateemista keskustelua on käyty ihmisoikeusjuridiikan hyödyntämisestä ilmastonmuutoskontekstissa. Tähän kysymyksenasetteluun ovat pureutuneet esimerkiksi McNery-Landford, Odofsky ja Posner sekä YK-tason toimijat.²⁸ Kotimaista tutkimusta on tehnyt esimerkiksi Koivurova²⁹.

Lisäksi aihetta on tarkasteltu puhtaasti ilmastolainsäädännön, luonnon oikeuksien, kansainvälisen kaupan³⁰, yritysten vastuun ja kilpailulainsäädännön näkökulmista. Erityisiä vastuukysymyksiä on tutkittu etenkin ympäristövaikutusten arvioinnin ja muiden teknisluontoisten lakien, kuten immateriaalioikeuksien osalta.³¹ Viime vuosien tutkimustrendejä ovat myös hiilineutraalius, kestävä elämäntapa ja ympäristökansanmurhan käsitteen lanseeraaminen³².

---

²⁷ Ks. Boyle 2012, s. 613–642

²⁸ McNery-Landford 2003, s. 431–437, Odofsky 2006–2007, s. 675–698, Posner 2006–2007, s. 1925–1934, OHRC Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the Relationship between Climate Change and Human Rights 2009

²⁹ Koivurova 2007, s. 267–299

³⁰ Kozul-Wright & Fortunato 2012, s. 509–529

³¹ Koivurova, Torkkeli & Craik 2011 s. 10-32, Stone, 1972, Kamminga & Zaridi 2000, Freestone 2011, s. 4-13, Utter 2010, s. 64–78, Azam 2011, s. 485-505

³² Berninger 2012, Worldwatch-instituutti 2012, Polly Higgins, 2010

1.3. Tutkimuksen rakenne

Tutkimuksen luku kaksi hahmottelee teoreettisen viitekehyksen tutkimusasetelmalle. Luvussa käsitellään aluksi keskeisiä käsitteitä kuten valtio, velvoite ja vastuu, ympäristö sekä ympäristöongelma. Myös ihmisoikeuksien ja ympäristön välinen yhtenäisriippuvuus esitellään. Lopuksi käsitellään Euroopan ihmisoikeussopimuksen tulkintaperiaatteita, jotka mahdollistavat sopimuksen dynaamisen tulkinnan ajankohtaisissa aiheissa, joita ei sopimuksen laatimishetkellä osattu ennakoita.

Kolmas luku jakautuu kolmeen osaan. Ensimmäinen osa systematisoi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä. Tarkoituksena on identifioida ennakkollisia velvoitteita ja velvoitteita, jotka ovat mahdollistaneet jälkikorvauksen. Näiden kahden jälkeen velvoitteita peilataan välijohtopäätösten tapaan edellisessä luvussa esiteltyjen velvoitteiden luonteen, ympäristöongelmien ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen tulkintaperiaatteiden valossa. Luvun toisessa osassa käydään läpi valituksen reunaehdoja ja mahdollisia rajoittavia tekijöitä. Reunaehdot ja mahdolliset muut rajoittavat tekijät esitellään yleisellä tasolla ja ympäristötapauksiin peilaten.

Tämän jälkeen, kolmannessa osassa pohditaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja tuomioistuimen käyttöpotentiaalia keskittyen ilmastonmuutokseen. Ilmastonmuutos on valittu tarkastelukohdaksi, sillä kansainvälisesti siitä on tehty muutamia merkittäviä valituksia ja valitusten määrän on ennakoitu lisääntyvän. Ilmastonmuutoksen ja ihmisoikeuksien välinen tutkimus on kuitenkin rajoittunut YK-tason instrumenttien analysointiin, vaikka Euroopan ihmisoikeusjärjestelmässä olisi samalla tavalla käyttöpotentiaalia. Luku päättyy toiseen välijohtopäätösosioon, jossa pohditaan valtion velvoitteiden rajoja ja velvoitteiden hyödyntämisen potentiaalia sekä näiden kahden vaikutuksia yleiseen ihmisoikeuskehitykseen.

Neljännessä luvussa tutkimus esittelee valtion vastuumäärittelyä muun kuin ihmisoikeusjuridiikan pohjalta. Kansainvälinen ympäristöoikeus ei ole irrallinen alue, johon kansainvälisen oikeuden yleiset säännöt eivät pätsi³³. Täten Euroopan ihmisoikeussopimuksen luoma vastuujärjestelmä on vertailukelpoinen yleisen kansainvälisen oikeuden vastuusäännösten kanssa. Tämän lisäksi luvussa käsitellään vastuumäärittelyä kansainväliseen ympäristöoikeuteen sekä EU-säännöstöön perustuen.

---

³³ Johansdottir 2009, s. 212

Tarkoituksena ei ole antaa kattavaa kuvaa kaikista olemassa olevista sopimuksista kansainvälisen oikeuden, ympäristöoikeuden ja EU-oikeuden aloilta, sillä sopimusten määrä on valtava. Jo ympäristöoikeus voidaan jakaa moniin alakohtiin, joista yhdenkin täydellinen hallitseminen on haastavaa³⁴. Sen sijaan tarkoituksena on keskittyä niihin pääperiaatteisiin, jotka ovat vertailukelpoisia Euroopan ihmisoikeussopimusjärjestelmän velvoite- ja vastuukysymysten osalta.

Luvussa 5 tuodaan esiin tutkimuksen johtopäätökset. Johtopäätöksissä analysoidaan, tuovatko Euroopan ihmisoikeussopimuksen oikeustapauksista kumpuavat valtion velvoite- ja vastuulinjaukset lisäarvoa kansainvälisen ympäristöoikeuden ja EU-oikeuden vastuusäännöksiin esimerkiksi täydentämällä mahdollisia suojeleaukkoja. Kattavan koko tutkimuksen tiivistävän osion sijaan johtopäätösosio keskittyy nimenomaisesti tutkimuskysymykseen vastaamiseen, sillä työn pääluvuissa on erikseen omat kokoavat välijohtopäätöksensä. Liitteenä on myös koko työn tiivistävä taulukko, johon on kiteytetty pääelementit.

2. KESKEISET KÄSITTEET JA TEOREETTINEN VIITEKEHYS

It [human rights perspective] may serve to secure higher standards of environmental quality, based on the obligation of states to take measures to control pollution affecting health and private life. Above all it helps to promote the rule of law in this context: governments become directly accountable for their failure to regulate and control environmental nuisances, including those caused by corporations, and for facilitating access to justice and enforcing environmental laws and judicial decision.

Alan Boyle, Human Rights and the Environment: Where Next? *European Journal of International Law*, Vol 23, no 3, August 2012, 613, sulkeissa oleva lisätty selvennykseksi

2.1. Valtion velvoitteista ja vastuusta

Valtion velvoitteet ja vastuu ovat terminologisesti keskeisessä asemassa tässä tutkimuksessa. Kuten Jalonen ja Ilomäki ovat todenneet, vastuuterminologiaa käytetään laajasti, mutta harvemmin kuitenkaan määritellään³⁵. Tutkimuksen käyttötarkoitusta varten valtio määritellään suvereeniksi kansainvälisen oikeuden hyväksymäksi toimijaksi, jolla on kompetenssi sitoutua kansainvälisiin sopimuksiin ja jota vastaan voidaan vastaavasti nostaa kansainvälisiä ihmisoikeuskanteita tai kansainvälisen oikeuden kanteita. Käsite kattaa toisin sanoen kaikki valtiolliset toimijat

---

³⁴ Koivurova nostaa esille esimerkiksi Birnien, Boylen ja Redwellin ympäristöoikeuden osa-alueiden luokittelun, joka sisältää seuraavat: ilmastonmuutos ja ilmakehän saastuminen, merioikeus ja meriympäristön suojelu, kansainväliset vesistöt, ympäristösuojelu ja kestävä käyttö, biologinen monimuotoisuus, kansainvälinen vaarallisten aineiden sääntely, ydinvoima ja ympäristö ja kansainvälinen kauppa ja ympäristön suojelu. Sandsin luokittelu sisältää edellä mainitut ja lisäksi ihmisoikeudet ja aseelliset konfliktit, jätteet, polaarialueet ja EU oikeuden. Koivurova 2012, s. 247

³⁵ Jalonen & Ilomäki 2006, s. 61

kattokäsittäänä, erittelemättä tai henkilöimättä niitä. Vastuu ei täten viittaa esimerkiksi valtionpäämiehien henkilökohtaiseen vastuuseen.

Velvoitteilla ja niistä seuraavalla vastuulla tarkoitetaan puolestaan niitä juridisia sääntöjä, joilla on joko sitovia tai ohjaavia oikeusvaikutuksia valtioiden toimintaan. Nämä velvoitteet voivat olla luonteeltaan negatiivisia toiminnasta pidättäytyviä velvoitteita, preventiivisiä velvoitteita tai korvausvelvoitteita. Perinteisimmät valtion velvoitteet ovat olleet negatiivisia velvoitteita, jolla viitataan sellaisiin yksilöoikeuksiin, joihin valtiolla ei ole oikeutta puuttua³⁶. Preventiivisiin oikeuselementteihin lukeutuvat puolestaan ne toimet, joiden tarkoituksena on aktiivisesti edistää oikeuksien todellista ja tehokasta toteutumista ja ennaltaehkäistä perus- ja ihmisoikeusloukkauksia. Näitä kutsutaan usein myös positiivisiksi velvoitteiksi.³⁷ Tällaisia velvoitteita luovat osallistumisoikeus, tiedonsaantioikeudet ja muut ennaltaehkäisevät toimenpiteet. Jälkimekanismeihin lukeutuvat riittävät oikeussuojakeinot, vastuullisten tahojen hyvittämisvastuu ja mahdollinen rangaitseminen.³⁸

Tutkimuksessa tarkastellaan velvoitteita ja niistä syntyvää vastuuta nimenomaisesti Euroopan ihmisoikeussopimukseen ja sen pohjalta annettuihin tuomioihin perustuen ja näiden velvoitteiden suhdetta yleisen kansainvälisen oikeuden, kansainvälisen ympäristöoikeuden ja EU-oikeuden vastuusäännöksiin. Yhtenä erityisalueena käsitellään valtion vastuuta ilmastonmuutostapauksissa, koska se sisältää tulkinnallisesti kiistanalaisen teoreettisen mahdollisuuden valtion vastuun laajentamisesta ekstraterritoriaalisten vahinkojen osalta.

Velvoitteiden voidaan katsoa olevan sisällöltään heikkoja, jollei niiden rikkomisesta seuraa vastuuta. Kansainvälisen oikeuden toimikunta on valmistellut valtion vastuun osalta niin yleisiä kansainvälisen vastuun luonnosartikloja kuin myös erityisiä luonnosartikloja ympäristövahinkoja koskien. Näiden luonnosartiklojen velvoittavuus ja sitovuus on kuitenkin heikko niiden luonnosaseman vuoksi. Kansainvälisessä ympäristöoikeudessa on päästy lähinnä öljyn osalta

---

³⁶ Pitkänen 2013, s. 55

³⁷ Pitkänen 2012, s. 539–542 ja Pitkänen 2013, s. 55–73

³⁸ YK-järjestelmässä on 5 valvontamekanismia, jotka mahdollistavat yksilön valitusmahdollisuuden, jos valtio on tunnistanut valvontajärjestelmän toimivallan. Vahvimmat toimivaltuudet on ihmisoikeuskomitealla, joka valvoo KP-sopimuksen toteutumista. Lisäksi olemassa olevat mekanismit sisältävät naisten tasa-arvoa koskevan CEDAW:n, kidutuskomitean ja rasisminvastaisen komitean sekä kehitysvammaisia koskevan komitean. Tulevaisuudessa myös lasten oikeuksien sopimukselle voi avautua yksilövalitusmahdollisuus 10 maan ratifioitua lisäpöytäkirjan. Lisäksi valitusmekanismeja löytyy alueellisten ihmisoikeustoimijoiden piiristä niin Euroopan neuvostosta, Afrikan unionista kuin Amerikan valtioiden järjestön piiristä. Arabien liiton ja Aasian alueen toimintapiirissä ei ole toimivaltaisia alueellisia ihmisoikeusvalitusmekanismeja, joilla olisi juridinen tai kvasijudisiaalinen kompetenssi.

sellaisiin sopimukseen, että rikkomuksista seuraa selkeä vastuu korvata syntyneet vahingot yksityisille henkilöille.³⁹

Ympäristöoikeudellisia sopimuksia leimaa valtion toiminta- ja korvausvastuun osalta joustavuus. Tämä on johtanut siihen, että sopimusvelvoitteiden laiminlyönnistä ei seuraa rangaistusuhkaa, vaan toiset sopimusvaltiot keskittyvät auttamaan sopimusrikkojavaltoita noudattamaan sopimuksia. Tämä tutkimus pyrkii osaltaan systematisoimaan kansainvälisen ympäristölainsäädännön suojeluaukkoja, joihin voitaisiin mahdollisesti vastata käyttämällä ihmisoikeusinstrumentteja, kuten Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen toimivaltaa. Täten tutkimus asemoituu Martti Koskenniemin jalanjälkiin. Lähtöasetelma on, että kansainvälinen ympäristöoikeus ei saisi sortua liialliseen säännöspehmeuteen, joka voi johtaa kansainvälisen ympäristöoikeuden eriytymiseen alueeksi, johon yleisen kansainvälisen oikeuden vastuusäännöt eivät sovellu⁴⁰.

Tämä poikkeaa monien kansainvälisen ympäristöoikeuden tutkijoiden linjasta, joka on korostanut, että pääpainon tulee olla ennaltaehkäisevissä yhteistoimissa sen sijaan, että keskitytään jo aiheutuneiden ympäristövahinkojen ratkaisemiseen tai korvausvastuun määrittelyyn⁴¹. Katsaus nykyiseen kansainvälisen ympäristöoikeuden, kuten ilmastopöimusten, noudattamiseen kuitenkin valitettavasti toimii esimerkkinä siitä, kuinka löyhät vastuumäärittelyt johtavat sopimusvelvoitteiden laiminlyöntiin. Toiseksi, korvausvastuun määrittely ei ole irrallinen ennaltaehkäisevistä toimista, sillä jos sanktiot laiminlyönnistä ovat kovat ja sopimus on sellainen, jota valtio ei voi laiminlyödä, se johtaa todennäköisesti myös ennaltaehkäiseviin toimiin sanktioiden pelossa⁴².

2.2. Ympäristö regulaation kohteena

2.2.1. Ympäristö – mikä tai mitä se on?

Toinen keskeinen määritelmä velvoitteiden ja vastuun rinnalla tutkimuksessa on velvoitteiden kohde, ympäristövahingon aiheuttamat seuraukset. Tätä tarkoitusta varten määritellään aluksi, mitä tarkoitetaan ympäristöllä ja ympäristövahingolla, jonka jälkeen todistellaan ympäristön ja ympäristövahinkojen vaikutusta ihmisten hyvinvointiin ja siten ihmisoikeuksien toteutumiseen.

---

³⁹ Jalonen & Ilomäki 2006, s. 64.

⁴⁰ Koskenniemi, Hollo & Parkkari 1994, s. 29–45

⁴¹ Ks. Bodansky 1992, s. 123–162

⁴² Jalonen & Ilomäki 2006, s. 65.

Ympäristölle ei ole olemassa yhtä universaalisti hyväksyttyä oikeudellista tai ei-oikeudellista määritelmää⁴³. Täten määritelmä vaihtelee tieteenaloittain. Luonnontieteiden lisäksi ympäristötutkimus on laajentunut yhteiskunnallisiin, humanistisiin ja taiteen aloihin⁴⁴. Mielenkiintoista viimeaikaista tutkimusta on esimerkiksi ympäristöhistorian ja ympäristöetiikan alalta⁴⁵.

Ympäristön määrittely ei ole aina tarpeellista. Ympäristö voi olla kokonaisuudessaan mahdoton määrittellä kattavasti ja aukottomasti, mutta tietystä kontekstissa sen tunnistaa vaivattomasti. Jonkinasteinen oikeudellinen määrittely on toisaalta välttämätöntä silloin, kun puhutaan ympäristöön liittyvistä laillisista oikeuksista ja yksityisten sekä valtion velvollisuuksista. Yksilöiden oikeusturvan kannalta on tarpeellista määrittellä, mitä heidän velvollisuutensa koskevat, missä ovat heidän oikeutensa rajat ja millaista vastuuta valtiolla on ympäristöön liittyen. Hollo on todennut, että: ”lainsäädännöstä riippuen ympäristö saatetaan joutua jakamaan ilmaan, vesiympäristöön, maaperään, luonnonvaroihin tai maisemaan, jotka yhdessä muodostavat fyysisen ympäristön.⁴⁶ ”Ympäristön ollessa monimutkainen ja laaja kokonaisuus, lainsäädännössä määritellään usein se, mitä ympäristöllä tarkoitetaan tietyn toiminnan tai tavoitteiden valossa ja kohteena⁴⁷.

Näkökulma voi olla joko ympäristökeskeinen tai ihmiskeskeinen riippuen lain tavoitteista. Esimerkiksi luonnonsuojelulainsäädännön yhteydessä ympäristön itseisarvo tunnustetaan ja se on puhtaasti suojeltava kohde⁴⁸. Toisaalta ihmiskeskeisessä tarkastelussa painotetaan ihmisen ja ympäristön välistä yhtenäisriippuvuutta. Tällöin tunnustetaan, että ympäristö mahdollistaa monien oikeuksien toteutumisen ja toisaalta ympäristön heikko tila johtaa oikeusloukkauksiin.

Ihmiskeskeisessä tarkastelussa ympäristönsuojelun intressi voi olla lisäksi ristiriidassa ihmisten taloudellisten intressien kanssa.

Kuten Erkki Hollo on tiivistänyt:

Ympäristö on yhteydessä paitsi itse luontoon ja ihmisen elinympäristöön, enenevässä määrin myös tuotantotoimintaan, liikenteeseen, ihmisoikeuksiin, energiatalouteen, lisäksi esimerkiksi yrityskauppoihin, mainontaan, yrityskilpailuun ja kaupan vapauteen.

---

⁴³ Ks. Hollo 2009, s. 32 aiheesta ympäristön perustuslaillinen oikeus olemassaoloon

⁴⁴ Toim. Lummaa, Rönkä ja Vuorisalo 2012, s. 15–16. Kirjassa on esitelty ympäristömääritelmiä geologian, maantieteen, biologian, psykologian, taloustieteen, oikeustieteen, uskontotieteen, kielitieteen, kirjallisuustutkimuksen, elokuvantutkimuksen ja matkailututkimuksen näkökulmista. ks. s. 33–94. Ks. myös Hollo 2009, s. 35–39 ympäristöpolitiikasta, ympäristöetiikasta ja ympäristötaloudesta

⁴⁵ Hughes 2008, Oksanen 2012, Raterman 2012, s. 417–436

⁴⁶ Hollo 1991, s. 12

⁴⁷ Hollo 1991, s. 12

⁴⁸ ks. Luonnonsuojelulaki (1096/1966)

Ympäristöllistä ulottuvuutta on myös elintarvikealalla ja patenttiasioissa. Kun tiedostaa ympäristön merkityksen todellisen laajuuden, ympäristöä koskevan oikeudellisen tutkimuksen tehtävänä on analysoida oikeusjärjestystä kokonaisuutena ja sen kaikkia elementtejä erikseen.⁴⁹

Kansainvälisiä sopimuksia, jotka määrittelevät ympäristöä, on vähän. Eurooppalaisessa yleissopimuksessa tiedon saannista, yleisön osallistumisoikeudesta päätöksentekoon sekä muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeudesta ympäristöasioissa 122/2004 (jäljempänä ”Århusin sopimus”) 3 artikla ei sekään määrittele itsessään ympäristöä, vaan ympäristöä koskevan tiedon.⁵⁰ Ympäristöön liittyvä tieto sisältää tässä tapauksessa niin elollisen kuin elottoman luonnon, jonka lisäksi huomioidaan ihmisen rakentama kulttuuriympäristö. Kansallisesti esimerkiksi Suomen perustuslain esitöiden yksityiskohtaisissa perusteluissa (HE 309/1993) määritellään ympäristö samansuuntaiseksi kuin Århusin sopimuksessa.

Ympäristökäsitteen rinnalla käytetään myös vakiintuneina termeinä luontoa ja ekosysteemiä. Luonto ja ekosysteemi viittaavat puhtaasti luonnonympäristöön, kun ympäristö kattaa myös rakennetun ympäristön⁵¹. Luontoa määritellään esimerkiksi Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivissä 2004/35/EY, (jäljempänä ”ympäristövastuudirektiivi”) siten, että se kattaa lajiston ja luontotyypit.

Ekosysteemi-käsite on puolestaan keskeinen biologista monimuotoisuutta koskevassa yleissopimuksessa. Asetus biologista monimuotoisuutta koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta (78/1994) 2 artikla määrittelee, että: ”ekosysteemi” tarkoittaa sitä dynaamista kokonaisuutta, jossa kasvi-, eläin- ja pieneliöyhteisöt toimivat elottomassa ympäristössään toiminnallisena yksikkönä⁵². Ekosysteemi-käsite toisin sanoen jo itsessään tunnustaa laajan yhtenäisriippuvuuden ihmisen ja ympäristön välillä huomioiden niin elolliset toimijat kuin elottomankin luonnon. Ihmisnäkökulmasta ekosysteemi tuottaa lisäksi palveluja, jotka ovat elintärkeitä ihmisoikeuksien toteutumiseksi⁵³. Esimerkiksi pölytyspalvelut takaavat ruoantuotannon ja metsät toimivat hiilinieluinä jarruttaen ilmastonmuutosta⁵⁴. Ilman näitä ekosysteemipalveluita keskeiset ihmisoikeudet ovat välittömässä vaarassa.

---

⁴⁹ Hollo 2008, s. 6

⁵⁰ Århusin sopimus, 3 Artikla

⁵¹ Hakala & Välimäki 2003, s. 38

⁵² Asetus biologista monimuotoisuutta koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta (78/1994), artikla 2

⁵³ Ekosysteemipalvelut köyhyyden poistajana: Sjöstedt 2012, s. 777–787

⁵⁴ Toivonen 2012, s. 207

Näiden käsitteiden lisäksi biodiversiteetti⁵⁵ ja kestävä kehitys toistuvat keskeisinä ympäristötermeinä. Biodiversiteetti eli luonnon monimuotoisuus voidaan määritellä monella tavalla. Toivonen on todennut, että biodiversiteettisopimuksen määritelmä on laaja ja kattaa lajien, geenien sekä elinympäristöjen monimuotoisuuden maailmassa. Käsitteestä ja mittaamisesta on käyty keskustelua niin, että yleensä se rajataan joko tietyn alueen lajimonomuotoisuudeksi tai lajimääräksi⁵⁶.

Kestävä kehitys on kattokonsepti, jonka yhtenä osa-alueena toimii ympäristö⁵⁷. Kestävää kehitystä on määritelty juridisesti niin YK:n lukuisissa resoluutioissa ja julistuksissa kuin sopimuksissa ja oikeustapauksissakin. Vaikka kestävä kehitysperiaate nähdään usein heikosti velvoittavana periaatteena, se on laajalti käytetty yli 300 instrumentissa, esimerkiksi 122 multilateraalissa sopimuksessa ja 30 universaalissa sopimuksessa.⁵⁸ Barrel tiivistää aiheen ympärillä käydyn keskustelun kolmeen koulukuntaan. Ensimmäinen ryhmä katsoo kestävä kehityksen olevan poliittisia periaatteita, eikä juridisia velvoitteita. Tällöin kestävä kehityksen periaatteilla on vaikutusta lähinnä kestävä kehityksen neuvotteluissa. Toinen ryhmä katsoo kestävä kehityksen oikeudellisen periaatteen sijaan muodostavan kokonaan uuden lakikokonaisuuden.⁵⁹ Kolmas ryhmä käsittelee puolestaan kestävä kehitystä normina⁶⁰.

Nykyiset kansainväliset sopimukset ja kotimainen lainsäädäntö määrittelevät toisin sanoen ympäristöä kontekstisidonnaisesti. Ympäristö ja sen alakäsitteinä luonto ja ekosysteemi ovat läheisiä käsitteitä toisiinsa nähden ja näistä käsitteistä ympäristö on laajin. Ekosysteemi pohjaa vahvimmin toiminnallisiin suhteisiin ja yhtenäisriippuvuuteen, siinä missä luonto viittaa useimmiten muuhun kuin ihmisen rakentamaan ympäristöön. Vaikka ympäristöä ei ole määritelty, se toimii keskeisenä osana myös kestävä kehityksen periaatetta, joka on laajasti käytetty.

Linja, jossa ympäristöä ei määritellä universaalisti, on jokseenkin tarkoituksenmukainen, sillä kyseessä on monimutkainen ja laaja käsite, jota ei ole mahdollista määritellä aukottomasti. Universaali määritelmä voisi laiminlyödä tiettyjä ympäristön ominaisuuksia ja yksinkertaistaa monimutkaista kokonaisuutta. Lainsäädännöllisen määrittelyn rinnalla ja tukena on tuomioistuinten tekemä analyysi, joka on avainasemassa yksittäistapauksia käsitellessä. Tuomioistuimilla on mahdollisuus konsultoida asiantuntijoita, jolloin saadaan uusinta ympäristötietoa. Tuomioistuinten

---

⁵⁵ Ks. Kokko 2003

⁵⁶ Toivonen 2012, s. 203, ks. myös Hollo 2004, s. 24

⁵⁷ Hollo 2004, s. 8

⁵⁸ Barrel 2012, s. 378 ja 384, ks. myös Gabricikovo-Nagymoros Project, *Unkari v. Slovakia*, 1997, kohta 140

⁵⁹ Barrel 2012, s. 378. Ks. myös Schrijever 2007, s. 217

⁶⁰ Lowe 1999, s. 19

harjoittaman määrittelyn lisäetuna on, että se on luonteeltaan dynaamisempaa verrattuna lainsäätäjien määrittelyyn. Siinä missä lain määritelmät säädetään mahdollisimman aikaa kestäviksi, tuomioistuimet pystyvät reagoimaan nopeisiinkin muutostrendeihin.

2.2.2. Ympäristöstä ympäristöongelman määrittelyyn

Tutkimuksen ympäristöongelman määrittelyn lähtökohtana pidetään Willamon tutkimusasetelmaa. Willamo on tutkimuksessaan linjannut, että ympäristöongelmia ei tulisi luokitella enää erikseen puhtaasti ihmisperäisiin ympäristöongelmiin ja luonnonkatastrofeihin, koska ihmisen välinen vuorovaikutus ympäristön kanssa on nykyisin niin monisyinen. On parempi käsitellä näitä kaikkia ongelmia yhden kattokäsitteen alla. Tämä näkemys poikkeaa useiden ympäristöoppikirjojen määritelmistä, mutta edustaa uudempaa tutkimuslinjaa.⁶¹

Ympäristöongelmien kirjo on laaja. Sands on esimerkiksi ehdottanut, että ympäristöongelmaksi voidaan katsoa esimerkiksi tuho, joka kohdistuu luonnonvaroihin, kuten ilmaan, veteen, maaperään sekä elollisiin samoin kuin ekosysteemeihin. Lisäksi Sandsin määritelmään lukeutuvat kulttuuriperintöön ja maisemiin kohdistuvat tuhot.⁶² Määritelmä on itsessään abstrakti, eikä keskity niinkään tuhon aiheuttajaan tai varsinaisesti tuhon muodon määrittelyyn, mutta toimii yleisenä kehyksenä ympäristöongelmien kirjolle.

Hollo on määritellyt, että ympäristövahinko viittaa suomenkielessä joko tahalliseen tai tahattomaan tapahtumaan, jonka seurauksena ympäristössä tapahtuu haitallinen muutos, joka ilmenee esimerkiksi henkilövahinkona, uhanalaisen lajin katoamisena tai vastaavana. Hollo selventää jaotteleamalla ympäristövahingon vahinkotapahtuman vielä tarkemmin onnettomuuteen, tekoon ja laiminlyöntiin, niistä viimeiset kaksi voivat olla luonteeltaan tarkoituksellisia tai tahattomia. Onnettomuudella Hollo viittaa esimerkiksi säiliön vuotamiseen pohjavesialueella ja padon sortumiseen, tarkoituksellisella vahingolla taas luvattomaan ja ehdottoman kiellettyyn toimintaan.

Hollo täsmentää, että vahinko sana viittaa niin itse haitalliseen muutokseen kuin toisaalta siihen toimintaan, joka aiheuttaa muutokset. Hän listaa täten ympäristövahingoksi esimerkiksi metsätuhon ja toisaalta sen aiheuttaneen suodatinjärjestelmän häiriön. Esimerkiksi metsätuhon vahingot on

---

⁶¹ Willamo 2012, s. 132 ja 135

⁶² Sands 2003, s. 876

edelleen eriteltävissä esimerkiksi ihmisen terveydelle tai omaisuudelle aiheutuneeksi haitaksi tai menetykseksi.⁶³

EU:n ympäristövastuudirektiivi puolestaan määrittelee ympäristövahingon artiklassa 2(1) seuraavasti jättäen määrittelyn melko avoimeksi:

1. "ympäristövahingolla" a) suojeltaville lajeille ja luontotyypeille aiheutuvaa vahinkoa, jolla on näiden luontotyyppien tai lajien suotuisan suojelun tason saavuttamisen tai ylläpitämisen kannalta merkittäviä haitallisia vaikutuksia. Tällaisten vaikutusten merkittävyyttä on arvioitava suhteessa perustilaan ottaen huomioon liitteessä I esitetyt perusteet;

Suojeltaville lajeille ja luontotyypeille aiheutunut vahinko ei käsitä aiemmin todettuja haitallisia vaikutuksia, jotka aiheutuvat sellaisesta toiminnanharjoittajan toimesta, johon viranomaiset ovat nimenomaisesti antaneet luvan direktiivin 92/43/ETY 6 artiklan 3 ja 4 kohdan tai 16 artiklan tai direktiivin 79/409/ETY 9 artiklan täytäntöönpanosäännösten mukaisesti tai, sellaisten luontotyyppien tai lajien osalta, jotka eivät kuulu yhteisön lainsäädännön piiriin, vastaavan kansallisen luonnonsuojelua koskevan lainsäädännön mukaisesti.⁶⁴

Lisäksi Willamon tekemä taulukko 2. konkretisoi ympäristöongelmia luokittelemalla ne karkeasti niiden aiheuttajien ja kokijoiden mukaan. Kuten Willamo kuitenkin korostaa, ympäristö ja ihminen ovat niin tiiviissä vuorovaikutuksessa, että puhtaasti luonnon kokemien ympäristöongelmien määrä on vähäinen ja luonnon ilmiöistä johtuvat ympäristöongelmat voivat johtaa myös ihmisen myötävaikuttamiin ympäristöongelmiin.⁶⁵ Täten esimerkiksi luonnollinen maanjäristys voi johtaa ydinvoimakatastrofiin.

Taulukko 2. Ympäristöongelmien luokittelu, Risto Willamo 2012

	Ihmiskeskeisesti koetut	Molemmista näkökulmista koetut	Luontokeskeisesti koetut
Ihminen aiheuttaa	1. <i>Melu, työsuojeluongelmat, kulttuurisidonnaisesti arvokkaiden rakennusten purkaminen, maisemamuutokset,</i>	2. <i>Happamoituminen, kemikalisoituminen, ilmaston muuttuminen, otsonikerroksen</i>	3. <i>Yövalaistus, vanhojen metsien katoaminen</i>

⁶³ Hollo 2009, s. 469

⁶⁴ EU 2004/35/EC Environmental liability with regard the prevention and remedying of environmental damage OJ L 163, 30.4.2004

⁶⁵ Willamo 2012, s. 133 ja 135

	<i>pohjaveden pilaantuminen</i>	<i>oheneminen</i>	
Molemmat aiheuttavat	4. <i>Poikkeuksellisten sääolojen aiheuttama kaupunki-ilman laadun tilapäinen heikkeneminen</i>	5. <i>Saasteiden ja poikkeuksellisten sääolojen yhteisvaikutuksesta syntynyt puiden neulaskato</i>	6. <i>Ihmisten edesauttamat lajien sukupuuttoon kuolemiset</i>
Muu luonto aiheuttaa	7a. Väistämättömät: hyönteisten tai sääolojen aiheuttamat rakennusvauriot, hallavauriot viljasadossa 7b. Altistamisesta johtuvat: maaperän radonkaasun kertyminen rakennusten sisäilmaan, myrskyn aiheuttamat tuhot sähköjärjestelmissä	8a. Väistämättömät: maanjäristykset, salaman sytyttämät metsäpalot 8b. Altistamisesta johtuvat; tuhot, joita tulivuorenpurkaus aiheuttaa vuoren rinteillä olevalle asutukselle (ja muulle luonnolle)	9. Sääolojen aiheuttamat ongelmat eliöille, tunturimittarituhot tunturikoivikossa

Vaikka ympäristöongelmien kirjo onkin laaja, korvausvelvollisuuksia ajatellessa Hollo on katsonut, että kansallisen lain tarkoittama ympäristövahinko ei yleensä katso ainoastaan luontoon tai muuhun ympäristöön kohdistuvaa haittaa korvattavaksi, jollei vahingolla ole vaikutusta ihmisen oikeuspiiriin. Toisaalta tällaiset vahingot kuuluvat julkisoikeudellisen ennallistamisvastuujärjestelmän piiriin.⁶⁶

2.3. Ihmisoikeuksien ja ympäristön suhde lainsäädännössä

2.3.1. Laaja, mutta heikko kansainvälinen säädösverkosto

Ympäristön ja ihmisen hyvinvoinnin välinen riippuvuus on tunnustettu viimeisen viidenkymmenen vuoden aikana kansainvälisesti. Vuonna 1972 YK:n ympäristökokouksessa Tukholmassa hyväksyttiin ensimmäistä kertaa julistus oikeudesta ympäristöön. Julistuksessa tunnustettiin oikeus vapauteen, tasa-arvoon ja riittävään elintasoon. Edellä mainitut ovat vahvasti kytköksissä ympäristön tilaan, joten sopimuksen tarkoituksena on suojella ympäristöä nykyisille ja tuleville sukupolville. Tuolloin huolena oli etenkin vesien ja ilman saastuminen sekä eroosio, joten

⁶⁶ Hollo 2009, s. 500

julistuksen tarkoitus oli lähinnä ennaltaehkäistä edellä mainittuja ympäristöongelmia. Julistus jäikin vaikutuksiltaan ainoastaan poliittiseksi, koska juridinen sitovuus puuttui.

Seuraava merkittävä kokous oli vuonna 1992 Rio de Janeirossa, jossa otettiin käyttöön ympäristöoikeuden sijaan kestävän kehityksen käsite ja siihen liittyvät periaatteet. Vaikka esimerkiksi kansallisesti oikeus terveelliseen tai puhtaaseen ympäristöön onkin turvattu, kansainvälisissä yhteyksissä on käytetty puhtaasti oikeusperustaisen lähestymistavan sijaan tyypillisemmin kestävän kehityksen periaatteita, joihin sisältyvät ympäristöoikeuden lisäksi oikeus kehitykseen ja tulevien sukupolvien tarpeet. Johannesburgin vuoden 2002 kestävän kehityksen kokous jatkoi poliittista keskustelua ympäristön ja ihmisten hyvinvoinnin yhtenäisriippuvuudesta⁶⁷. Kuten aiemminkin, tuloksena oli kuitenkin juridisesti sitomaton julistus.

Koivurova on nostanut esiin, että vaikka esimerkiksi Rion julistus ei ole luonteeltaan velvoittava, se loi pohjan ympäristödemokratian edistämiseksi. Ympäristödemokratian turvaamiseen kuuluu kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksien lisääminen ympäristöpäätöksenteossa muun muassa tiedonsaantimahdollisuuksien ja valitusoikeuksien avulla.⁶⁸ Myös Rion julistuksen jälkeisissä YK-instrumenteissa leimallista on ollut säädännöllinen pehmeys. Viime vuosien kehitykseen lukeutuu niin ihmisoikeusneuvoston resoluutioita, YK:n raportteja kuin luonno julistuksia⁶⁹. Merkitykselliseksi voidaan katsoa esimerkiksi vuoden 2011 lopussa julkaistu raportti, jossa analysoitiin ihmisoikeuksien ja ympäristön välistä suhdetta kolmesta tulokulmasta. Ensimmäinen näkökulma on, että ympäristön hyvinvointi on edellytys ihmisoikeuksien toteutumiselle, toinen että ihmisoikeudet ovat väline käsitellä ympäristökysymyksiä niin prosessioikeudellisesti kuin sisällöllisestikin ja kolmas on integroitu malli, jossa ihmisoikeudet, ympäristö ja niiden välinen riippuvuus käsitellään kestävän kehityksen kattokonseptin alla.⁷⁰

Vaikka valtaosa keskeisistä lainsäädäntöinstrumenteista, jotka tunnustavat ihmisoikeuksien ja ympäristön välisen yhtenäisriippuvuuden⁷¹, on soft law -tasoisia julistuksia, se ei välttämättä kerro valtioiden täydellisestä haluttomuudesta sitoutua turvaamaan oikeus terveelliseen ympäristöön. Useat kymmenet maat ovat säädelleet kansallisesti ympäristöoikeudesta, mukaan lukien Suomi.

---

⁶⁷ Johannesburg Declaration on Sustainable Development

⁶⁸ Koivurova 2012, s. 107

⁶⁹ UN Human Rights Council Resolution 16/11, 24.3.2011, UNCHR Resolution, 19/12 Human Rights and the Environment, 20.3.2012, Draft Declaration, UNEP High Level Expert Meeting on the New Future of Human Rights and the Environment, Nairobi 2009, UN HRC Report of the OHCHR on the Relationship between Climate Change and Human Rights, UN doc A/HRC/10/61, 15.1.2009

⁷⁰ OHCHR, Analytical Study on the Relationship between Human Rights and the Environment, UN doc A/HRC/19/34, 16.12.2011, kohdat 2-9, 12

⁷¹ Ks. Boyle & Andersson, 1996

Alueellisestikin on säädetty kansainvälisiä sopimuksia sitovampia instrumentteja. Afrikan Unionilla ja Amerikan valtioiden järjestöllä on kaksi alueellista ihmisoikeussopimusta, jotka yhdistävät ihmisoikeuksien ja ympäristön suojelun. Amerikan instrumentti on San Salvadorin pöytäkirja vuodelta 1988 ja Afrikan vuoden 1981 alueellinen yleisihmisoikeussopimus.

Rion julistus on toiminut myös selvänä inspiraationa Århus-sopimukselle, joka on alueellinen YK:n Euroopan talouskomission sopimus, johon myös Suomi on sitoutunut. Vuonna 1998 laaditun sopimuksen on alueellisesta kattavuudestaan huolimatta arvioitu olevan merkityksellinen myös maailmanlaajuisesti. Esimerkiksi Boyle on arvioinut, että sopimus on merkittävä prosessioikeuksien, kuten osallistumis- ja tiedonsaantioikeuden turvaaja⁷².

Århusin sopimuksen oikeudet muodostavat kolmen pilarin järjestelmän. Ensimmäisessä pyritään varmistamaan, että yleisö saa halutessaan riittävästi tietoa ympäristöä koskevasta ympäristöpäätöksestä, jollei ole erityistä ja hyväksyttävää syytä evätä tietoa. Pilariin lukeutuu myös oikeus tuoda mielipiteensä esiin ympäristöpäätöksentekoa koskevassa menettelyssä. Tiedonsaannin oikeutta ei ole rajattu asianosaisuuden perusteella tai muutoinkaan, vaan jokaiselle on taattava tämä oikeus tasavertaisesti. Tämä oikeuden laaja suoja kumpuaa Århusin sopimuksen taustatavoitteesta edistää paitsi nykysukupolvien, myös tulevaisuuden ihmisten oikeutta terveeseen ja hyvinvoivaan elävään riittävän laadukkaassa elinympäristössä⁷³. Tätä ajatusta vasten, oikeuden rajoittaminen vain välittömien oikeusloukkausten piirissä oleviin ei olisikaan tarkoituksenmukaista, vaan yleisön, eli luonnollisten ja oikeushenkilöiden, järjestöjen ja vapaamuotoisten ryhmien ,oikeus tietoon on perusteltua.

Toinen pilari mahdollistaa, että päätöksentekomenettelyssä huomioidaan yleisön mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa. Oikeus osallistua päätöksentekoon ei ole kuitenkaan absoluuttinen, sillä asianosaispuhevallan sallimista saatetaan rajoittaa kansallisesti. Esimerkiksi Suomessa raja on vedetty siihen, että päätöksenteon tulee koskea henkilön tai yleisön oikeutta tai etua.⁷⁴ Lisäksi, kuten Hollo on tarkentanut: ”kansalaisen osallistumisoikeus koskee hallinnollista päätöksentekoa -- ei siviilioikeudellista kansainvälistä riita- tai rikosprosessia, ellei asialla ole yhteyttä osallistumista vaativan henkilön etupiiriin. Tällöin asianomainen onkin yleensä asianosainen.”⁷⁵

---

⁷² Boyle 2012, s. 622

⁷³ Hollo 2009, s. 110

⁷⁴ Hollo 2009, s. 69

⁷⁵ Hollo 2009, s. 111

Kolmannen pilarin tarkoituksena on turvata kahden edellisen oikeuden toteutuminen, sillä valtion laiminlyönnit ovat tuomioistuinkontrollin alaisia asioita⁷⁶. Boyle katsoo Århusin sopimuksen innovatiiviseksi juuri artiklan 15 osalta, koska se mahdollistaa myös yleisön ja kansalaisjärjestöjen valitusoikeuden⁷⁷. Kuten Hollo on nostanut esiin, kansalaisia edustavilla yhteisöillä voi olla alueellisesti tai intressipohjaisesti sellainen yhteys ympäristöasioihin, että samojen oikeuksien turvaaminen niille kuin yksilöillekin on perusteltua⁷⁸.

Århusin sopimuksen lisäksi myös Euroopan ihmisoikeussopimus on noussut merkittäväksi ihmisoikeuksien suojaajaksi ympäristöongelmatapauksissa. Siitä huolimatta, että Euroopan ihmisoikeussopimuksessa tai sen lisäpöytäkirjoissa ei säädellä erikseen ympäristöstä, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on käsitellyt tapauksia, joissa kysymys ihmisoikeusloukkausten ja ympäristöongelmien välisestä yhteydestä on ollut keskeinen. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintakäytäntö on kehittynyt ajan myötä, mutta toisaalta oikeuskäytäntö ei ole kaikilta osin yhtenevää.

Esimerkiksi vuonna 2003 tapauksessa *Kyrtatos v. Kreikka* Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi vielä, että vaikka kaupunkiympäristö ja turismin kasvu Tinoksen saarella oli kiistämättä vahingoittanut alueen luonnonympäristöä, valittaja ei ollut onnistunut näyttämään toteen, että harvinaisten lajien vaarantuminen vaikuttaisi merkittävässä määrin artiklan 8 alla valittajan yksityisyyteen tai perhe-elämään. Tuomioistuin analysoi tuolloin, että lopputulema olisi saattanut olla erilainen, jos metsän tuhoutuminen olisi vaikuttanut suoranaisemmin valittajan kotiin ja sitä kautta hänen ja hänen perheensä hyvinvointiin.⁷⁹

Vuonna 2007 oli kuitenkin havaittavissa jo merkittävästi erilaista argumentaatiota, sillä tuomioistuin katsoi tapauksessa *Hamer v. Belgia* ensimmäistä kertaa, että vaikka ympäristöä ei itsessään suojella Euroopan ihmisoikeussopimuksessa, ympäristöllä on itseisarvo yhteiskunnalle ja julkisen vallan käyttäjille. Tapauksessa linjattiin, että viranomaisilla on velvollisuus suojella ympäristöä, eikä tästä velvollisuudesta tule poiketa edes silloin, kun se velvoite on ristiriidassa omistusoikeuden kanssa.⁸⁰ Århus-sopimus on myös vaikuttanut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintakäytäntöön prosessioikeuksien osalta. Esimerkiksi tapauksessa *Taskin*, jossa Turkki ei ollut sopimusvaltiona Århus-sopimuksessa, Euroopan

---

⁷⁶ Hollo 2009, 69

⁷⁷ Boyle 2012, s. 623

⁷⁸ Hollo 2009, s. 111

⁷⁹ *Kyrtatos v. Kreikka*, 2003, kohta 53

⁸⁰ *Hamer v. Belgia*, 2007, kohdat 79–88

ihmisoikeustuomioistuin teki silti Århus-sopimuksen henkistä tulkintaa⁸¹. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ei ole toisaalta antanut samanlaista painoarvoa kansalaisjärjestöjen valitusoikeudelle kuin Århusin sopimus.

Pohjimmiltaan ympäristönsuojelu ja ihmisoikeuksien toteutuminen kilpailevat monien muiden kansainvälisen politiikan ja oikeuden intressien kanssa, joista osan nähdään todennäköisesti olevan akuutimpia kysymyksiä kuin ympäristöongelmista ja katastrofeista syntyvien ihmisoikeusloukkausten. Toisinaan ympäristö on myös suoraan vastakkainen intressi esimerkiksi taloudelliseen hyötyyn nähden. Taloudelliset intressit voivat lyhyen aikavälin harkinnassa olla vastakkaisia ympäristön ja ihmisoikeuksien suojelemiselle, ja siksi myös valtioiden keskuudesta löytyy melko yleistäkin haluttomuutta sitoutua esimerkiksi ilmastonmuutokseen liittyviin sopimuksiin. Toisaalta esimerkiksi merioikeus on pitkälti säännelty ja joitakin vaarallisia kemikaaleja kieltäviä sopimuksia on saatu aikaiseksi, joten taloudelliset intressit toimivat jarruina vain osassa ympäristöoikeuden alueissa.

Toinen mahdollinen syy siihen, ettei yleiseen sitovaan sopimukseen ympäristön ja ihmisoikeuksien osalta ole päästy, on ongelmien moninaisuus ja kompleksisuus. Ympäristöongelmien aiheuttamat ihmisoikeusloukkaukset vaativat yleensä monimutkaista syiden ja seurausten analyysiä sekä yksityisen ja julkisen edun välistä punnintaa tapauskohtaisesti. Koska jo olemassa olevien perus- ja ihmisoikeuksien avulla voidaan käsitellä tapauksia, joissa ihmisoikeusloukkaukset johtuvat ympäristöongelmista tai -katastrofeista, kansallisen lainsäätäjän näkökulmasta yksinkertaisin ratkaisu on odottaa laajaa tuomioistuinikäytäntöä, jonka pohjalta säännöstöä voisi kodifioida. Kansainvälisesti ei ole kuitenkaan sellaista toimivaltaista tuomioistuinta, joka voisi rakentaa tulkintakäytäntöä, joten kehitys jää pääosin alueellisille ihmisoikeustuomioistuimille ja kansainvälisille valituskomiteoille.

Viime vuosien aikana on noussut esiin joitakin merkittäviä kansainvälisiä oikeustapauksia, jotka ovat osaltaan kehittäneet oikeudellista argumentaatiota. Tapaukset ovat keskittyneet erityisesti ilmastonmuutokseen. Pioneeritapauksia ilmastonmuutoksen ja ihmisoikeuksien välisestä suhteesta ovat esimerkiksi Amerikan inuiittien valitus Yhdysvaltoja vastaan alueellisessa ihmisoikeusjärjestelmässä. Tässä tapauksessa valittajat pohjasivat valituksensa laajaan tieteelliseen tutkimusaineistoon, joka todisteli ihmisoikeuksien toteutumisen ja ympäristön hyvinvoinnin yhteyttä alkuperäiskansalle sekä esitteli samalla yhden mallin vastuuttaa valtio, joka on

---

⁸¹ Boyle 2012, s. 624

historiallisesti tarkasteltuna merkittävin yksittäinen kasvihuonekaasujen aiheuttaja.⁸² Kausaalisuhteiden todistelu oli haastavaa, mutta toisaalta myös melko vakuuttavaa.

Toinen kuuluisa tapaus käsittelee Nigerian Ogoni-heimon kärsimiä ihmisoikeusloukkauksia, jotka aiheutuivat alueella öljyn poraamisesta. Varsinainen öljyn poraaminen lopetettiin jo vuonna 1993, mutta saastehaitta pysyy. Asiaa on puitu niin kansallisissa kuin ulkomaisissa oikeusasteissa. Vuoden 2013 viimeisimmässä hollantilaistuomiosta kuitenkin katsottiin Shellin vastuun rajautuvan pääkonttorin sijaan maakohtaiseen yritykseen ja viidestä kanteesta neljä hylättiin.⁸³ Nigerian tapaus poikkeaa inuiiteista siten, että siinä loukkaukset olivat selvästi havaittavissa, sillä toimet olivat alueellisesti ympäristölle ja ihmisille tuhoisia, jonka lisäksi seuraukset sisälsivät ilmastonmuutoksen kiihdyttämisen. Timo Koivurova arvioi kuitenkin uutisoinnin yhteydessä, että tapaus vahvistaa sitä lähtöolettaa, että ylikansallisia yrityksiä on äärimmäisen vaikeaa saada vastuuseen⁸⁴.

Oikeustapaukset ovat olleet myös keskeisessä roolissa ilmastonmuutoksen ja ihmisoikeuksien välisessä akateemisessa tutkimuksessa. Tutkimusta ovat tehneet muun muassa McNery-Landford, Odofsky ja Posner sekä YK-tason toimijat.⁸⁵ Lisäksi esimerkiksi Koivurova on tutkinut kysymystä⁸⁶. Tutkimusten yhteydessä on otettu aktiivisesti kantaa siihen, millaisia velvoitteita ihmisoikeusjärjestelmän voi katsoa luovan ilmastonmuutoksen aiheuttamien ihmisoikeusrikkomusten osalta. Tutkimus on ollut varsin aktivistista ja innovatiivista, sillä esimerkiksi valtion velvoitteita on hahmoteltu tulkitsemalla ilmastoregiimin ja ihmisoikeusjärjestelmän velvoitteita yhdessä tai ikään kuin yhdistelmänä. Sama tarkastelunäkökulma esitellään myös tässä tutkimuksessa myöhemmin, mutta peilaten keskustelua nimenomaisesti Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja ihmisoikeustuomioistuimen kontekstiin. Tällä hetkellä tutkimus on keskittynyt pääasiassa YK:n ihmisoikeusjärjestelmän hyödyntämiseen sekä toisaalta Amerikan ja Afrikan alueellisten toimijoiden tuomioiden analysointiin.

2.3.2. Suomen kansallisen lainsäädännön käyttöpotentiaalista

Suomessa ympäristön ja ihmisoikeuksien välinen suhde on jo pitkään tunnustettu kansallisessa lainsäädännössä, sillä perustuslaki on linjannut ympäristövastuusta ja oikeudesta terveelliseen

---

⁸² Watt-Cloutier, saatavilla: http://www.ciel.org/Publications/ICC_Petition_7Dec05.pdf, vierailtu: 19.4.2012

⁸³ Toivoa on, aiomme taistella, Helsingin Sanomat B-osa, 31.1.2013

⁸⁴ *ibid*

⁸⁵ McNery-Landford 2003, s. 431, H.M Osofsky 2007, s. 675, Posner 2007, s. 1925, OHRC Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the Relationship between Climate Change and Human Rights, A/HRC/10/61, 15.1.2009

⁸⁶ Ks esim. Koivurova 2007, s. 270–299

ympäristöön 2 luvussa perusoikeuksien yhteydessä. Esimerkiksi perustuslain esitöiden yleisperusteluiden johdannossa tunnustetaan, että ”Ihmisten hyvinvointi on yhä selvemmin kytketty myös ympäristöön ja sen kestävykseen. Ympäristönäkökohtienkin tulisi sen vuoksi näkyä perusoikeusnormistossa.” (HE 309/1993). Ehdotettujen perusoikeuksien perusteluosiossa lisäargumentoitiin linjausta kansainvälisellä kehityksellä, ympäristöä koskevan sääntelyn lisääntymistä muilla tavallisen lainsäädännön alueilla sekä yhteiskunnallisilla tavoitteilla, joihin lukeutuu ”Ympäristön suojelu, sen pilaantumattomuus, puhtaus, terveellisyys ja monimuotoisuus.”

Ympäristövastuu on määritelty perustuslain 20§:ssä seuraavasti:

Vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille.

Julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön sekä mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon.

Lain esitöissä määritellään, että ympäristön terveellisyys tulisi tulkita laajasti siten, että ympäristön tila ei aiheuta terveyshaittaa eikä uhkaa muodostaa terveyshaittaa. Samalla ympäristön viihtyisyys on myös osa oikeutta.

Säännös luo perustuslaillisen velvollisuuden kahdella eri tasolla. Ensimmäisessä momentissa asetetaan yleinen velvollisuus kaikille, mikä sisältää niin yksityiset ihmiset kuin järjestöt ja yrityksetkin. Vaikka asiaa säännelläänkin perusoikeusosiossa ja säännöksellä on pyritty turvaamaan nykyisten ja tulevien sukupolvien hyvinvointi, lainsäätäjät on halunnut korostaa ihmislähtöisten arvojen lisäksi ympäristön itseisarvoa sekä yhteistyön tärkeyttä.

Velvoittavuus jää kuitenkin heikoksi, sillä HE 309/1993 yksityiskohtaisissa perusteluissakin on todettu, että säännös voidaan rinnastaa lähinnä julistuksen sitovuuteen ja täten velvoittavan rikosoikeudellisen vastuun tulee pohjautua muuhun lainsäädäntöön. Säännös voisi kuitenkin toimia pohjana tiukemmalle ympäristölainsäädännölle, jos siihen löytyisi intressejä. Toisaalta esimerkiksi Hollo on katsonut, että ensimmäisen momentin alla ”Vastuu on monentyypistä, osin korvausvastuuta, osin vastuuta luonnon turmelemattomuudesta, osin myös yhteiskunnan vastuuta riittävien ympäristötoimien suorittamisesta”⁸⁷.

Lisäksi toinen momentti linjaa julkisen vallan, eli niin valtion, kunnan kuin muidenkin julkista valtaa käyttävien, turvaamisveloitteen niin terveelliseen ympäristöön kuin ympäristöä koskevaan päätöksentekoon. Esitöiden mukaan kyseiset velvollisuudet on ”pyrittävä turvaamaan jokaiselle”,

---

⁸⁷ Hollo 2009, s. 28

mikä viittaa kaikkiin Suomen lainkäyttöpiiriin kuuluviin (HE 309/1993). Dynaaminen laintulkinta mahdollistaa kuitenkin laajemmankin tulkinnan, jolloin ”jokaisella” voidaan käsittää myös laajemmin jokainen ihminen. Täten teoriassa sanamuoto voisi mahdollistaa jopa ekstraterritoriaalisuuden perustan. Tällainen tulkinta on kuitenkin ainakin tällä hetkellä epätodennäköistä.

Sanamuotoilu ”on pyrittävä” on heikosti velvoittava ja kyse on lähinnä aikeista, ei toteutuksen todellisesta onnistumisesta, sillä muutoin muotoilu olisi ollut esimerkiksi ”on turvattava”. Täten esimerkiksi yksilön oikeusturvan kannalta voi olla ongelmallista, että huonokin pyrkimys julkisen vallan käyttäjien osalta voi olla riittävää ja valitus voi menestyä lähinnä silloin, jos julkisen vallan käyttäjät ovat laiminlyöneet turvaamistoimenpiteet kokonaan.

Jälkimmäistä 2 momentin velvollisuutta vaikuttaa elinympäristöä koskevaan päätöksentekoon on tarkennettu myös Århus-sopimuksessa, johon myös Suomi on sitoutunut. Vaikuttamis- ja osallistumismahdollisuudet onkin melko hyvin turvattu niin oman maan kansalaisille, kuin toisaalta myös naapurivaltioiden kansalaisillekin silloin, kun esimerkiksi ympäristöprojektin vaikutukset oletettavasti koskettavat heitä.

Suomen kansallinen lainsäädäntö ja sen tulkinta ei suinkaan ole umpiossa suhteessa ympäröivään maailmaan. Kuten Pentikäinen on tutkinut, Euroopan ihmisoikeussopimuksen ratifioinnin jälkeen Suomi on liittynyt lähes kaikkiin YK:n ja sen erityisjärjestöjen sopimuksiin sekä Euroopan Neuvoston ihmisoikeusinstrumentteihin ja Etyjin ihmisoikeusasiakirjoihin. Tällä hetkellä kansainvälinen ja alueellinen ihmisoikeuskehitys on vaikuttanut ”moniin kansallisen oikeuden normeihin esimerkiksi valtiosääntö-, työ-, perhe-, sosiaali- sekä rikos- ja prosessioikeuden alueilla”. Samaan aikaan, kuten Pentikäinen on todennut, Suomen nykyinen perusoikeusnormisto menee osin kansainvälisiä velvoitteita pidemmälle.⁸⁸ Tämä ei kuitenkaan heijastele oikeuksien tosiasiallisen toteutumisen tilaa.

Vahvasta perusoikeusnormistosta ja ihmisoikeusperustaisesta ulkopoliitikasta huolimatta Pentikäinen arvioi suomalaisen ihmisoikeuskulttuurin olevan sisäisesti kapeaa. Tästä kertoo säännölliset tuomiot Euroopan ihmisoikeustuomioistuimesta ja huomautukset esimerkiksi naisten oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanosta. Ongelmakohdiksi on muodostunut myös alkuperäiskansasopimuksen ratifioimattomuus, rakenteellinen syrjintä sekä ihmisoikeuskasvatuksen

---

⁸⁸ Pentikäinen 2011, s. 513-514

integroitu opettaminen kouluissa.⁸⁹ Näiden huomioiden valossa ei ole kovin todennäköistä, että tuomioistuimet lähtisivät harjoittamaan innovatiivista ja ehkä aktivististakin tulkintaa perusoikeuksien suhteen, jollei vastaavanlaista trendiä ole nähtävissä ensin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa tai yleisesti kansainvälisesti.

Pellonpää on arvioinut Suomen noudattaneen hyvinkin kriittittömästi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen linjauksia etenkin verrattuna moniin muihin maihin⁹⁰. Huomioon ottaen Suomen edistyksellisen lainsäädäntöpohjan, joka menee suhteessa pidemmälle kuin monet kansainväliset linjaukset, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen suuren jaoston halukkuuden hyödyntää sopimuksen ulkopuolisia materiaaleja ja toisaalta Suomen kurinalaisen linjan noudattaa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomioiden linjauksia, on kansallisessa lainsäädännössä nähtävissä käyttöpotentiaalia. Tämän hetkisen oikeuskehityksen valossa tuo potentiaali kuitenkin realisoituu todennäköisimmin Euroopan ihmisoikeustuomioistuinvetoisesti kuin kansallisen tuomioistuinaktivismin seurauksena.

2.4. Euroopan ihmisoikeussopimuksen tulkintaperiaatteet ihmisoikeuksien kehittäjänä

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen toimivalta kattaa ensisijaisesti ne oikeudet, jotka on määritelty Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja sen lisäpöytäkirjoissa. Euroopan ihmisoikeussopimustekstin keskittyessä kansalaisoikeuksiin ja poliittisiin oikeuksiin, tuomioistuin on kuitenkin käytännössä ottanut käyttöönsä tulkintaperiaatteita soveltaessaan integroidun lähestymismallin, jota esimerkiksi Martin Scheinin on havainnollistanut⁹¹. Integroitu malli mahdollistaa myös taloudellisten ja sosiaalisten oikeuksien turvaamisen tulkintaperiaatteita hyödyntäen. Myös Matti Pellonpää on katsonut, ettei erilaisia ihmisoikeuksia tulisi eritellä toisistaan, sillä ensimmäisen ja toisen sukupolven oikeuksilla on myös huomattava määrä yhtymäkohtia⁹². Tällaisesta lähestymistapaa kuvaa, että yksityisyysoikeuden on katsottu sisältävän myös oikeuden terveyteen.

Esimerkiksi Viljanen on tutkinut Euroopan ihmisoikeustuomioistuinta yleisenä kansainvälisen ihmisoikeusjuridiikan kehittäjänä. Hän on analysoinut, että tulkintaperiaatteet ovat hyvin keskeisessä asemassa ihmisoikeuskehityksessä niin Euroopan sisällä kuin globaalistikin. Euroopan laajuisesti ihmisoikeussopimusta on epätodennäköistä päivittää kodifioinnin kautta, mutta

---

⁸⁹ *ibid* 514

⁹⁰ Pellonpää 2012, s. 81, 88

⁹¹ Scheinin 1995, s. 44–52.

⁹² Pellonpää 2005, s. 28

tulkintaperiaatteet mahdollistavat sopimuksen turvaamien oikeuksien progressiivisen ja dynaamisen kehityksen. Lisäksi muu ihmisoikeusyhteisö seuraa tarkasti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen linjanvetoja.⁹³

2.4.1. Sopimuksen ulkopuoliset tulkintalähteet ja niihin läheisesti yhteydessä olevat tulkintaperiaatteet

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin noudattaa tulkinnassaan useita erilaisia periaatteita, joista osa tulee ulkopuolisista lähteistä ja osa sen omista ratkaisukäytännöistä. Ihmisoikeustuomioistuimen tulkintaperiaatteiden kannalta oleellisin ulkopuolinen oikeuslähde on Wienin yleissopimuksen (SopS 33/1980) artiklat 31–33, joihin tuomioistuin on viitannut useasti oikeuskäytännössään.⁹⁴ Artiklassa 31(1) linjataan, että valtiosopimusta tulisi tulkita ”vilpittömässä mielessä ja antamalla valtiosopimuksessa käytetyille sanonnoille niille kuuluvassa yhteydessä niiden tavallinen merkitys, sekä valtiosopimuksen tarkoituksen ja päämäärän valossa.”⁹⁵

Ihmisoikeustuomioistuin viittasi Wienin sopimuksen mukaiseen tulkintaan esimerkiksi *Belgian kieli* ja *Soeringen* tapauksien kohdalla painottamalla, että tulkinnan tulisi olla linjassa sopimuksen ihanteiden ja arvojen kanssa.⁹⁶ Euroopan ihmisoikeussopimuksen ihanteiden ja arvojen ytimessä on ihmisoikeuksien toteutuminen, ja tätä tavoitetta vasten tulisi myös peilata käsiteltäviä ympäristötapauksia. Ympäristöongelmatilanteista, joista seuraa ihmisoikeusloukkauksia, ihanteisiin ja arvoihin viittaaminen tukee liberaalia ja laajaa tulkintaa. Toisaalta, ekstraterritoriaalisuuden toteaminen tuskin voidaan katsoa olevan nykyisen sopimuksen artiklojen tavallisen merkityksen mukaista tulkintaa.

Läheisesti yhteydessä edellä mainittuun tulkintaperiaatteeseen on linjaus, jonka mukaan sopimusta tulisi tulkita ikään kuin laajempaa kokonaisuutena yksittäisten erillisten normien sijaan. Tapauksessa *Kjeldsen, Busk Madsen & Pedersen v. Tanska* tuotiin esiin kyseinen ”Convention must be read as a whole” -periaate, jolla tavoitellaan laaja-alaista arviota yksityisen ja valtion suhteesta ja toisaalta myös valtion velvollisuuksista.⁹⁷

Uoti on todennut osuvasti:

---

⁹³ Viljanen 2011, s. 263

⁹⁴ SopS 33/1980, artiklat 31-33, *Golder v. the Iso-Britannia*, 1975, kohta 29, *Johnston etc. s v. Irelanti*, 1986, kohta 51, *Lithgow etc. v. Iso-Britannia*, 1986, kohdat 114 ja 117, *Witold Litwa v. Puola*, 2000, kohdat 54 ja 57

⁹⁵ *ibid.*, artikla 31(1)

⁹⁶ *Belgian kieli -tapaus*, 1968. ja *Soering v. Iso-Britannia*, 1989, kohta 87

⁹⁷ *Kjeldsen, Busk Madsen & Pedersen v. Tanska*, 1974, kohta 52

Mitä moninaisemmiksi valtion tehtävät asetetaan sitä todennäköisemmin henkilön ja valtion välisen suhteen määrittäminen edellyttää arviointia, jonka normatiivinen sisältö ei perustu pelkästään yhden yksittäisen artiklan sisältöön, vaan huomioon on otettava useita asian arvioimisen kannalta relevantteja artikloita. Tällaisessa tapauksessa ratkaisun perustaminen ainoastaan johonkin relevanteista artikloista, johtaisi ihmisoikeussopimuksen kokonaisuuden toteutumatta jäämiseen ja ristiriitaisiin tulkintoihin eri artiklojen välillä.⁹⁸

2.4.2 Tehokkuusperiaate todellisten oikeuksien turvaajana

Wienin sopimuksen tulkintaperiaatteiden lisäksi ihmisoikeustuomioistuin on tuomioissaan linjannut useita itsenäisiä tulkintasäntöjä⁹⁹. Tehokkuusperiaate viittaa toisaalta positiivisiin velvoitteisiin ja toisaalta siihen, että turvataan vain käytännöllisiä oikeuksia eikä teoreettisia mahdollisuuksia¹⁰⁰. Toisin sanoen tuomioistuin ottaa pääasiallisesti kantaa jo tapahtuneisiin tosiasioihin ja vain joissakin tapauksissa on välttämätöntä ottaa kantaa myös potentiaaliin rikkomuksiin¹⁰¹.

Samanaikaisesti, kuten Viljanen on todennut, tehokkuusperiaatteeseen sisältyy se, että jos sananmukainen tulkinta ei turvaa tehokkaasti ihmisoikeuksia, oikeuksia tulee tulkita laajemmin. Tehokkuusperiaate löytyy myös positiivisten velvoitteiden ajatuksen takaa, jotka edellyttävät valtiolta proaktiivisia toimia mukaan lukien lainsäätämisvelvoite. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on kehittänyt oikeuskäytäntöä positiivisten velvoitteiden osalta esimerkiksi artikla 8:n alla, vaikka se on sanamuodoltaan lähtökohtaisesti negatiivinen oikeus.¹⁰²

Tehokkuusperiaate tiivistyy *Christine Goodwin v. Iso-Britannia* tuomiossa, jossa todetaan:

It is of a crucial importance that the Convention is interpreted and applied in a manner which renders its rights practical and effective, not theoretical and illusory. A failure by the Court to maintain a dynamic and evolutive approach would indeed risk rendering it a barrier to reform or improvement.¹⁰³

⁹⁸ Uoti 2004, s.123–124

⁹⁹ *Mamatkulov ja Abdurasulovic v. Turkki*, 2003 tapauksen kappaleessa 105 on tiivistetty tulkintaperiaatteet kattavasti. “While the Court is not formally bound to follow its previous judgments, in the interests of legal certainty and foreseeability it should not depart, without good reason, from its own precedents (see, among other authorities, *mutatis mutandis*, *Chapman v. the United Kingdom* [GC], no. 27238/95, § 70, ECHR 2001-I; and *Christine Goodwin v. Iso-Britannia* 2002, “It is of crucial importance that the Convention is interpreted and applied in a manner which renders its rights practical and effective, not theoretical and illusory. A failure by the Court to maintain a dynamic and evolutive approach would indeed risk rendering it a bar to reform or improvement (*Stafford v. the United Kingdom* [GC], no. 46295/99, § 68, 28 May 2002). In the circumstances of the present case, the Court notes that in the light of the general principles of international law, the law of treaties and international case-law, the interpretation of the scope of interim measures cannot be dissociated from the proceedings to which they relate or the decision on the merits they seek to protect.”

¹⁰⁰ Pellonpää 2002, s. 211

¹⁰¹ *Airey*, 1979, kohta 24

¹⁰² Viljanen 2003, s. 81–82, 85

¹⁰³ *Christine Goodwin v. Iso-Britannia*, 2002, kohta 74

Ympäristötapauksissa potentiaalisten rikkomusten käsittely tai pikemminkin ennaltaehkäisevien toimien velvoite olisi tärkeä olemassa olevien rikkomusten käsittelyn lisäksi, sillä ympäristöongelmat ja katastrofit käsittelevät usein laajaa joukkoa ihmisiä ja aiheuttavat ihmisoikeusloukkauksia, joita on usein hankala korjata jälkikäteen. Tämä voi kuitenkin olla ristiriidassa tehokkuusperiaatteen kanssa, jos oikeusloukkauksia ennakoidaan vahvasti. Toisaalta ympäristöön voi kohdistua tehokkuusperiaatteen nojalla positiivisia velvoitteita niin kuin nykyoikeuskäytännössä jo on tulkittu¹⁰⁴. Lisäksi tehokkuusperiaate on yksi niistä tulkintaperiaateista, jotka mahdollistavat myös laajemman oikeuksien tulkinnan. Täten, jos ympäristöön liittyvät oikeustapaukset lisääntyvät, voi olla, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoo niiden huolellisen turvaamisen osaksi tehokkuusperiaatteen kunnioittamista.

2.4.3. Autonomisen tulkinnan periaate vertailun rajoittajana

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen päätöksiin pätee myös autonomisen tulkinnan periaate.¹⁰⁵ Tämä tarkoittaa sitä, että konseptit, joita saatetaan käyttää myös muissa konteksteissa, kuten kansallisissa yhteyksissä, ovat Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa sisällöltään itsenäisiä. Kuten Viljanen on korostanut, tämä tulkintaperiaate on välttämätön, sillä konseptit vaihtelevat erilaisissa oikeuskulttuureissa.¹⁰⁶ Toisaalta autonomista tulkintaa on kritisoitu, sillä tuomioistuin ei ole ollut linjoissaan aina yhtenäinen, vaan konsepteista on esitetty myös eriäviä mielipiteitä. Osa tuomareista arastelee myös sitä, että konseptien väärinkäyttö voi johtaa toimivallan ylitykseen ja lainsäätäjän rooliin astumiseen. Kriittisistä näkemyksistä huolimatta autonominen tulkinta on katsottu tarpeelliseksi ja hyväksyttäväksi, sillä se mahdollistaa eurooppalaisten lainsäädäntökonseptien harmonisoinnin.¹⁰⁷

Autonominen tulkinta rajoittaa vertailukelpoisuutta muiden toimijoiden termien ja niistä tehdyn tulkinnan välillä. Samaan aikaan YK:n toiminta poikkeaa luonteeltaan merkittävästi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen toiminnasta. Siinä missä YK harvemmin määrittelee tarkasti konsepteja, sillä jäsenmaiden suuri määrä tuo mukanaan hyvin poikkeavia kulttuurisia ja yhteiskunnallisia normeja, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen jäsenistö on kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti yhtenäisempää ja terminologia on eksaktimpaa.

---

¹⁰⁴ Ks. positiivisista velvoitteista Pitkänen 2013, s. 55–73

¹⁰⁵ Pellonpää 2002, s. 212

¹⁰⁶ Viljanen 2003, s. 89

¹⁰⁷ Viljanen 2003, s. 91–92

2.4.4. Dynaaminen tulkinta oikeuksien kehittäjänä

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ei ole sidottu aiempiin tuomioihinsa, vaikkakin seuraa aiempaa käytäntöä usein. Tulkintamuutosten mahdollisuus pitääkin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkinnan dynaamisena, mikä on yksi keskeisimmistä ja tutkituimmista periaatteista.¹⁰⁸ Sopimus on vuosikymmenien takaa, ja sen jälkeen on tullut uudenlaisia ihmisoikeusongelmia ja yhteiskunnallisia trendejä. Esimerkiksi moraaliset näkemykset ovat muuttuneet yli kuudessakymmenessä vuodessa ja teknologia on kehittynyt¹⁰⁹. Jos sopimusta ei tulkittaisi ajan ja ajan hengen valossa, monet oleelliset ihmisoikeusongelmat jäisivät ilman huomiota. Siksi tulkinta tehdään kulloisenkin ajan hengessä huomioiden kansallinen ja kansainvälinen kehitys¹¹⁰.

Viljanen on jaotellut dynaamisen tulkinnan suuntaukset kolmeen osaan Soren Prebensenin tutkimuksen pohjalta. Ensimmäinen ryhmä muodostuu tapauksista, joissa dynaaminen tulkinta on toiminut toisia periaatteita täydentävänä ja tukevana. Toinen ryhmä muodostuu tapauksista, joissa muille tulkintaperiaatteille on annettu suurempi painoarvo. Näissä tapauksissa on yleensä katsottu myös valtion harkintavalta kohtuullisen laajaksi. Kolmas ryhmä on kiinnostavin ja oikeudellisen kehityksen kannalta merkittävin, sillä siihen kuuluvissa tapauksissa tulkintaperiaatetta käytetään syrjäyttämään esimerkiksi esityöt tai traditionaalinen tulkinta.¹¹¹

Kolmannen ryhmän tapauksien ytimessä on, että dynaamisen tulkintaperiaatteen avulla on avautunut edellytyksiä käsitellä myös sellaisia teemoja, joita ei sopimuksen laadinnan aikana ole huomioitu tai ilmiöinä edes ilmennyt¹¹². Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on laajentanut sopimuksen tulkintaa sellaisiin alueisiin, kuten ympäristöongelmiin ja transseksuaalien oikeuksiin, joita ei suoranaisesti säännellä sopimuksessa ja jotka eivät olleet ihmisoikeuskeskustelun keskiössä sopimuksen säätämisen aikaan¹¹³. Mahdollista siis on, että dynaamiseen tulkintaan nojaten Euroopan ihmisoikeustuomioistuin myös tulevaisuudessa vahvistaisi suojelua ympäristöongelmatapauksissa.

---

¹⁰⁸ Pellonpää 2002, s. 213

¹⁰⁹ Viljanen 2003, s. 93

¹¹⁰ Viljanen 2003, s. 128, *Soering v. Iso-Britannia*, 1989, kohta 102, *Vo v. Ranska* [GC], kohdat 62–64, *Mamatkulov & Askarov v. Turkki* [GC], 2005, kohta 123

¹¹¹ Viljanen 2003, s. 142–143

¹¹² Viljanen 2003, s. 95, 152–153

¹¹³ Viljanen 2011, s. 263

Huomioitavaa on, että vaikka edelliset tuomiot eivät sido Euroopan ihmisoikeustuomioistuinta samalla tavoin kuin ennakkotapaukset sitovat tuomioistuimia kansallisella tasolla, käytännössä tulkintalinja seuraa aiempaa tulkintaa, jollei muutoksiin ole erityisiä perusteltuja syitä¹¹⁴. Tämä vähentää dynaamisen tulkinnan liikkumavaraa ja pitää tuomioiden oikeusvarmuuden verrattain ennustettavana¹¹⁵. Käytännön seurauksena, esimerkiksi ympäristöä koskevissa tapauksissa, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintalinjaa muutettaisiin todennäköisesti sellaiseksi, että oikeus ympäristöön katsottaisiin erilliseksi ihmisoikeudeksi vain, jos olisi todisteltavissa, että asenneilmapiiri sopimusmaissa tukisi tätä muutosta. Vastaavasti muu nopea kansainvälinen kehitys voisi tukea uudenlaista tulkintaa. Tähän saakka tuomioistuin on toistanut aiempaa linjaustaan siitä, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen alla ei ole erillistä oikeutta puhtaaseen ympäristöön, vaan ympäristöongelman tulee johtaa samalla perinteiseen ihmisoikeusongelmaan, kuten terveyshaittaan.

2.4.5. Esitöiden rajallinen merkitys

Lainsäädännön esityöt viittaavat oikeudellisten instrumenttien valmistelun selventäviin materiaaleihin, kuten lain perusteluihin. Niillä on vain rajallinen merkitys Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkinnassa, toisin kuin monissa kansallisissa tuomioistuimissa¹¹⁶. Dynaamista tulkintalinjaa tukevat edellä olevat argumentit, jotka toimivat osaltaan myös esitöihin nojaavan tulkinnan vasta-argumenttina. Euroopan ihmisoikeussopimus luotiin hyvinkin erilaiseen maailmanaikaan kuin mitä nyt eletään, ja siksi esityöt eivät sovellettavissa nykypäivään muutoin kuin hyvin yleisellä ja periaatteellisella tavalla. Kansallisessa kontekstissa esimerkiksi hallituksen esitykset ovat eri asemassa, sillä lainsäädäntöä päivitetään ja muutetaan tiuhaan, toisin kuin Euroopan ihmisoikeussopimusta, johon laaditaan korkeintaan uusia lisäpöytäkirjoja. Esitöistä voi löytyä kuitenkin tukea niissä tapauksissa, kun haetaan vahvistusta sopimuksen fundamentaaliseen luonteeseen.

2.4.6. Oikeusvertailun merkittävä rooli

Oikeusvertailevat näkökohdat ovat mahdollisia, mutta eivät systemaattisia. Oikeusvertailu voidaan nähdä täydentävänä lähteenä, josta haetaan mahdollisesti lisäargumentaatiota tai inspiraatiota. Pääsääntönä lisäksi on, että oikeusvertailu suuntautuu eurooppalaiseen oikeuskulttuurisidonnaisuuteen, jossa ihmisoikeustuomioistuin operoi ja tulkitsee esimerkiksi

---

¹¹⁴ Viljanen 2003, s. 131, 148

¹¹⁵ Viljanen 2003, s. 95

¹¹⁶ Pellonpää 2002, s. 214, Viljanen 2003, s. 95

kysymystä konsensuksesta¹¹⁷. Etenkin suuren jaoston päätöksissä oikeusvertailulla on ollut merkittävä rooli¹¹⁸.

Eurooppalaisen vertailun painotus ei sulje pois kuitenkaan esimerkiksi kansalaisoikeuksia ja poliittisten oikeuksien -sopimukseen viittaamista. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on itsenäisestä ja riippumattomasta tulkinnastaan huolimatta katsonut, että tulkinnan tulisi olla melko yhdenmukainen muiden kansainvälisten velvoitteiden kanssa.¹¹⁹ Etenkin viime vuosina tuomioistuin on korostanut, että se ottaa huomioon asiaa koskevat oleelliset kansainvälisen oikeuden säännöt ja periaatteet sekä luotettavat raportit, etenkin silloin kuin ne velvoittavat sopimusvaltiota muussa viitekehityksessä¹²⁰.

Kuten Viljanen on tuonut esiin, vertailu ei ole toisaalta rajoittunut vain kansainvälisiin lainsäädännöllisiin instrumentteihin. Joissain tapauksissa on käynyt niin, että kun kansainvälisistä instrumenteista ei ole löytynyt tukea, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on nojannut edistysellisempiin kansalaisvaltioiden tai esimerkiksi EU-tuomioistuimen käytäntöihin. Viljanen kuitenkin korostaa, että kansainvälisiä trendejä sekä vertailua on käytetty lähinnä erittäin haastavissa tapauksissa. Viljasen mukaan syy rajalliseen käyttöön voi osaksi löytyä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen rajallisista resursseista, sillä käytännössä laajat vertailevat materiaalit ovat usein kansalaisjärjestöjen keräämiä.¹²¹

Tapaus *Demir & Baykar* on yksi viime vuosien merkittävistä ennakkotapauksista, jossa tuomioistuin katsoi, että ulkopuoliset oikeuslähteet, kuten kansainväliset sopimukset ja kansainvälisten sopimusten valvontaelimien linjaukset, voivat olla keskeisessä roolissa tulkittaessa sopimusvelvoitteita¹²². Tapaus systematisoi aiempaa oikeuskäytäntöä todeten, että kansainväliset YK:n ihmisoikeussopimukset, kuten YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevaa kansainvälinen yleissopimus (KP-sopimus), YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva yleissopimus (TSS-sopimus) ja lasten oikeuksien sopimus sekä toisaalta myös

---

¹¹⁷ Viljanen 2003, s. 95

¹¹⁸ Pellonpää 2012, s. 70

¹¹⁹ Pellonpää 2002, s. 219

¹²⁰ *Saadi v. Iso-Britannia* [GC], 2008, kohta 63, *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Irlanti* [GC], 2005, kohta 143

¹²¹ Viljanen 2011, 254

¹²² *Demir & Baykara v. Turkki*, 2008, kohdat 69–86

Euroopan unionin perusoikeuskirja, tulee tarvittaessa huomioida tulkinnassa¹²³. Lisäksi kansainvälisen oikeuden periaatteet voivat toimia tulkintaa ohjaavina instrumentteina¹²⁴. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ilmaisi tämän yhteydessä, ettei se voi olla huomioimatta kansainvälistä ja kotimaista standarditasoa, joka voi olla yleinen periaate tai enemmistön nykytila¹²⁵.

Merkittävää oli, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin käytti hyväkseen myös kansainvälisiä instrumentteja, joita sopimusosapuoli ei ollut edes toimeenpannut, vaikka valtio vastustikin vahvasti tulkintaa, joka mahdollistaisi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ottavan kantaa muihin kuin Euroopan ihmisoikeussopimuksen velvoitteisiin. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin linjasi evolutiivisen tulkintaperiaatteen hengessä, että vaikka joitain kansainvälisiä sopimuksia ei ole pantu täytäntöön, se ei välttämättä estä niihin sopimuksiin nojautumista silloin, kun sopimusvaltioiden enemmistön kansalliset lainsäädännöt tukevat vahvempaa suojaa ja yhteinen eurooppalainen arvopohja on havaittavissa.¹²⁶ Oikeuskäytännössä onkin hyödynnetty yllättävän runsaasti instrumentteja, joita ei ole ratifioitu ja jotka eivät ole Euroopan Neuvoston instrumentteja¹²⁷. Tällaisia instrumentteja on hyödynnetty myös ympäristötapauksissa päätettäessä valtion vastuusta¹²⁸. Jatkossakin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen on mahdollista käyttää tulkinta-apuna myös ympäristöoikeuden edistyksellisiä instrumentteja niiden velvoittavuusasteesta riippumatta.

Oikeusvertailua hyödyntävä tulkintaperiaate on selvästi kaksisuuntainen. Sen lisäksi, että se mahdollistaa inspiraation etsimisen kansainvälisestä viitekehyksestä, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen viittaus voi vahvistaa ja vakiinnuttaa niiden instrumenttien painoarvoa, joihin viitataan. Ympäristön osalta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimella on mahdollisuus olla vakiinnuttamassa esimerkiksi Kansainvälisen oikeuden toimikunnan laatimia luonnosartikloja valtion vastuusta ja erityisiä luonnosartikloja ympäristövahinkojen ennakkollisista velvoitteista ja jälkikorvausvastuusta hyödyntämällä niitä tulkinta-apuna. Preventiivisten ympäristövelvoitteiden osalta tuomioistuimet ovat jo hyödyntäneet käytäntöjä, mutta jälkikorvausvelvoitteisiin ei ole viitattu samoin.

---

¹²³ *Demir & Baykara v. Turkki*, 2008, kohdat 69–86. Esimerkkitapauksia, joissa kansainvälisen oikeuden materiaalit ovat toimineet merkittävässä roolissa: *Pini etc v. Romania*, 2004, kohdat 139 ja 144, *Emonet etc v. Sveitsi*, 2007, kohdat 65–66, *Siliadin v. Ranska*, 2005, kohdat 85–87

¹²⁴ *Demir & Baykara v. Turkki*, 2008, kohta 71

¹²⁵ *Demir & Baykara v. Turkki*, 2008, kohta 76–77, *Sigurður A. Sigurjónsson v. Islanti*, 1993, kohta 35, *Sørensen & Rasmussen v. Tanska* [GC], 2006, kohdat 72–75

¹²⁶ *Demir & Baykara v. Turkki* 2008, kohta 53–54, 79, 85–86

¹²⁷ Ks. esim. *Christine Goodwin v. Iso-Britannia* [GC], 2002, kohta 100, *Vilho Eskelinen etc. v. Suomi* ([GC], 2007, kohta, 30, *Fogarty v. Iso-Britannia* [GC], 2001, kohdat 20, 30–31, *Glass v. Iso-Britannia*, 2004, kohta 75

¹²⁸ *Taskin etc. v. Turkki*, 2003, kohdat 99 ja 119

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ei ole tähän mennessä nojautunut tulkinnassa luonnostasoiisiin dokumentteihin, mutta toisaalta se on käyttänyt tulkinta-apuna luonnosartikloihin rinnastettavissa olevia ei-sitovia instrumentteja, kuten Euroopan, Neuvoston suosituksia ja resoluutioita¹²⁹. Todennäköisesti, jos valituksessa hyödynnettäisiin luonnosartikloja lisätukena, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin voisi punnita, käyttääkö se niitä tulkinnallisena apuna samaan tapaan kuin muita ei-sitovia instrumentteja. Jos Euroopan ihmisoikeustuomioistuin hyödyntäisi artikloja, sillä olisi merkitystä luonnosartiklojen asemaan siten, että niiden painoarvo myös itsenäisinä artikloina kansainvälisen ympäristöoikeuden puolella saattaisi kasvaa.

Luonnosartiklojen lisäksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuin voisi olla vakiinnuttamassa ihmisoikeuksien ja ympäristön tai esimerkiksi ilmastonmuutoksen oikeudellisen suhteen tunnustamista, jos valituksessa hyödynnettäisiin lähteinä kansainvälisen ympäristöoikeuden instrumentteja sekä tutkimuksia. Vaikka tuomioistuin ei voi pohjata analyysiaan puhtaasti ympäristölainsäädäntöön, mahdollistaisi laaja ympäristölainsäädännöllisten instrumenttien ja tutkimusten laaja hyödyntäminen kuitenkin kannanoton siihen, kuinka vahvasti Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on valmis ottamaan kantaa oikeuksien vihertymiseen.

Tässä tulkintaperiaatteessa on selvää käyttöpotentiaalia, mutta tähän saakka potentiaali ei ole realisoitunut täysimittaisesti. Toisaalta kyse on myös valittajien valmiudesta hyödyntää Euroopan ihmisoikeussopimuksen ulkopuolisia lähteitä innovatiivisesti ja ennakkoluulottomasti. Niissä tapauksissa, joissa valittajat ovat viitanneet sopimuksen ulkopuolisiin lähteisiin, tuomioistuimella on hyödyntää valituksessa mainittuja lähteitä ilman proaktiivista omaa tutkimusta.

3 PREVENTIIVISET JA JÄLKIOIKEUSSUOJAT YMPÄRISTÖTAPAUKSISSA

Ensisijaisesti kysymys onkin siitä, että yhteiskunnan eli valtion tulisi luoda sellaiset yhteiskuntatodellisuuden puitteet, joissa sekä vapauden että ympäristöterveellisyyden vaatimukset toteutuvat tasapainoisesti. Se missä määrin tästä aiheutuu toisille velvoitteita tai luopumista, toisille taas oikeuksia ja vaateita, on kuitenkin jäännösvahingon osalta hankalasti toteutettava yhtälö, kun vastassa ovat samalla kovat liberalistismerkantilistiset perusoikeudet.

Ennakkovalvonta ja ympäristövastuu, Erkki J. Hollo, Ympäristöjuridiikka 3/2010, s 3–6

---

¹²⁹ *Demir & Baykara v. Turkki*.2008, kohta 74. Ympäristötapauksista esimerkkinä *Öneryıldız v. Turkki* [GC], 2004 , kohta 58 ja *Taskin etc. v. Turkki*, 2003, kohdat 99 ja 119

3.1. Ympäristöoikeuskäytännön kehityksestä

Euroopan ihmisoikeussopimus luotiin aikana, jolloin varsinaista ympäristölainsäädäntöä ei ollut samassa mittakaavassa kuin nykyisin. Tuomioistuimen tulkintaperiaatteet ovat kuitenkin mahdollistaneet ympäristöä koskevien ihmisoikeustapausten käsittelyn, silloin kun ympäristönsuojelu on katsottu tärkeäksi¹³⁰. Tuomioistuin on dynaamisella tulkinnallaan käsitellyt ympäristöön liittyviä tapauksia useiden artiklojen alla, mukaan lukien artikla 2 koskien elämää, artikla 6 koskien oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä, artikla 8 koskien perhe- ja yksityiselämää, artikla 10 koskien sananvapautta, artikla 11 koskien kokoontumisoikeutta ja ensimmäisen lisäpöytäkirjan artikla 1 koskien yksityisomaisuutta.¹³¹

Oikeuskäytännössään Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on hahmotellut lisäksi ympäristön arvoa ja asemaa yleisemmin. Tämä kehitys on ollut elävää. Jo vuonna 1991 katsottiin, että ympäristöllä on kasvava yhteiskunnallinen merkitys, mutta vuonna 2003 Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ei vielä antanut ympäristölle itseisarvoa sinänsä¹³². Vuonna 2007 tilanne muuttui kuitenkin melko radikaalisti¹³³. Vuosi 2007 oli käännteentekevä, sillä tapauksessa *Hamer v. Belgia* Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi ensimmäistä kertaa, että ympäristöllä on itseisarvo yhteiskunnalle ja julkisen vallan käyttäjille. Tuomio linjasi, että viranomaisilla on velvollisuus suojella ympäristöä, eikä tästä velvollisuudesta tule poiketa edes silloin, kun se on ristiriidassa omistusoikeuden kanssa.¹³⁴

Tämä kehitys vaikuttaa osaltaan myös siihen, kuinka laajaa harkintavaltaa valtiot nauttivat tapauksissa, joissa vastakkain ovat esimerkiksi taloudelliset intressit ja ympäristöarvot. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ei ole kuitenkaan lähtenyt sopimuksen laatijan asemaan ja julistamaan ympäristöoikeutta itsenäiseksi oikeudeksi, vaan ennen kaikkea lähtökohtana on ollut että ympäristöä suojellaan ihmistä varten¹³⁵. Tätä korostaakseen tuomioistuin on jopa katsonut, että toiset instrumentit turvaavat yleisen ympäristönsuojelun paremmin¹³⁶. Lisäksi aiemmin Euroopan Neuvoston tasolla on linjattu, että kotimaisilla viranomaisilla on parhaat valmiudet arvioida

---

¹³⁰ *Fredin v. Ruotsi*, 1991, kohta 14

¹³¹ De Sadeleer, 2012, s. 61

¹³² *Kyrtatos v. Kreikka*, 2003, kohta 53, *Fredin v. Ruotsi*, 1991, kohta 48

¹³³ *Hamer v. Belgia*, 2007, kohta 79–80

¹³⁴ *ibid*

¹³⁵ *Hatton v. Iso-Britannia*, 36022/97, kohta 122

¹³⁶ *Kyrtatos v. Kreikka*, 2003, kohta 52

ympäristökysymyksiä¹³⁷. Valitusoikeus on myös rajautunut yksilöihin esimerkiksi järjestöjen sijaan¹³⁸. Nämä linjaukset on toisaalta tehty ennen vuoden 2007 käänteen tekevää tuomiota.

Valtion vastuuta ympäristötapauksissa on määritelty jokaisessa ympäristöä koskevassa tapauksessa vähintäänkin sivuten, mutta etenkin tapauksissa *Öneryıldız v. Turkki* ja *Taskin v. Turkki* ovat merkittäviä tapauksia nimenomaisesti valtion vastuumäärittelyn osalta. Ensiksi mainitussa määriteltiin vastuuta artikla 2 alla ja jälkimmäisessä artiklan 8 alla. Huomioitavaa on, että kummassakin tapauksessa ulkopuoliset oikeuslähteet näyttelivät merkittävää roolia. Tapaus *Mangouras* taas on oivallinen esimerkki keskustelusta, jota tuomioistuin kävi ympäristön terveellisen tilan ja yksilön oikeuksien turvaamisen välisestä ristiriidasta.

Tässä luvussa systematisoidaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä ensin ympäristövahinkotemaattisesti, sitten valtion velvoitteiden luonteen mukaan. Tämän jälkeen löydökset esitellään tiivistetyssä muodossa. Luvun jälkimmäisessä osiossa analysoidaan velvoitteiden ja vastuun rajoittavia tekijöitä sekä valtion velvoitteiden käyttöpotentiaalia ilmastonmuutoksen osalta.

3.2. Preventiivisten velvoitteiden systematisointi ympäristöongelmatemaattisesti

3.2.1. Äänisaastetta koskevasta laajahkosta oikeustapauskäytännöstä

Äänisaasteen osalta on useita oikeustapauksia, jotka ovat keskittyneet lentokentän lähellä asuvien kanteisiin. Oikeusperustana on toiminut yleisimmin artiklat 6 ja 8 sekä ensimmäisen lisäpöytäkirjan ensimmäinen artikla. Varhaisessa oikeuskäytännössä vuonna 1982 Heathrown lentokentän rakentamisaikaisessa kiistassa, joka kosketti yksilön oikeutta kodin yksityisyyteen sekä omaisuuden nautintaoikeuteen, päädyttiin sovintoratkaisuun¹³⁹.

Viimeisimpänä lentokentän aiheuttamaa äänihaittaa on käsitelty tapauksessa *Flaumbaum v. Ranska*¹⁴⁰. Tapauksen valitus pohjautui kiitoradan pidentämisen aiheuttamaan haittaan artiklan 8 alla ja omistusoikeuteen ensimmäisen lisäpöytäkirjan ensimmäisen artiklan alla, mutta valitus hylättiin taloudellisten perusteiden vuoksi, sillä äänihaittaa oli pyritty myös vähentämään. Äänisaasteen osalta valtiolla onkin katsottu olevan voimakkaampi velvoite turvata pääsy

¹³⁷ Council of Europe, Final Activity Report on Human Rights and the Environment, 2005, kohta 13

¹³⁸ *Asselbourg etc. 78 v. Luxemburg*, 1999, kohta 4

¹³⁹ *Arrondelle v. Iso-Britannia*, 1982, kohta 5

¹⁴⁰ *Flaumbaum etc. v. Ranska*, 2012, huom. saatavilla vain ranskaksi

oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, kuin että keskiössä olisi ollut ympäristöhaitta, tässä tapauksessa melusaaste, ja siitä aiheutuva mahdollinen ihmisoikeusloukkaus esimerkiksi terveydelle. Tätä problematiikkaa avataan tässä tutkimuksessa vielä myöhemmin tapauksen *Hatton* osalta.

Yksi viimeaikaisimmista ja merkittävimmistä äänisaastetta käsittelevistä tapauksista, *Leon ja Agnieszak Kania*, jatkaa tulkintajatkumoa suhteessa lentokenttätapauksiin ja toimii hyvänä esimerkkinä siitä, että kynnys kohtuuttomalle meluhaitalle saattaa olla korkea, jolloin on todennäköisempää saada myönteinen tuomio artiklan 6 nojalla, jos käsittely on ollut pitkä. Kyseisessä tapauksessa valitus kosketti pitkää hallinnollista prosessia liittyen kodin läheisyydessä sijaitsevan työläisten yhteisön aiheuttamiin melu- ja saastehaittoihin, jotka olivat valittajien mukaan johtaneet terveysongelmiin. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ei kuitenkaan katsonut terveysongelmia näytetyiksi siitä huolimatta, että tuomiossa todettiin artiklan 8 turvaavan oikeuden puhtaaseen ja hiljaiseen ympäristöön äänisaasteen lähdeä katsomatta.¹⁴¹

Äänisaastetapauksiin on toisaalta lukeutunut tapauksia jossa myös artiklan 8 vaatima minimihaittakynnys on ylittynyt. Tapaus *Moreno Gomez* kosketti yökerhoista kantautunutta yli 100 desibelin melua, joka myös vaikeutti asiantuntijalausuntojen mukaan nukkumista huomattavasti. Alueelle oli kiellettyä avata enää uusia yökerhoja, mutta tästä huolimatta uusi klubi avattiin uhrin asuinkiinteistön yhteyteen. Kansalliset tuomioistuimet eivät hyväksyneet valituksia, mutta Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi kansallisten viranomaisten laiminlyöneen artiklaa 8, koska he olivat sallineet paikallisten melusääntöjen rikkomisen. Koska haitta oli kestänyt vuosia, äänen voimakkuus oli kova ja äännet ajoittuivat yöaikaan, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi artiklan 8 rikotuksi.¹⁴²

Hyvin samankaltainen tapaus oli kuusi vuotta myöhemmin, vuonna 2010 päätetty tapaus *Mileva v. Bulgaria*, jossa aiemman tulkintakäytännön mukaisesti katsottiin, että viranomaiset eivät olleet täyttäneet velvollisuuksiaan pysyessään passiivisina kovaa ääntä aiheuttaneita klubeja ja toimistoja koskeviin valituksiin nähden. Vaikka haitan aiheuttajina oli yksityistaho ja viranomaiset olivat kieltäneet kahdesti tahoja jatkamasta meluhaittaa, koska päätöksiä ei oltu pantu täytäntöön artiklan 8 alla, valtio katsottiin korvausvastuulliseksi tahoksi.¹⁴³

---

¹⁴¹ *Leon & Agnieszak Kania v. Puola*, 2009, kohdat 85–92, 100–104

¹⁴² *Moreno Gomez v. Espanja*, 2004, kohdat 57–63

¹⁴³ *Mileva etc. v. Bulgaria*, 2010, kohdat 90–102

Edellä mainituissa äänisaastetapauksissa linjataan kaksi oleellista velvoitteisiin ja valtion vastuuseen liittyvää piirrettä. Ensimmäinen on, että vaikkakin haitan aiheuttajana oli yksityistaho, valtio voidaan katsoa velvolliseksi korvaamaan aiheutunut haitta. Tämä johtuu siitä, että tapauksessa linjataan valtioille velvoite valvoa yksityisten tahojen toimintaa niin lainsäädännön ja ohjeiden kannalta, mutta myös näiden yksityisten tahojen velvoitteiden täytäntöön panijana. Toisaalta tapauksista näkyy, että velvoitteilla on rajansa, sillä haittakynnyksen on ylityttävä, jotta korvausvelvollisuus syntyy. Äänisaasteen osalta tämä kynnyksen tarkoittaa esimerkiksi haitan kestoa, vuorokauden aikaa, johon haitta sijoittuu, sekä melun kovuutta.

3.2.2. Muiden saasteiden käsittelystä

Äänisaasteen lisäksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintakäytännössä on käsitelty muiden saasteiden aiheuttamia haittoja. Näihin on lukeutunut teollisuuslaitosten aiheuttamat päästöt. Esimerkiksi tapauksessa *Zander* yksilöt eivät voineet käyttää omaisuuttaan täysimääräisesti, sillä jätteiden sijoittamisen vuoksi heidän mahdollisuutensa käyttää vettä juomavetenä estyi. *Zander* valitti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen, sillä artikla 6 vastaisesti kansalliset viranomaiset eivät olleet turvanneet riittävää oikeuskäsittelyä heitä koskevassa asiassa, ja voitti valituksen.¹⁴⁴ Tässä tapauksessa, kuten monissa muissakin ympäristötapauksissa, valituksen keskiössä on katsottu olevan prosessuaaliset oikeudet, jotka varmistavat käsittelyn kansallisella tasolla sen sijaan, että huomiota olisi kiinnitetty varsinaisen ympäristöongelman aiheuttamaan vahinkoon. Tämän piirteen vuoksi esimerkiksi *De Sadeleer* on kritisoinut, että prosessuaalisesti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimella ei ole juurikaan lisäarvoa Århus-sopimukselle¹⁴⁵. Hän on myös kritisoinut, että kyseessä on nykyoikeuksien vihertäminen uuden sukupolven ja itsenäisen oikeuden sijaan¹⁴⁶.

Tärkeiksi oikeustapauksiksi saasteiden osalta ovat nousseet esimerkiksi *Lopez Ostra v. Espanja* ja *Guerra v. Italia*, jotka käsitelivät artiklaa 8. *Lopez Ostrassa* Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi ensimmäisen kerran, että valtio on teollisuuden saasteiden kontrolloinnissa epäonnistuttuaan syyllistynyt artiklan 8 rikkomiseen. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin kuitenkin huomautti, että vastaavanlaisissa tapauksissa on tehtävä huolellinen intressivertailu, jolloin joissakin tapauksissa esimerkiksi taloudellinen intressi saattaa ajaa yksilönsuojan ohi. Kummassakin oikeustapauksessa katsottiin, että kun saastuttava toimenpide on ristiriidassa kansallisen lainsäädännön kanssa, valtion

¹⁴⁴ *Zander v. Ruotsi*, 1993, kohdat 8–11

¹⁴⁵ *De Sadeleer* 2012, s. 71

¹⁴⁶ *De Sadeleer* 2012, s. 73–74

taloudellinen intressi jatkaa laitonta toimintaa ei ole hyväksyttävä. Samassa yhteydessä Euroopan ihmisoikeustuomioistuin toi myös esiin valtioiden positiivisen velvollisuuden turvata yksilöiden oikeudet yksityisyyden ja omaisuuden osalta.¹⁴⁷

Näissä kahdessa oikeustapauksessa oleellisimmiksi seikoiksi valtion velvoitteiden ja vastuun kannalta nousee, intressivertailun käyttö ja toisaalta positiivisten velvoitteiden olemassa olon linjaaminen ympäristötapauksissa. Tapauksissa intressivertailua ei kallistanut ympäristön puolelle vielä ympäristön arvo itsessään, vaan kansallisesti laitonta toimintaa, mutta esimerkiksi tapauksessa *Mangouras* enemmistön argumentaatio oli jo muuttunut siten, että ympäristö itsessään oli intressivertailun kohde¹⁴⁸. Toisekseen positiiviset velvoitteet ympäristövahinkojen osalta ovat erittäin tärkeitä, sillä valtioilla ei ole tällöin vain velvoite pidättäytyä oikeusloukkauksista, vaan myös velvoite ennaltaehkäistä vahinkoja ja edistää oikeuksien toteutumista muutoin. Vaikka positiivisten velvoitteiden ensisijainen tarkoitus on turvata ihmisten hyvinvointi, on sillä myös merkitystä ympäristölle laajemmin, jos ympäristöriskejä minimoidaan tehokkaasti ja olemassa olevien ongelmienkin suhteen on velvoitteita.

Uraa uurtanut tuomio on myös annettu tapauksessa *Öneryildiz* vuonna 2004. Siinä Euroopan ihmisoikeustuomioistuin antoi ensimmäisen myönteisen päätöksensä artiklan 2 alla ympäristöä koskevan saastuttamisen ja siitä seuranneiden kuolematapausten johdosta. Uhri asui slummialueella, jonka läheisyydessä sijaitsi jätevuori. Asiantuntijat arvioivat vuonna 1991, että viranomaiset eivät olleet ennaltaehkäisseet jätevuoresta aiheutuvaa mahdollista metaanivuotoa, joka sittemmin tapahtui 1993. Onnettomuudesta seurasi 11 talon hautautuminen jätteisiin sekä uhrin 9 perheenjäsenen kuolema. Uhri valitti artiklan 2 alla viranomaisten laiminlyöneen kuolemien ennaltaehkäisemisen sekä viittasi myös artikloihin 6 sekä 8. Lisäksi uhri nojasi ensimmäisen lisäpöytäkirjan ensimmäiseen artiklaan omaisuuden menettämisen osalta.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että viranomaiset olivat epäonnistuneet elämän turvaavissa toimenpiteissä artiklan 2 alla sekä omaisuuden suojan osalta. Artiklan 6 ja 9 rikkomuksia ei katsottu tarpeellisiksi tutkia.¹⁴⁹ Se, että osa artikloista jätetään tutkimatta, kun rikkomus on ensiksi todettu vahvan artiklan kohdalta, on hyvin tyypillinen piirre Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä. Tästä seuraa se, että oikeuskäytäntö keskittyy ja kehittyy toisten artiklojen kohdalta enemmän kuin toisten. Huomio ei koske vain ympäristöä

---

¹⁴⁷ *Lopez Ostra v Espanja*, 1994, kohdat 51–58, *Guerra v. Italia*, 1998, kohdat 58–60

¹⁴⁸ *Mangouras v. Espanja [GC]*, 2010, kohta 86

¹⁴⁹ *Öneryildiz v. Turkki*, 2004, ks. koko tapaus

koskevia tapauksia, mutta etenkin tällaisella uudemmalla suojelualueella laajempi käsittely myös heikompa oikeussuojaa antavien oikeuksien kohdalta selventäisi argumentaatiota tulevia valituksia ajatellen. Tässä tapauksessa käsittelyn keskittyminen artiklan 2 alle oli kuitenkin merkittävää, sillä esimerkiksi artiklan 6 alla on jo huomattava määrä käsitellyistä ympäristötapauksista.

Viime vuosien tapauksista *Deés v. Unkari* koski puolestaan valitusta raskaasti liikennöidystä tiestä. Valituksen kohteena oli paitsi äänihaitta, myös saastehaitta, jonka valittaja katsoi rikkovan artiklan 8 alla oikeutta yksityisyyteen. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että vaikkakin viranomaiset olivat pyrkineet uudelleen järjestämään ja rajoittamaan liikenteen aiheuttamaa haittaa, näistä toimista huolimatta valittaja oli kärsinyt suorasta ja vakavasta haitasta, joka täytti artiklan 8 vähimmäiskriteerit.¹⁵⁰ Tapaus nostaa hyvin esiin punninnan siitä, että valtioilla on toimintavelvollisuus, mutta mitkä tahansa toimet eivät ole riittäviä, vaan velvollisuus on tehdä nimenomaan yksilön näkökulmasta riittäviä toimenpiteitä. Tässä tapauksessa äänihaitta oli keskeisessä asemassa, mutta toisaalta saastehaitan pienentämispakko valituksen vuoksi vaikuttaa myös ympäristöön myönteisellä tasolla.

Tapau *Di Sarno v. Italia* vuodelta 2012 otti kantaa puolestaan vuodesta 1994 vuoteen 2009 asti kestäneeseen poikkeustilaan jätteen keruun ja käsittelyn osalta Campanian alueella Italiassa. Poikkeustila sisälsi myös viiden kuukauden ajanjakson, jolloin jätekasat täyttivät katuja. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin linjasi, että artiklaa 8 oli rikottu, mutta ei riittävän informaation tarjoamisen osalta. Lisäksi artiklaa 13 oli rikottu.¹⁵¹ Tämä tapaus osoittaa valtion velvoitteiden monimuotoisuuden yhden tapauksen osalta. Velvoitteista ei voi valita vain osaa, vaan oikeusloukkausten välttämiseksi tulee tehdä kaikki riittävät toimenpiteet. Valtion voi kuitenkin olla tosiasiallisesti vaikea käyttää harkintamarginaaliaan siitä, mitkä kaikki velvoitteet ovat oleellisia missäkin tapauksessa. Sikäli Euroopan ihmisoikeussopimuksen tapausten seikkaperäiset kuvaukset tapahtumien kulusta auttavat kansallisia viranomaisia identifioimaan olosuhteita, joissa niiden oletetaan toimivan tietyllä tavalla.

3.2.3. Ydinvoimatapausten vähäinen menestyminen

Ydinvoimaa koskevissa oikeustapauksissa valitukset eivät ole olleet valittajien näkökulmasta menestyksekkäitä. Esimerkiksi tapauksen, jossa Sveitsi ei tarjonnut hallinnollista tarkastusmekanismia ydinvoiman laajentamista koskevan päätöksen osalta, ei katsottu olevan

---

¹⁵⁰ *Deés v. Unkari*, 2010, kohdat 22–24

¹⁵¹ *Di Sarno etc. v. Italia*, 2012, ks. koko oikeustapaus

artiklan 6(1) soveltamisalaa¹⁵². Tapaus, jossa valittajan isä oli ollut säteilylle altis ydintestauksen yhteydessä, katsottiin artiklan 2 ja 3 hyväksymäksi tilanteeksi, eikä valtiota velvoitettu neuvomaan valittajan vanhempia riskeistä¹⁵³.

Ydinvoimaa koskee ankaran vastuun periaate ympäristöoikeuden puolelta tiettyyn taloudelliseen haittaan asti. Yleispiirteisesti voidaan arvioida, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen yleisiä valtion vastuun määritelmiä ympäristötapauksissa soveltaen esimerkiksi valtiolla on ydinvoiman osalta ennakkollisia velvoitteita, kuten lainsäädäntövelvoite ja lainsäädännön täytäntöönpanovelvoite, sekä velvoite säätää ydinvoimanharjoittajien toiminnasta ja valvoa toiminnan oikeellisuutta. Lisäksi velvoitteisiin kuuluu esimerkiksi evakuoituvastuu ja riittävän tiedon tarjoaminen. Korvausvaatimusten kannalta käyttökelpoisia artikloja ovat todennäköisesti artikkelit 2 ja 8, jos ydinvoimaonnettomuus on johtanut kuolemaan tai terveysongelmiin. Lisäksi artikla 6 ja ensimmäisen lisäpöytäkirjan ensimmäinen artikla ovat relevantteja, jos onnettomuutta ei ole käsitelty riittävästi kotimaisissa tuomioistuimissa ja omaisuus on turmeltunut.

Ydinvoimatapaukset ovat tulevaisuudessakin mahdollisia valistuskohteita, jos esimerkiksi Tshernobylin tai Fukusiman onnettomuuteen rinnastettavia tapauksia ilmenee. Joissain tapauksissa valitukset saattavat myös sisältää pohdintoja ekstraterritoriaalisesta vastuusta, jos päästölaskema aiheuttaa haittaa valtion rajojen ulkopuolella. Tshernobylin onnettomuuden jälkeen päästölaskema kulkeutui merkittävässä määrin Suomeenkin, Fukusiman osalta viranomaistahot korostivat vahinkojen paikallisuutta. Ydinvoiman päästöjen mittaaminen on nykytekniikalla mahdollista samoin kuin terveyshaittojen arviointi, joten periaatteessa ekstraterritoriaalisen vastuun hyödyntäminen olisi huomattavasti helpompaa kuin esimerkiksi ilmastonmuutostapauksissa, jossa kyseessä on vaikeammin arvioitava ilmiö.

3.2.4. Kaivostoiminnan säännöstöstä

Oikeuskäytäntöä on kertynyt myös kaivostoiminnan alalta menestyksekkäästi. Tapauksessa *Taşkin*, viranomaiset eivät noudattaneet kansallisen tuomioistuimen päätöstä, joka perui kultakaivostoiminnan. Kansallinen tuomioistuin oli perustellut päätöstään ympäristövaikutuksilla. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että viranomaiset olivat laiminlyöneet velvoitteitaan artiklojen 6 ja 8 alla antamalla kultakaivoksen toimia tuomioistuimen päätöksen vastaisesti

¹⁵² *Balmer-Schafroth v. Sveitsi [GC]*, 1997, kohdat 30–40, huom. erittäin jakautunut tuomioistuin 12/8

¹⁵³ *LCB v. Iso-Britannia*, 1999, kohdat 35–41

käyttämällä ympäristölle haitallista tekniikkaa.¹⁵⁴ Toisessakin kultakaivosta koskevassa tapauksessa *Öçkan* katsottiin artikla 6(1) ja 8 rikotuksi, sillä kultakaivoksen syanidisointiprosessi aiheutti terveysriskin sekä saasteriskin paikalliselle ekosysteemille. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin jätti tutkimatta tapauksen artiklojen 2 ja 13 nojalla.¹⁵⁵

Etenkin tapaus *Öçkan* edustaa jo uudempaa oikeuskäytäntöä, jossa alkaa korostua terveysriskin lisäksi selvästi saasteriski ekosysteemille ja ekosysteemin kautta taas haitta ihmisen hyvinvoinnille. Valtaosassa ympäristöä koskevia tapauksia näkökulma on vielä huomattavasti ihmiskeskeisempi, mutta koska kyseessä on uudempi tapaus, linja on todennäköisesti jatkossa samansuuntainen. Kaivostoiminnan osalta voidaan tulevaisuudessa joutua tekemään erittäin tiukkaa ja punnittua linjausta siitä, milloin kaivosteollisuuden ympäristöongelmat katsotaan riittävässä määrin ihmisoikeusloukkauksiksi. Keskustelua on käyty osittain jo kansallisesti esimerkiksi Talvivaarasta, jonka päästöillä voi olla vaikutusta paikalliseen kalakantaan. Jollei tällä ole vaikutusta ihmisterveyteen tai omaisuuteen, ei esimerkiksi harrastuskalastajien huoli harrastuksen jatkuvuudesta ei välttämättä riitä yhtenäisriippuvuudeksi ihmisoikeuksien toteutumisen ja ympäristön välillä.

3.2.5. *Luonnonkatastrofien suppeasta oikeuskäytännöstä*

Puhtaasti luonnon aiheuttamista katastrofeista oikeuskäytäntöä on vähäisemmin. Esimerkkinä kuitenkin toimii vuonna 2000 Venäjällä tapahtunut viikon kestänyt mutavyöry, joka uhkasi valittajien henkeä ja aiheutti heidän omaisensa kuoleman. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi tapahtuneen loukanneen artiklaa 2, sillä viranomaiset olivat laiminlyöneet ennaltaehkäisevien toimien toimeenpanon siitä huolimatta, että riskit olivat ennakoitavissa. Lisäksi tuomiossa linjattiin, että Venäjä ei ollut tutkinut riittävässä määrin onnettomuutta jälkikäteen.¹⁵⁶

Mutavyöry, joka on osittain ennakoitavissa oleva luonnonkatastrofi, voidaan rinnastaa myös muihin äkillisiin katastrofitilanteisiin. Mutavyöryn kohdalla vahinko on paikallinen ja rajoittuu tietylle alueelle, mutta esimerkiksi tulvariskiinkin reagoimatta jättämisellä voi olla laajempikin maantieteellinen ulottuvuus, joka ei katso valtion rajoja. Oikeustapauksen linjauksen mukaisesti tällöin olisi mahdollista katsoa valtio korvausvastuulliseksi, jos tiedossa olevista riskeistä huolimatta riittäviä ennakoivia toimenpiteitä ei tehdä.

¹⁵⁴ *Taşkin etc. v. Turkki*, 2004, kohdat 104–106, 111–125, 135

¹⁵⁵ *Öçkan etc. v. Turkki*, 2006, ks. koko tuomio

¹⁵⁶ *Budayeva etc. v. Venäjä*, 2008, kohdat 128–201

3.3. Velvoitteiden systematisointia velvoitteen luonteen mukaan

3.3.1. Valtion velvoitteista ympäristötiedon osalta

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä yksi selkeimmistä velvoitteista koskee oikeutta ympäristöä käsittelevään informaatioon. Ympäristöä koskevan tiedon piiriin kuuluvat tapaukset, joissa oleellista informaatiota on evätty, riittävää tietoa ei ole tarjottu tai sananvapautta on rajoitettu ympäristöä koskevissa asioissa. Negatiivinen velvoite olla estämättä ympäristöä koskevan tiedon saamista sitä kysyttäessä, on johtanut artiklan 6 loukkaukseen esimerkiksi *Mc Ginley Egan* tapauksessa¹⁵⁷. Toisaalta myös artiklan 10 alla on rajattu mahdollisuus vedota oikeuteen saada tietoa valtiolta. Sananvapauden osalta on kuitenkin vedetty melko tiukka linja siitä, että niiden aktiviteettien, joista tietoa etsitään ja tulisi saada, on oltava vaarallisia, jotta valtiolle syntyy velvoite antaa informaatiota.

Riittävän informaation on katsottu mahdollistavan yksilöiden varautumisen mahdollisiin onnettomuustilanteisiin ja evakuointiin esimerkiksi, jos lähellä sijaitsee lannoitetehtas, jonka riskit ovat hyvin tiedossa¹⁵⁸. Yhtäläillä tieto voi koskea mitä tahansa ympäristöhasardia, jolla voi olla vaikutusta ihmisten hyvinvointiin ja elämään. Tämä positiivinen velvoite on johdettu yleensä artiklan 8 alla yksityisyyden suojan yhteydessä, kuten tapauksessa *Tatar* linjattiin¹⁵⁹.

Artiklaa 10 sananvapauden osalta ei ole käytetty samalla intensiiviteetillä kuin artiklaa 8, vaikka sillä olisi enemmänkin käyttöpotentiaalia. Ympäristön osalta on käsitelty kuitenkin tutkijalle annettua kieltoa olla mainitsematta mediassa uuden teknologian vaaroista ihmisterveydelle¹⁶⁰. Lisäksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on käsitellyt tapausta, jossa Mc Donaldsia vastustavat aktivistit pidätettiin antimainonnasta¹⁶¹. Tapausten kirjoon lukeutuu kansalaisjärjestön tuomitseminen siitä, että järjestö kritisoi kunnallista päättäjää, joka tuki laitonta rakentamista suojelualueille¹⁶². Samanlaista tematiikkaa edustaa tapaus, jossa tutkija kritisoi virkamiestä, joka kiisti radioaktiivisten pilvien vaarallisuuden¹⁶³.

¹⁵⁷ *Mc Ginley Egan v. Iso-Britannia*, 1998, kohta 86

¹⁵⁸ *Oneyildiz v. Turkki*, 1999, kohta 90, *Branduse v. Romania*, 2003, ks. ranskaksi

¹⁵⁹ *Tatar v. Romania*, 2009

¹⁶⁰ *Hertel v. Sveitsi*, 1998, kohdat 32–51

¹⁶¹ *Steel v. Iso-Britannia*, 1998, kohdat 1–98

¹⁶² *Vides Aizsardsbas Klubs*, 2004, ks. ranskaksi

¹⁶³ *Memere v. Ranska*, 2006, ks. koko tapaus

Perinteisempää sananvapauden teemaa edustaa tapaus *Bladet Tromso ja Stensaas*, jossa sanomalehti puolusti vapauttaan julkaista ympäristöä koskevaa tietoa. Sanomalehti halusi julkaista hylkeenmetsästystä koskevaa tietoa, joka kiinnosti niin paikallisesti, kansallisesti kuin kansainvälisestikin.¹⁶⁴ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että vaikka vastakkaisena intressinä olikin hylkeenmetsästäjien yksityisyys, yleisön mahdollisuus saada asiasta tietoa ja julkinen keskustelu asiasta olivat tässä tapauksessa korkeammalle turvattavia intressejä. Tapauksessa nousee hyvin esiin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen yleinen tahtotila turvata tiedonsaantioikeus ja valtion kannalta myös tiedonannon velvollisuus ympäristövahinkoja koskevista asioista, sillä tietoisuus saattaa johtaa yleiseen ilmapiiriin muutokseen ja vaateisiin paremmasta lainsäädännöstä. Näin myös luonnon monimuotoisuuden turvaaminen kohenee.

Artikla 11, joka tarjoaa kokoontumismahdollisuuden, on myös oikeus, joka mahdollistaa ympäristöjärjestöjen ja huolestuneiden kansalaisten järjestäytymisen ja kokoontumisen sekä sitä kautta tiedon välittämisen. Tästä on harvemmin aiheutunut ongelmia, pois lukien tapaus *Zeleni Balkani v. Bulgaria*, jossa ympäristöjärjestön julkinen tapaaminen oli kielletty kansallisella tasolla¹⁶⁵. Valtion vastuunäkökulmasta kyseessä on pidättäytymisvelvoite olla estämättä ympäristökokoontumisia, jos kyseessä on tiedon välittämisen turvaaminen.

Näissä ympäristöä koskevaa tietoa käsittelevissä tapauksissa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen linja on muistuttanut Århus-sopimuksen standardeja, eikä minimisuojatase juurikaan poikkea toisistaan. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on hyödyntänyt Århusin sopimusta, mutta rakentanut argumentaation kuitenkin mandaattinsa mukaan oman sopimuksen ympärille esimerkiksi tapauksessa *Guerra v. Italia*.

3.3.2. Velvoite fasilitoida lainsäädäntöä

Ennaltaehkäiseviin toimiin lukeutuu usein valtion sääntelyvastuu yksityisten toimijoiden osalta¹⁶⁶. Esimerkiksi tapauksessa *Tatar* tuomioistuin katsoi 8 artiklan alla olevan positiivinen velvoite fasilitoida lainsäädäntöä, joka tarjoaa suojaa terveydelle ja ympäristölle sisältäen vaarallisen teollisuuden kontrollin ja tutkimukset aiheeseen liittyen¹⁶⁷.

¹⁶⁴ *Bladet Tromso & Stensaas v. Norja*, 1999, kohdat 8–10, 58–73

¹⁶⁵ *Zeleni Balkani v. Bulgaria*, 2007, kohdat 9 ja 41

¹⁶⁶ *Fadayeva v. Venäjä*, 2005, kohta 89, *Mereno Gomez v. Espanja*, 2004, kohta 37, *Tatar v. Romania*, 2009, kohta 87, *Dees v. Unkari*, 2010, kohta 23

¹⁶⁷ *Tatar v. Romania*, 2009, kohta 87

Samaa linjaa edustaa yksi uudemmissa tapauksista *Dubetska v. Ukraina*, jossa kyläläiset valittivat hiilikaivoksen ja hiljattain yksityistetyn tehtaan aiheuttamista terveysriskeistä ja puhtaan veden saatavuuden vaarantamisesta artiklan 8 alla. Asianomistajat pohjasivat kanteensa sille, että valtio oli epäonnistunut preventiivisessä velvoitteessaan, koska se ei ollut säädellyt vaarallista teollisuustoimintaa asiaan kuuluvalla tavalla. Asianomistajat olivat rakentaneet talonsa aikana, jolloin he eivät olleet tietoisia ympäristön vaarallisuudesta, eikä heillä nytemmin ollut mahdollisuuksia muuttaa.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin oli yksimielinen päätöksessään, että Ukraina oli syyllistynyt artiklan 8 rikkomiseen, sillä valtio ei ollut tehnyt riittäviä toimenpiteitä saatavilla olevien tietojen valossa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin linjasi, että valtion olisi pitänyt huolehtia suojavyöhykkeistä tai vaihtoehtoisesti uudelleensijoittaa asukkaat, jotka eivät vaarallisuutensa vuoksi voineet itse muuttaa, vaikkakin tämä ei tarkoita yleistä oikeutta muuttaa valtion kustannuksella. Kansallisen tuomioistuimen linjaukset turvavyöhykkeistä olisi tullut myös implementoida ja huolehtia, että kaivos ja tehdas olisivat toimineet kansallisen ympäristölainsäädännön mukaisesti. Asianomistajat olivat kokeneet 12 vuotta henkistä stressiä epätietoisuuden vallitessa, jonka lisäksi tilanne oli aiheuttanut turhautumista.

Valtion positiivisia velvoitteita säädellä yksityisten toimintaa on määritelty myös artiklan 2 alla. Artiklan 2 tarkoituksena on turvata elämä ja tähän velvoitteeseen sisältyy elämää suojelevien ennakoivien toimenpiteiden varmistaminen. Tapauksessa *Öneryildiz v. Turkki*, jossa ympäristöongelma johti kuolemantuottamuksiin, valtion katsottiin olleen vastuussa, koska se ei ollut riittävästi säännelty yksityisten toimintaa. Tuomion lopputulemaan voidaan katsoa vaikuttaneen merkittävästi sopimuksen ulkopuolisten lähteiden, kuten Convention on Civil Liability for Damage resulting from Activities Dangerous to the Environment (ETS no. 150 – 21.6.1993) ja Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law (ETS no. 172 – 4.11.1998). Merkittävää näiden sopimusten hyödyntämisessä ja sillä painoarvolla, jonka ne Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkinnassa saivat, on että Turkki ei ollut allekirjoittanut, saati ratifioinut näitä kahta sopimusta. Lisäksi sopimukset eivät ole saaneet merkittävää suosiota muidenkaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen sopijaosapuolien keskuudessa. Tämä kehitys antaa suuntaa sille, että jatkossakin Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on valmis käyttämään tulkinta-apuna edistyksellisiä ympäristösopimuksia.

Vaikkakin edellisen tapauksen tulkintaa voidaan pitää uudistusvoimaisena, ennaltaehkäisevien toimien osalta on kuitenkin yleisesti todettu, että yksilöä koskevan rikkomuksen tulee olla

todennäköinen, ei vain oletettava. Tämä kriteeri rajoittaa myös niiden toimenpiteiden velvoittavaa luonnetta, jota edellytetään artiklan 2 osalta. Ympäristövahinkojen osalta avainasemassa ovat nimenomaisesti ennaltaehkäisevät teot, sillä vahinkoja on usein vaikea korjata ennalleen, joten artiklan 2 tarjoama suoja, jää vaillinaiseksi. Toisaalta artiklan 2 suojaa täydentää esimerkiksi artikla 8, jossa vaadittu haittakynnys on matalampi.

3.3.3. *Velvoite turvata oikeudenmukainen oikeudenkäynti*

Artikla 6 takaa Århus-sopimuksen kaltaisesti oikeuden oikeudenkäyntiin. Artiklan 6 alla oikeuskäytännön kehitys on ollut runsasta ja vilkasta ja se on vienyt tilaa ja huomiota varsinaisten ympäristöongelmien käsittelyltä. Esimerkkinä artiklan 6 käytöstä toimii tapaus *Zander*, jossa valittaja ei voinut käyttää omaisuuttaan täysimääräisesti jätteiden sijoittamisen vuoksi. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi tapauksen yhteydessä, ettei kansallisesti ollut turvattu riittävää oikeuskäsittelyä¹⁶⁸. Artiklan 6 piiriin lukeutuu myös oikeuskäsittelyn kohtuullinen pituus, kuten lentokentän saaste- ja äänihaittaa koskevassa tapauksessa on todettu. Samanlaiseen johtopäätökseen päädyttiin myös tapauksessa, joka käsitteli pitkää hallinnollista prosessia liittyen kodin läheisyydessä oleviin melu- ja saastelähteisiin.¹⁶⁹

Toisaalta artiklan 6 alla oikeus on rajoitettu koskemaan kansalaisoikeuksien käsittelyä, eikä sisällä hallinnollisia käsittelyitä. Tämä saattaa kaventaa joissain olosuhteissa oikeuteen nojautumista ympäristötapauksissa. Samanaikaisesti uhrimääritelmän on katsottu olevan ympäristötapauksissa laaja. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, että kansalaisoikeuden välillä on riittävä yhteys järjestöön silloin, kun järjestö puolustaa yleistä intressiä, joka on vaarallinen laajalle joukolle. Tapauksessa katsottiin, että rajatumpi tulkinta olisi yhteensopimaton modernin ja kehittyneen yhteiskunnan arvojen valossa.¹⁷⁰

3.3.4. *Päätösten täytäntöönpanovelvoite*

Regulointivastuun lisäksi valtiolla on velvoite huolehtia, että lainsäädäntöä noudatetaan ja kotimaisten tuomioistuinten päätöksiä kunnioitetaan. Esimerkiksi *Lopez Ostrassa* tuomioistuin katsoi, että kansallisen lainsäädännön kanssa ristiriitainen saastuttava toiminta ei ole hyväksyttävää,

---

¹⁶⁸ *Zander v. Ruotsi*, 1993, kohdat 22–28

¹⁶⁹ *Leon & Agnieszak Kania v. Puola*, 2009, kohdat 85–92, 100–104

¹⁷⁰ *Collectif National d'information et opposition a l'Usine Melox*, 2006, kohta 4

vaikka se turvaisikin taloudellista intressiä¹⁷¹. Tapauksessa *Moreno Gomez* valtiota pidettiin vastuussa siitä, että viranomaiset olivat sallineet paikallisten melusääntöjen rikkomisen¹⁷². *Taskin* tuomiossa puolestaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että viranomaiset olivat laiminlyöneet velvoitteitaan artiklojen 6 ja 8 alla sen seurauksena, että he eivät olleet estäneet kultakaivosta toimimasta, vaikka kansallisen tuomioistuimen päätös siten linjasi. Tässäkin oikeustapauksessa, joka rakentui vahvasti artiklan 8 suojelupiiriin, sopimuksen ulkopuolisilla lähteillä oli vaikutusta valittuun tulkintaan. Tässä tapauksessa inspiraation lähteenä oli Århus-sopimus, jota Euroopan ihmisoikeustuomioistuin käytti vahvasti tulkinta-apuna siitäkin huolimatta, että Turkki ei ole sopimusta allekirjoittanut tai ratifioinut.¹⁷³

Konkreettisten ennaltaehkäisevien toimien osalta esimerkkinä toimii *Dubetska v. Ukraina*, jossa ympäristölainsäädäntö ja kansalliset tuomioistuimet takasivat riittävän suojatason, mutta käytännössä viranomaiset epäonnistuivat suojan realisoinnissa. Kansallisen tuomioistuimen linjaukset turvavyöhykkeistä olisi tullut pakottaa siten, että kaivos ja tehdas olisivat toimineet kansallisen ympäristölainsäädännön mukaisesti. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin linjasi, että valtion olisi pitänyt huolehtia suojavyöhykkeistä tai vaihtoehtoisesti sijoittaa uudelleen asukkaat, jotka eivät varallisuutensa vuoksi voineet itse muuttaa. Tämä ei tarkoita kuitenkaan yleistä oikeutta muuttaa valtion kustannuksella, ja esimerkiksi tapauksessa *Hatton* mahdollista loukkausta arvioitaessa yhtenä kriteerinä oli valittajien kyky ja mahdollisuus muuttaa asumaan toiselle alueelle ilman taloudellisia vaikeuksia tai menetyksiä.

Konkreettisia toimenpiteitä oli laiminlyöty myös tapauksessa *Budayeva*, sillä todennäköisen mutavyöryn riskin olemassa olon tietämisestä huolimatta Venäjä ei levittänyt asiasta ennakkoon tietoa esimerkiksi evakuoinnin osalta ja myös jälkitutkinta jäi puutteelliseksi.¹⁷⁴ Tapauksessa korostui ennakkollisen tiedon rooli. Jossain toisessa tapauksessa mutavyöry on epätodennäköisempi, ja jos itse mutavyöry johtuu esimerkiksi poikkeuksellisen kovista ja lyhytaikaisista sateista, valtion varautumisvelvoitetta on tarkasteltava eri lähtökohdista.

3.4. Suojelutason oikeusvarmuus: jakautuneen tuomioistuimen dilemma

Oikeusvarmuutta tukee toisaalta tulkintaperiaate harmonisesta tulkinnasta, mutta toisaalta sitäkin keskeisemmässä asemassa on dynaamisen tulkinnan periaate. Koska tuomioistuin mahdollistaa

---

¹⁷¹ *Lopez Ostra v. Espanja*, 1994, kohta 58, *Guerra v. Italia*, 1998, kohta 60

¹⁷² *Moreno Gomez v. Espanja*, 2004, kohta 61

¹⁷³ *Taskin etc. v. Turkki*, 2004, kohdat 99, 115–117, 119

¹⁷⁴ *Budayeva etc. v Venäjä*, 2008, kohdat 101, 117, 132, 163

julkiset eriävät mielipiteet¹⁷⁵ oikeustapauksia tutkiessa on havaittavissa erilaisia sisäisiä koulukuntia, joiden näkemuserot saattavat osittain olla peräisin nimenomaisesti siitä, seurataanko vanhaa tulkintajatkumoa vai vahvistetaanko suojelua uudenlaisen eurooppalaisen arvosensitiivisyyden seurauksena. Toisaalta jakautuneiden mielipiteiden taustalla voi olla myös jossain määrin ideologisia eroja, koska osa tuomareista edustaa aktivistisempia ja osa pidättyväisempiä, mahdollisesti konservatiivisempia tulkintatraditioita, kuten White on linjannut¹⁷⁶.

Letsas on arvioinut, että jakautuvien mielipiteiden taustalta löytyy puhtaiden ideologisten erojen lisäksi niin kutsuttu Strasbourgin dilemma Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen roolista. Vaakakupin toisella laidalla on ihmisoikeustuomioistuimen rooli ylikansallisena tuomioistuimena, joka ylläpitää perustuslaillisia periaatteita riippumatta poliittisesta kontekstista. Toisella laidalla on puolestaan poliittisempi tuomitsemislinja, joka etsii perinteisten ihmisoikeusperiaatteiden rikkomusten lisäksi kokonaisvaltaisempia ratkaisuja, jotka ovat hyväksi pidemmällä ajanjaksolla.¹⁷⁷

Letsas on jaotellut tulkintatraditiot kahteen. Ensimmäinen ryhmä tulkitsee ihmisoikeuksia nykyisen valtiokonsensuksen ja toiminnan mukaan. Toinen painottaa tulkinnassaan sitä, miltä valtion toiminnan tulisi näyttää ihmisoikeusperiaatteiden valossa. Letsas on nostanut esiin, että niissä tilanteissa, kun nykyinen valtiokäytäntö ja ihmisoikeusperiaatteet ovat ristiriitatilanteessa, ensimmäinen ryhmä toimii maltillisemmin säilyttääkseen nykyisen valtioiden konsensuslinjan. Toinen ryhmä katsoo taas ihmisoikeusperiaatteilla olevan etusija riippumatta nykyisestä valtiokäytännöstä uudistaakseen valtiokäytäntöä ihmisoikeusystävälliseksi.¹⁷⁸

Aina kyse ei ole kuinkaan suoranaisesti tuomareiden erilaisesta tulkintatraditiosta, vaan enemmän näkemuseroista, siinä milloin on oikea aika siirtyä tulkinnassa eteenpäin tai pysyttäytyä aiemmassa linjassa¹⁷⁹. Myös aiemmalla ammattitaustalla voi olla merkitystä, sillä esimerkiksi maltalainen 170 ihmisoikeuskannetta aiemmalla urallaan tehnyt tuomari on kunnostautunut kirjoittamalla niin lukuisia eriäviä mielipiteitä, että 53 niistä julkaistiin kirjana ihmisoikeusaktivisteja varten¹⁸⁰. Tuomareiden persoonallisuus, henkilökohtaiset arvot ja ammatti-identiteetti saattavat vaikuttaa nekin siihen, kuinka aktiivisesti tuomarit jättävät eriäviä mielipiteitä¹⁸¹. Toisaalta osa artikloista,

---

¹⁷⁵ Artikla 45, Euroopan ihmisoikeussopimus

¹⁷⁶ White, 2009, s. 13

¹⁷⁷ Letsas 2011, s. 7

¹⁷⁸ Letsas 2011, s. 7

¹⁷⁹ White 2009, 13

¹⁸⁰ Voeten 2008, s. 422. Voetenilla on myös mielenkiintoisia ja monipuolisia hypoteeseja erilaisia muuttujista, jotka vaikuttavat tuomareiden puolueettomuuteen.

¹⁸¹ White 2009, s. 13

kuten artikla 8, on muotoiltu siten, että sen tulkinta ei ole niin yksiselitteinen, jonka seurauksena mielipiteiden hajonta on suuri¹⁸².

Eriävät mielipiteet eivät jää välttämättä merkityksettömiksi, sillä niihin saatetaan tukeutua myöhemmin tulkintaa tehdessä. White on jopa muotoillut, että tämän päivän eriävä mielipide nähdään usein tulevaisuuden potentiaalisena tuomiona¹⁸³. Myös Letsas on katsonut eriävien mielipiteiden olevan erittäin tärkeässä roolissa: ”Sekohtate opinions have been conversational, sophisticated, punchy, innovative, literary and polemical, on issues of great political importance”¹⁸⁴. Eriävien mielipiteiden määrä on merkittävä, sillä esimerkiksi vuosien 1955 ja 2006 välisenä aikana etenkin suuren jaoston kaikki tuomiot sisälsivät ainakin yhden erillisen mielipiteen, joka oli joko eriävä tai erilaisiin argumentteihin tukeutuva, mutta enemmistöpäätöstä tukeva mielipide¹⁸⁵. Yhdennentoista lisäpöytäkirjan ratifioinnin jälkeen eriäviä mielipiteitä on ollut tuhansia¹⁸⁶.

Kiinnostavia eriäviä mielipiteitä ympäristötapauksissa on esimerkiksi ollut tapauksissa *Taskin*, *Hatton* ja *Mangouras*. Kuten Boyle on havainnoinut, esimerkiksi *Taskin* ja *Hatton* tuomioiden välissä on myös havaittavissa ideologisia eroja. Vielä *Hattonissa* Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi roolinsa valistustuomioistuimeksi, jossa käydään läpi kansallisia linjauksia harkintamarginaalin valossa, *Taskinissa* korostettiin puhtaasti laadullisesti turvattuja prosessioikeuksia¹⁸⁷. *Mangouraksessa* vastakkain oli taas ennemminkin ympäristöarvoja painottava enemmistöryhmä ja vähemmistöön jäänyt perinteisiä yksilön oikeusturvaa koskeva ryhmä.

3.4.1. Tapaus *Hatton* ympäristöargumentaation hidastajana

Heathrown lentokentän meluhaittoja käsitellyt tapaus *Hatton* ei jatkanut proaktiivista tulkintalinjaa, vaan tuomioistuin katsoi asian kuuluvan kansallisten viranomaisten laajan harkintavallan piiriin. Tapaus on kohdannut kritiikkiä myös tuomioistuimen sisällä, sillä eriävän mielipiteen jättäneet tuomarit Costa, Ress, Türmen, Zupancic ja Steiner katsoivat tuomion kääntyvän ympäristöoikeuksien turvaamisen osalta nykyistä hyväksytyä linjaa vastaan. Esimerkiksi Viljanen on arvellut, että tuomion taustalla on se, että tuomioistuin on aiemmin usein nojautunut riittämättömiin kansallisiin oikeusturvakeinoihin, mutta tässä tapauksessa oikeusturvakeinot olivat

---

¹⁸² White 2009, 11

¹⁸³ *ibid*

¹⁸⁴ Letsas 2011, s. 3

¹⁸⁵ Voeten 2007, 684.

¹⁸⁶ Letsas 2011, s. 1

¹⁸⁷ Boyle 2012, s. 632

kunnossa, joten tuomioistuin ei lähtenyt laajentamaan minimisuoja, vaan nojasi valtion harkintavaltaan¹⁸⁸. On mahdollista, että jos kyseessä olisi ollut maa, jonka oma ihmisoikeusjärjestelmä ei ole niin vakiintunut ja kehittynyt, päätös olisi ollut toinen ja valtion harkintamarginaali artiklan 8 osalta kapeampi.

Tapauksessa *Hatton*¹⁸⁹ valittajat olivat asuneet vuosia Heathrown lentokentän läheisyydessä. Asuinpaikat sijaitsivat 4-17 kilometrin etäisyydellä lentokentästä sekä tätä lähempänä lentoreiteistä. Melutaso vaihteli hakijoiden kohdalla aina 70 desibelistä lähemmäs 90 desibeliä. Melua esiintyi myös aamuyöstä, mikä johti hakijoilla esimerkiksi uniongelmiin ja masentuneisuuteen. Osa hakijoista muutti uniongelmiin vuoksi pois. Hakijat laativat valituksen artiklojen 8 ja 13 nojalla viitaten aiempaan oikeuskäytäntöön lentoliikenteen aiheuttamasta melusaasteesta sekä valtion positiivisista velvoitteista¹⁹⁰. Hakijat myös katsoivat, että valtion harkintamarginaalin tulisi tässä tapauksessa olla kapea aiemman oikeuskäytännön vakiintumiseen vuoksi, jotta suojataso ei oleellisesti poikkeaisi¹⁹¹.

Iso-Britannia katsoi, että lentokentän yölentoja koskevat määräykset kuuluivat valtion laajaan harkintavaltaan, sillä intressivertailussa oli vastakkain laajasti paikallisesti kilpailevia näkökulmia, joita oli mahdollista arvioida parhaiten kansallisella tasolla¹⁹². Iso-Britannia toi esiin, että hakijat asuivat alueella, jossa he olisivat ongelmitta voineet myydä talonsa ja muuttaa meluttomampaan ympäristöön¹⁹³. Iso-Britannia korosti myös, että muilla merkittävillä Heathrow'hon rinnastettavilla lentokentillä ei ollut niinkään tiukkaa sääntelyä kuin Lontoon kentällä. Jos sääntelyä tiukennettaisiin huomattavasti, Iso-Britannian kentät joutuisivat hankalaan kilpailuasemaan, mikä vaikuttaisi negatiivisesti jatkolentojen toteutukseen ja työllisyyteen¹⁹⁴.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin vahvisti aiemman kantansa, että sopimus ei turvaa itsenäistä ja erillistä oikeutta puhtaaseen ja hiljaiseen ympäristöön, mutta tästä huolimatta silloin, kun yksilön elämä on häiriintynyt suoraan ja vakavasti melun tai saasteen seurauksena, artiklaan 8 voidaan nojata¹⁹⁵. Artikla 8 on myös käytettävissä ympäristötapauksissa riippumatta siitä, onko saaste suoranaisesti valtion aiheuttamaa vai sen sääntelyvallan alla olevien yksityisten tahojen

---

¹⁸⁸ Viljanen 2012, 252

¹⁸⁹ *Hatton etc.* 2003

¹⁹⁰ *ibid*, kohta 90

¹⁹¹ *ibid*, kohta 91

¹⁹² *ibid*, kohta 88

¹⁹³ *ibid*. kohta 106

¹⁹⁴ *ibid*, kohta 107

¹⁹⁵ *supra n.* 189, kohta 96

aiheuttamaa¹⁹⁶. Tuomion sanakäänteet ovat kuitenkin varovaiset, ja aiemman ympäristöoikeuskäytännön lisäksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuin viittasi aiempiin tuomioihinsa, joissa todettiin kansallisten viranomaisten olevan joissakin tapauksissa paremmassa arviointiasemassa, minkä takia etenkin taloudellisten ja sosiaalisten linjausten osalta valtion harkintamarginaalin tulee olla laaja¹⁹⁷. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että tämä tapaus kuuluu laajan harkintamarginaalin piiriin¹⁹⁸.

Harkintamarginaalin vuoksi tuomioistuin katsoi, että vaikkakin hakijoille oli selvästi koitunut haittaa kertomansa mukaisesti, he kuuluivat pieneen meluherkkään vähemmistöön. Toisessa vaakakupissa oli koko valtion talouteen vaikuttavan intressin turvaaminen.¹⁹⁹ Enemmistö tuomareista myös katsoi, ettei nukkumisongelmaa ollut täysin sivuutettu, sillä valtio oli tehnyt huolellista tutkimusta tilanteesta²⁰⁰. Toisekseen enemmistöpäätös korosti, että valittajien ollessa kykeneviä myymään talonsa ilman taloudellisia menetyksiä, he eivät olleet erityisen heikossa asemassa²⁰¹. Näiden olosuhteiden pohjalta tuomioistuin katsoi, ettei valtio ollut ylittänyt tapauksessa harkintamarginaalia. Täten enemmistö hylkäsi valituksen artiklan 8 alla, mutta katsoi, että artikla 13 on riittävä peruste myöntää valittajille 50 000 euron vahingonkorvaukset.

Viisi tuomaria jätti eriävän mielipiteensä artiklan 8 käsittelyn osalta ja katsoi, ettei se seurannut riittävässä määrin aiempaa tulkintajatkumoa ympäristön ja ihmisoikeuksien riippuvaisuudesta. Eriävässä mielipiteessä tuotiin suorasanaisesti esiin, että vaikkakaan ympäristöä ei ole sisällytetty turvattavaksi alkuperäisessä sopimustekstissä ja sopimuksen laatimisen aikaan ympäristönäkökohdat eivät olleet samalla tavalla ajankohtaisia, ympäristön ja ihmisen yhteys on tunnustettu jo kolmekymmentä vuotta aiemmin ja sittemmin sisällytetty myös EU:n perusoikeussäännöksiin. Tuomarit tulkitsivat näiden lainsäädäntöinstrumenttien heijastelevan Euroopan unionin jäsenvaltioiden halua turvata korkea suojelutaso ympäristöasioissa. Viittaus tehtiin myös Kioton pöytäkirjaan ja kansallisten tuomioistuinten ympäristönsuojelutuomioihin.²⁰²

Siinä missä enemmistöpäätös tukeutui hyvin varhaiseen oikeuskäytäntöön, eriävän mielipiteen jättäneet tuomarit korostivat mielipiteessään sopimusta elävänä asiakirjana, jota tulee tulkita tässä ajassa ja paikassa. Eriävässä mielipiteessä korostettiin progressiivista kehitystä, johon lukeutuu

---

¹⁹⁶ *ibid* kohta 98

¹⁹⁷ *ibid* kohta 97

¹⁹⁸ *ibid* kohdat 100–101

¹⁹⁹ *ibid* kohta 118, 121

²⁰⁰ *ibid* kohta 125, 128

²⁰¹ *ibid* kohta 127

²⁰² Eriävä mielipide Costa, Ress, Türmen, Zupancic, Steiner, kohta 1

oikeus terveelliseen ympäristöön, joka suojaa esimerkiksi kemikaaleista, hajuista ja äänistä johtuvista saasteista.²⁰³ Tämä linjaus poikkeaa oleellisesti enemmistöpäätöksestä, jossa katsottiin, että sopimus ei turvaa erillistä oikeutta terveelliseen ympäristöön.²⁰⁴ Vähemmistöä edustavat tuomarit kritisoivat myös enemmistöä siitä, että taloudellisten intressien annettiin oikeuttaa herkkien yksilöiden oikeusloukkaukset, ja katsoivat tällaisen linjan ottavan askelia taaksepäin nykykehityksestä²⁰⁵.

Eriävässä mielipiteessä tuotiin esiin, että yleinen taloudellinen intressi ei saisi vahingoittaa oikeutta nukkumiseen osana laajempaa oikeutta yksityisyyteen²⁰⁶. Tuomarit rinnastivat nukkumattomuuden jopa artiklan 3 mukaiseen epäinhimillisen kohtelun ja kidutuksen mukaiseen toimintaan, vaikkakin katsoivat, etteivät tässä tapauksessa kidutuksen muut kriteerit täytyisikään²⁰⁷. Lisäksi eriävän mielipiteen jättäneet tuomarit laittoivat unelle suuremman painoarvon suhteessa yksityisyyteen kuin enemmistö ja katsoivat, että huono unen laatu voi vaikuttaa merkittävässä määrin yksilön seksuaaliseen käyttäytymiseen ja muuhun intiimielämään²⁰⁸. He korostivat myös, että yksityisyys vaikuttaa lisäksi laajasti muillakin tavoilla ihmisen hyvinvointiin ja sosiaalisiin suhteisiin²⁰⁹. Eriävässä mielipiteessä nostettiin myös esiin ongelmaksi, että enemmistön argumentaatio antaa ymmärtää suojatason olevan korkeampi niissä tapauksissa, joissa vahingot koskevat vähemmistön sijaan suurempaa osaa väestöstä²¹⁰. Tämä sotii oleellisesti ihmisoikeuksien perusajatusta vastaan vähemmistön suojaajana²¹¹.

Oikeustapauksen jakautunut tuomaristo kuvaa hyvin tulevaisuudessakin kohdattavaa problematiikkaa siitä, mikä on riittävä suojelutaso ja millaisia velvoitteita valtioilta voi edellyttää. Tuomioiden ennustettavuus on epävarmaa, sillä tulkintakäytäntö on vielä perinteisiin ihmisoikeusongelmiin verrattuna kohtalaisen uutta ja tulkinta on selvästi vahvassa muutostilassa. Toisaalta ympäristö on saanut enenevässä määrin painoarvoa, mutta samaan aikaan niin pidättyväisemmissä kuin aktivistisemmissäkin tuomioissa tuomaristo on jakautunut voimakkaasti kahtia niin, että yhden tai kahden tuomarin ääni voi olla enemmistöpäätöksen kannalta ratkaiseva.

---

²⁰³ *ibid* kohta 2

²⁰⁴ *ibid* kohta 4

²⁰⁵ *ibid* kohta 5

²⁰⁶ kohdat 17–18

²⁰⁷ kohta 13

²⁰⁸ kohdat 10–11

²⁰⁹ kohta 11

²¹⁰ kohta 19

²¹¹ kohta 14

3.4.2. Tapaus *Mangouras* yksilön oikeuden rajoittajana ympäristön nimissä

Tapaus *Mangouras*²¹² on *Hattonin* ohessa ympäristöä koskeva tapaus, jossa tuomioistuin on voimakkaasti jakautunut. *Mangouraksessa* ympäristövahingon vakavuus ja laajuus painottuivat yksilön oikeusturvan kustannuksella edistäen siten tuomioistuinkäytäntöä ympäristön painoarvoa lisäävään suuntaan.

Vuonna 2002 *Prestige*-alus seilasi Espanjan talousvesialueella saastuttaen öljyvuodollaan Atlantin valtamerä huomattavassa määrin. Öljyvuoto vaikutti meren eliöstöön, veden laatuun ja rantojen kuntoon useiden kuukausien ajan Espanjan talousvesialueella ja myöhemmin myös Ranskan rannikolla. Esimerkiksi kalastaminen ja turismi kärsivät. Laivan kapteeni pidätettiin välittömästi onnettomuuden jälkeen, ja tuomarin päätöksellä hänet pidettiin vangittuna 3 miljoonan euron takuita vastaan.²¹³ Oikeus katsoi, että kyseessä oli onnettomuus, mutta tuomari arvioi kuitenkin, että epäilty ei ollut ollut riittävän yhteistyökykyinen satamaviranomaisten kanssa. Korkeaa takuusummaa perusteltiin ympäristövahingon vakavuudella ja kapteenin ulkomaalaisuudella²¹⁴.

Epäilty pyysi takuusumman kohtuullistamista 60 000 euroon huomioiden hänen henkilökohtainen tilanteensa ja ikänsä, mutta pyyntöön ei suostuttu. Epäilty valitti tästä, mutta valitusta ei hyväksytty. Vuonna 2003 kapteeni pääsi takuusummaa vastaan vapauteen, kun lisäehtoina oli, että epäilty hankkii osoitteen Espanjasta, ilmoittautuu joka päivä ennen yhtä poliisille ja pysyy maassa niin, että passi pysyy tuomioistuimen hallussa.²¹⁵ Vuonna 2005 Espanjan viranomaiset antoivat kapteenille luvan palata maahansa sillä ehdolla, että häneen kohdistuu samanlainen valvonta kuin Espanjassa. Käytännössä tämä tarkoitti ilmoittautumista tietylle poliisiasemalle kerran kahdessa viikossa.

Kapteeni valitti Euroopan ihmisoikeussopimuksen artikla 5 (3) rikkomisesta, sillä hänen mukaansa viranomaiset eivät olleet ottaneet huomioon harkittaessa takuusummaa hänen henkilökohtaista tilannettaan, kuten tulotasoa ja varallisuutta, ikää, aiempaa nuhteetonta taustaa sekä perhesiteitä. Kapteeni katsoi, ettei tuomioistuin voinut asettaa takuusummaa sillä perusteella, että joku kolmas osapuoli, kuten työnantaja tai vakuutus maksaa sen, vaan summan olisi tullut perustua hänen henkilökohtaiseen kykyynsä hoitaa takuu. Kapteeni nojautui myös kansainväliseen lainsäädäntöön, jonka mukaan laivan henkilökuntaa ei voi pitää vastuullisina muista vahingoista kuin tahallisesta tai

---

²¹² *Mangouras*, 2010 [GC]

²¹³ *Mangouras*, 2010, kohta 17

²¹⁴ *ibid*

²¹⁵ *ibid* kohta 21

huolimattomasta teosta. Kapteeni katsoi myös valituksessaan joutuneensa syrjinnän kohteeksi kansallisuutensa perusteella.

Espanjan valtio katsoi, ettei takuusumma ollut kohtuuton, sillä epäilty oli vangittuna vain 2,5 kuukautta. Espanja myös korosti epäillyn läsnäolon tärkeyttä käsittelyssä, jonka takaamisen vuoksi ehdot oli asetettu niin korkealle.²¹⁶ Espanjan viranomaistahot katsoivat, että he olivat nimenomaisesti huomioineet epäillyn henkilökohtaisen taustan, kuten hänen vieraan kansalaisuutensa ja siteettömyytensä Espanjaan. Lisäksi onnettomuuden vakavuuden huomioon ottaen korkea summa oli perusteltu, kun oli epäilyjä teon tahallisuudesta viranomaisyhteistyön laiminlyönnin perusteella.²¹⁷

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että takuusumma oli huomattavan korkea ja yli sen, mitä epäillyn voidaan katsoa henkilökohtaisesti mahdolliseksi maksaa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin kuitenkin hyväksyi, että kansallisen tuomioistuimen tarkoituksena oli huomioida teon vakavuus sekä ammatillinen ympäristö mukaan lukien epätavallinen tilanne. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen enemmistö päätyi siihen, että aiemman tulkintakäytännön mukaista on huomioida henkilöiden suhteet tahoihin, jotka oletettavasti turvaavat heitä.²¹⁸ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin myös painotti, että koska ympäristövahinko oli harvinaisen vakava jopa kansainvälisesti, oli epäillyn saapuminen oikeuden eteen varmistettava erityisen huolellisesti.

Tässä yhteydessä Euroopan ihmisoikeustuomioistuin myös linjasi, ettei se voi ylenkatsoa kasvavaa Euroopan laajuista ja kansainvälistä huolta ympäristörikkomuksista, jota konkretisoivat aiheesta laaditut kansainväliset ja kansalliset lainsäädäntöinstrumentit.²¹⁹ Linjaus on voimakas yleinen kannanotto siitä, että tuomioistuin tunnustaa jäsenvaltioiden ja kansainvälisen ilmapiirin muuttuneen yhä vahvemmin ympäristötietoiseksi. Niinpä Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että artiklaa 5(3) tulee tulkita tämän uuden ympäristötietoisuuden valossa. Koska tässä tapauksessa ympäristövahingot olivat poikkeuksellisen mittavat, myös takuusumma sai heijastella sitä²²⁰. Tuomioistuimen enemmistö eli kymmenen tuomaria katsoi, ettei kyseessä ollut 5(3) artiklan rikkomus.

---

²¹⁶ *ibid* kohta 66

²¹⁷ *ibid* kohta 67

²¹⁸ *ibid*, kohta 83

²¹⁹ kohta 84-86

²²⁰ kohta 88

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin kuitenkin jakautui huomattavassa määrin tuomion lopputuleman suhteen, sillä seitsemän tuomaria katsoi, että artiklaa 5(3) oli loukattu. Eriävän mielipiteen jättäneet tuomarit katsoivat takuusumman olleen kohtuuton. Tuomarit eivät niinkään kiistäneet ympäristövahingon vakavuutta itsessään, vaan tunnustivat samoin ympäristövahinkojen huomioimisen kasvavan roolin rikosoikeudessa ympäristövelvoitteiden pakottamiseksi. Tuomarit kuitenkin katsoivat, ettei teon vakavuus saisi olla ainoa määräävä tekijä takuusummaa määriteltäessä.²²¹ Eriävässä mielipiteessä nostettiin myös esiin, että tuomiossa painotettiin tuomitun kansalaisuutta sekä siteettömyyttä Espanjaan, mutta ikää, henkilökohtaista varallisuutta, aiempaa nuhteetonta taustaa sekä perhesiteitä ei huomioitu riittävässä määrin.²²²

Mangouras havainnollistaa, että ympäristövahingot on tunnustettu tärkeäksi kriteeriksi arvioitaessa ja oikeuttaessa yksilön oikeuksien rajoittamista. Toisaalta ympäristövahingon mittavuuden painoarvo ei ole itsestäänselvyys, vaan voi vaihdella huomattavasti riippuen tuomarikokoonpanosta. Äänestystulos 10-7 ympäristövahingon painottamiseksi on toki enemmistö päätös, mutta ei ylivoimainen. Toisessa kokoonpanossa äänestystulos olisi voinut olla myös niukasti perinteisiä yksilöoikeuksia painottava evolutiivisen yhteiskunnallista kehitystä painottavan tulkinnan sijaan, kuten *Hatton* tapauksessa.

3.5. Välijohtopäätökset

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö on systematisoitavissa ympäristöä koskevissa tapauksissa sekä ennakkolisiin velvoitteisiin että korvausvelvoitteisiin. Nämä velvoitteet eivät ole absoluuttisia, vaan yleispiirteisiä. Useissa tapauksissa velvoitteet ovat myös intressivertailukohteina. Valtion ympäristöä koskeviin velvoitteisiin vaikuttaa esimerkiksi se, mitä tulkintaperiaatetta korostetaan, mitä ulkopuolisia oikeuslähteitä ja muuta materiaalia hyödynnetään, ja millainen tuomarikokoonpano on kyseessä. Tulkintaperiaatteiden käyttäminen on ollut kehityksen ensisijainen mahdollistaja, sillä dynaaminen tulkinta on toistunut edistyksellisissä ympäristötuomioissa. Toisaalta osa oikeustapauksista on linjattu seuraamaan vahvasti aiempaa tulkintakäytäntöä, joka jätti aluksi valtiolle laajan harkintamarginaalin suhteessa ympäristöasioihin. Uudemmissa tapauksissa dynaamisen tulkinnan periaate on kuitenkin korostunut.

Samanasteisen painoarvon ympäristötapausten kehityksessä saavat myös oikeusvertailu ja ulkopuoliset materiaalit, jotka heijastelevat nykyisiä trendejä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on

---

²²¹ *ibid*, eriävä mielipide, kohta 8

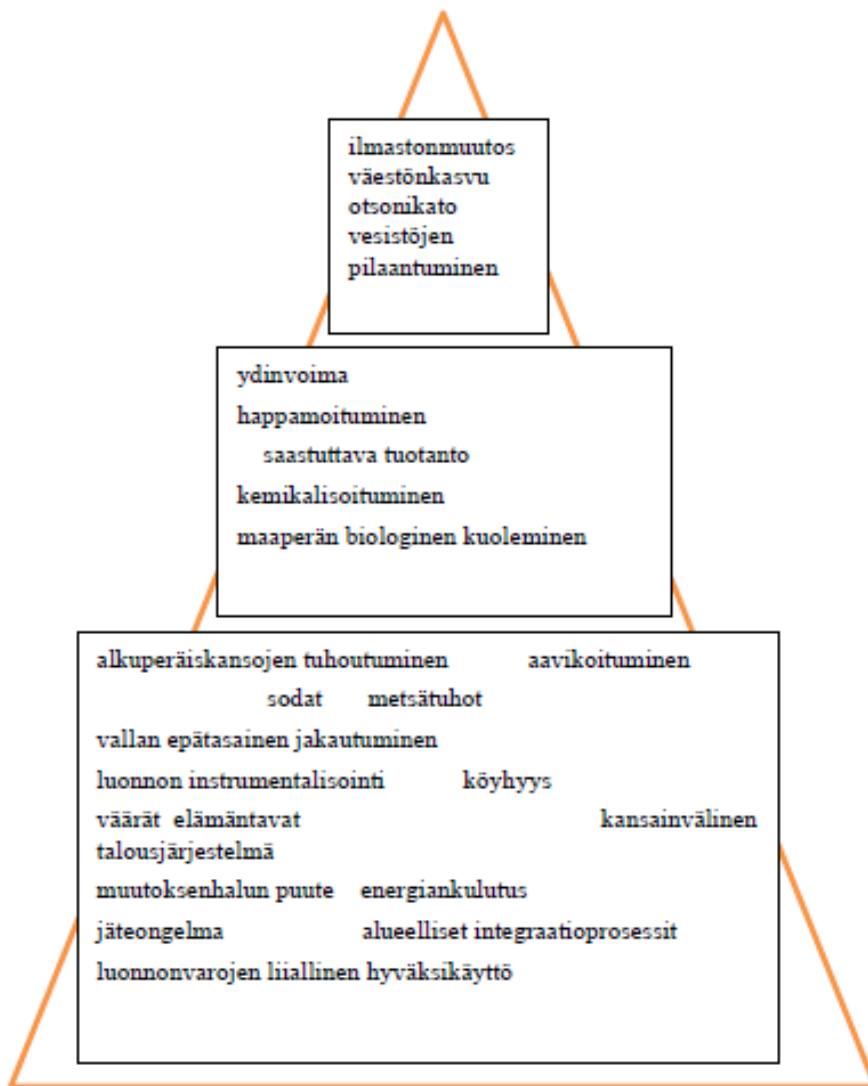
²²² *ibid*, kohta 9

käyttänyt joissain ympäristöaiheisissa oikeustapauksissa tulkinta-apuna ja tukena jopa oikeudellisia instrumentteja, joita sopimusosapuolet eivät ole allekirjoittaneet eivätkä ratifioineet tai jotka eivät edes kansainvälisesti ole voimassa olevaa oikeutta.

Toisaalta samanaikaisesti aktivistista tulkintaa on jarruttanut intressivertailu, jossa taloudelliset näkökulmat tai oikeusloukkauksen uhrimäärän pienuus ovat johtaneet maltillisiin tuomioihin. Valtion laajahkon harkintamarginaalin painottaminen pätee etenkin muihin kuin prosessioikeuksia koskeviin valituksiin. Jotain suuntaa-antavia merkkejä on kuitenkin siitä, että ympäristön painoarvo yleisesti on kasvanut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen viimeisimmissä ympäristöä koskevissa oikeustapauksissa kaventaen valtion harkintamarginaalia, sillä ympäristön on katsottu olevan tärkeä turvattava arvo.

Lisäksi tulkintaan on vaikuttanut hillitsevästi se, jos tuomarikokoonpanossa enemmistö edustaa konservatiivisempaa koulukuntaa. Osa tuomareista kannattaa enemmän tuomioistuimen hillittyä roolia ja perinteisempien oikeuksien turvaamista, kun osa edustaa ennemminkin ihmisoikeussuojan aktivistista vahvistamista. Tuomioistuimen erilaiset koulukunnat vaikuttavatkin osaltaan siihen, minkälaisia tuomioita kulloinkin annetaan. Eriävät mielipiteet antavat suuntaa toisaalta siitä, minkälaisia tulkintoja tulevaisuudessa saatetaan tehdä, jos poliittinen ilmapiiri muuttuu vahvemmin ympäristöystävälliseksi tai tuomareiden koulukunnat kehittyvät yleisesti aktivistisemmiksi.

Kuva 3. Ympäristöongelmien vakavuus, Marja Järvelä ja Markku Wilenius, 1996

Ympäristöongelmat, joita on käsitelty Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä, edustavat suuressa määrin äänisaastetta ja muita ilmansaasteita sekä öljyvahinkoja. Muutamat tapaukset käsittelevät myös luonnonkatastrofeja, kuten mutavyöryä ja kaivostoimintaa. Toisaalta esimerkiksi ydinvoimakysymyksiä on käsitelty vain niukasti.

Verrattaessa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käsittelemiä ympäristötapauksia Järvelän ja Wileniuksen rakentamaan pyramidimallinnukseen suomalaisen ympäristöeliitin näkemyksistä kriittisimmistä ympäristöongelmista, on havaittavissa, että nykyisen oikeuskäytännön kirjo ei korreloi vakavuusasteen kanssa²²³. Käsiteltyjen ympäristötapausten monimuotoisuuden niukkuus johtuu osittain valittajien kyvystä luoda menestyksekkäitä kanteita laajoissa ympäristöongelmatapauksissa ihmisoikeusargumentaatioon perustuen. Perinteisemmistä

²²³ Järvelä & Wilenius 1996, s. 49, huom. pyramidin muotoilu on eri kirjassa

ihmisoikeusloukkauksista, kuten sananvapauden rikkomisesta ja oikeussuojan heikkoudesta, on todennäköisesti opittu valittamaan paremmin kuin ympäristöongelmista ja niiden aiheuttamista oikeusloukkauksista. Tätä tulkintaa tukee havainto siitä, että ympäristötapauksissakin menestyksekkäimmin valituksia on hyväksytty esimerkiksi prosessioikeuksien osalta koskien ympäristöä koskevan tiedon saatavuutta ja pääsyä kansallisiin oikeustuomioistuimiin.

Tapausten systematisointi ympäristötapausten luonteen perusteella ei ole valtion vastuun määrittelyn kannalta keskeisintä, sillä velvoitteita voi soveltaa myös ympäristöongelmatilanteissa, joista ei ole aiempaa tulkintaa. Niissä tapauksissa, joissa käytäntö on jollakin asteella vakiintunut, kuten äänisaastetapauksissa, oikeusvarmuus ja ennustettavuus saattavat valittajan kannalta olla hyödyllisiä. Lisäksi kotimaisille viranomaisille voi olla hyödyllistä olla tietoisia, millaisissa käytännön tilanteissa velvoitteita on aiemmin vaadittu.

Velvoitteista, joita Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä ilmenee, osa on yhteneväisiä tai identtisiä esimerkiksi Århus-sopimuksen kanssa. Tämä pätee etenkin prosessioikeuksiin, kuten ympäristöä koskevan tiedon takaamisen velvoitteeseen sekä oikeusturvakeinojen saatavuuden takaamiseen. Oikeustapauksissa leimallista onkin, että näihin perusteisiin pohjaavat kanteet ovat menestyneet suhteessa paremmin kuin muut. Varsinainen haitta, jota ihmisoikeuksiin on kohdistunut ympäristövahingon perusteella, ei aina ole ollut tuomion keskiössä, jos Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, että asiaan liittyy puutteellinen kotimainen oikeuskäsittely, kansallisten tuomioistuinten päätösten täytäntöönpanon epäonnistuminen. Prosessioikeuksien korostaminen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen nykyisessä oikeuskäytännössä on osaltaan hidastanut oikeudellisen argumentaation kehittymistä varsinaisista ympäristövahinkojen aiheuttamista ihmisoikeusloukkauksista.

Toinen identifioitavissa oleva velvoiteryhmä on ympäristöongelmia ennaltaehkäisevät velvoitteet sekä positiiviset velvoitteet ympäristöongelmien toteutumisen hetkellä. Näihin velvoitteisiin lukeutuu velvoite säätää lainsäädäntöä, joka sisältää myös valtion sääntelyvastuun yksityisten toimijoiden osalta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön linjaukset yritysten toiminnan säätelystä ovat yhteneväisiä myös YK:n linjausten kanssa. YK:n raportti linjasi valtion vastuuta säädellä ja valvoa yrityksiä kolmesta eri näkökulmasta: 1) velvollisuus turvata ihmisoikeuksia yritystoiminnan rikkomuksia vastaan 2) velvollisuus valvoa yritysten huolellisuusperiaatteen noudattamista ja 3) velvoite turvata riittävät oikeussuojakeinot niissä

tapauksissa, joissa yritystoiminta on johtanut ihmisoikeusloukkauksiin.²²⁴ Lainsäädäntövastuun lisäksi velvoitteisiin lukeutuu vaarallisten teollisuusalojen kontrollointia ja tutkimusta aiheeseen liittyen. Jos ympäristöongelma on jo tapahtunut, valtiolla on myös velvollisuus toimia konkreettisesti esimerkiksi evakuoinnissa. Joissain tapauksissa tähän sisältyy myös asuntojen tarjoaminen henkilöille, jotka eivät pysty taloudellisista syistä itsenäisesti muuttamaan turvallisille alueille.

Jos näitä velvoitteita on rikottu, valtiolle syntyy myös tietyissä olosuhteissa jälkikorvausvastuu suhteessa ympäristövahingon aiheuttamiin ihmisoikeusloukkauksiin. Jälkikorvausvastuun kriteereitä on määritelty esimerkiksi artiklojen 2 ja 8 alla. Pääpiirteisesti kriteeristö sisältää vaateen, että ympäristöhaitta kohdistuu suoraan yksilön kotiin tai yksityiselämään ja saasteiden tai muun haitan määrä ylittää tietyt vähimmäisvaatimukset. Ei ole kuitenkaan olemassa mitään tarkempaa kriteeristöä sille, milloin haitat ylittävät vähimmäisvaatimukset. Erilaisia seikkoja on huomioitu nykyisessä oikeuskäytännössä, kuten haitan intensiivisyys, kesto sekä haitan fyysiset ja henkiset vaikutukset yksilöön. Korvausvastuu ei sovellu kovinkaan hyvin ainakaan tällä hetkellä sellaisiin ympäristöhaittatapauksiin, joilla ei ole suoraa ja selvää, merkittävää vaikutusta ihmisiin. Toisaalta nykyisin hyvin harva ympäristöhaitta on täysin irrallinen ihmisistä. Merkittävää jatkossa on todennäköisesti, kuinka suuri yhteys ympäristöhaitalla tulee olla ihmisenäkökulmasta.

Jälkikorvausvastuuseen sisältyy oleellisesti korvauksen takaaminen. Tapauksessa *Papamichalopoulos v. Kreikka* tiivistettiin valtion yleinen vastuu ja korvausvastuu seuraavasti:

a legal obligation to put an end to the breach and make reparation for its consequences in such a way as to restore as far as possible the situation existing before the breach. The Contracting States that are parties to a case are in principle free to choose the means whereby they will comply with a judgment in which the Court has found a breach.²²⁵

Yleensä korvaus viittaa taloudelliseen korvaukseen, mutta se voi olla myös oikeuskäsittelyn uudelleen avaaminen tai vangitun henkilön vapauttaminen²²⁶. Toisaalta yleisesti oikeusloukkausten hyvitysten vaikutukset eivät rajoitu vain yksilön välittömään hyvitykseen, vaan seurauksena voi olla lainsäädännöllisiä muutoksia, uusien oikeusturvakeinojen tarjoamista, koulutusta, tiedon jakamista ja vastaavia toimenpiteitä²²⁷. Sama korvauslogiikka pätee myös ympäristötapauksiin.

---

²²⁴ UNHRC, Report of the Special Representative of the Secretary General on the Issue of Human Rights and Transnational Corporations and Other Business Enterprises, A/HRC/17/31, 73–77, 27–50, 50–72, 81–102

²²⁵ *Papamichalopoulos v. Kreikka*, 1995, kohta 45

²²⁶ Prais 2012, s. 529

²²⁷ *ibid*, 530

Valtion velvoitteet ja niistä seuraava vastuu, joita Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on määritellyt, ovat vaikutuksiltaan moninaiset. Sen lisäksi, että tuomioista syntyy oikeusvaikutuksia yksittäistapauksissa ja mahdollisesti kansallisen lainsäädännön piirissä, vaikutukset ulottuvat kansainväliseen lainsäädäntöön. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomioilla on merkittävä vaikutus myös muissa sopimusvaltioissa kuin mitä tuomio koskee. Kansalliset tuomioistuimet huomioivat oikeuskäytännön tulkinnassaan, ja kansalliset lainsäätäjät huomioivat myös oikeuskäytännön linjaukset lainsäädäntömuutoksissa. Samanaikaisesti Euroopan ihmisoikeustuomioistuin saattaa olla vakiinnuttamassa kansainvälisiä periaatteita, jotka eivät ole olleet vielä vakiintuneita. Tuomiot huomioidaan myös kansainvälisen yhteisön määrittellessä minimistandardeja.

3.6. Jälkisuojakeinot: vahingonkorvausten saannin reunaehdot ja rajoituksia

Preventiivisistä velvoitteista hyötyvät kaikki kansalaiset ja lainkäyttövaltaan kuuluvat tahot niin kauan, kun ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä toteutetaan riittävässä määrin. Sama pätee myös niihin negatiivisiin velvoitteisiin, jotka valtion osalta ovat kiellettyjä. Euroopan ihmisoikeussopimuksen velvoittavan juridiikan luonne tulee kuitenkin esiin vasta, kun sopimusvelvoitteita ei ole noudatettu.

3.6.1. Velvoitteiden laiminlyönti johtaa oikeudelliseen vastuuseen

Jotta aiheutuneesta haitasta voi saada korvausta, yksilövalitusmenettelyn kriteereiden tulee täytyä. Näihin kriteereihin lukeutuu se, että valittaja on uhri ja häneen on kohdistunut Euroopan ihmisoikeussopimuksen suojaamaan oikeuteen kohdistuvaa todellista ja merkittävää, ei spekulatiivista haittaa. Muodollisiin valitusedellytyksiin kuuluu myös, että valitus on yleensä käynyt läpi kaikki kansallisen tuomioistuinjärjestelmän valitusmekanismit ja valitus tulee yleisesti ottaen laatia viimeistään puoli vuotta sen jälkeen, kun kotimainen oikeusprosessi on päättynyt. Lisäksi valituksen onnistuminen riippuu osaltaan siitä, onko valtio ylittänyt harkintamarginaalinsa ja onko oikeuksia voinut laillisesti rajoittaa olosuhteiden seurauksena.

3.6.2. Kuka voi valittaa ympäristötapauksissa?

Euroopan ihmisoikeussopimuksen ensimmäinen artikla määrittelee, että sopimuksen suojelun piirissä on valtion lainkäyttövallan alaan kuuluvat yksilöt kansalaisuuteen ja ikään katsomatta sekä

tietyissä tapauksissa osakeyhtiöt ja kansalaisjärjestöt, jotka ajavat yhteistä intressiä²²⁸. Tämä sulkee pois yleisluonteiset valitukset, joissa ei ole yksilöitävissä uhreja. Toisaalta sääntö ei ole ehdoton, vaan yksittäistapauksessa esimerkiksi tietynlaisella lainsäädännön olemassaololla voi olla sellaisia oikeusvaikutuksia, että yksilö on mahdollisissa loukkaustapauksissa uhri²²⁹.

Perinteisissä yksilöoikeusrikkomustapauksissa uhrin määrittelemisen on yleensä melko ongelmattonta. Ympäristötapauksissa on kuitenkin usein vaikeampaa todentaa, että esimerkiksi juuri melu on johtanut unettomuuteen ja sitä kautta terveysongelmiin tai että nimenomaan saasteet ovat aiheuttaneet oireilua. Vieläkin ongelmallisempaa rajat ylittävissä ympäristötapauksissa on, missä määrin toisen maan kansalaisella on valitusoikeus. Oikeuskäytännössä on linjattu, että valtiolle voi syntyä velvoite turvata Euroopan ihmisoikeussopimuksen sopimusvelvoitteet ja korvata oikeusloukkaukset, jotka ovat tapahtuneet sen valtiollisten aluerajojen ulkopuolella²³⁰.

Kahden valtion rajaseudun ympäristöongelmatilanteessa kausaalisuus voi olla helpostikin todennettavissa, mutta esimerkiksi globaalin ilmastonmuutoksen kohdalla tilanne on vaikeampi. Ekstraterritoriaalisen vastuun suurin haaste on, ettei nykyistä ihmisoikeusjärjestelmää ole perustettu olettamalla, että valtion vastuu ulottuisi sen rajojen ja lainkäyttövallan ulkopuolelle. Perinteisesti ihmisoikeuksien katsotaan luovan valtiolle velvoitteen kunnioittaa ja turvata ihmisoikeudet kansalaisille ja muille henkilöille, jotka ovat sen lainkäytön alla. Nykyisten oikeustapausten valossa ekstraterritoriaalinen vastuu syntyy yleensä vain, jos valtioilla on tehokas hallinnollinen ja regulatiivinen ote toisesta valtiosta²³¹. Kuten Pederson on nostanut esiin, ekstraterritoriaalisen vastuun käyttöpoteentiaalista ei ole kuitenkaan selvää konsensusta²³².

Esimerkkinä ekstraterritoriaalisesta vastuusta voidaan mainita *Soeringen*-tuomio, jossa todettiin, että valtiolle voi syntyä vastuusuhde, jos se karkottaa yksilön maahan, jossa hänen henkeään uhataan²³³. Tapauksessa linjattiin seuraavasti:

Nevertheless, in so far as a measure of extradition has consequences adversely affecting the enjoyment of a Convention right, it may, assuming that the consequences are not too remote, attract the obligations of a Contracting State under the relevant Convention guarantee -- What is at issue in the present case is whether Article 3 (art. 3) can be

---

²²⁸ Pellonpää 2005, s. 13-14, 119

²²⁹ Pellonpää 2005, s. 115, 120

²³⁰ Pellonpää 2005, s. 15

²³¹ *Loizidou v. Turkki*, 1995, kohta 62, *Drozd & Janousek v. Ranska ja Saksa*, 1992, kohta 91, *Bankovic v. Belgia*, 2007, kohta, 69, ks. myös yleisesti Scheinin, 2004

²³² Pederson 2004, s. 279–305, Merills & Roberts, 2001, s. 27, Coveney & White, 2002, s. 22, van Dijk & van Hoof, 1998, s. 1, L. Clements etc. 1999, s. 22, D.J Harris etc. 1995, s. 624–644

²³³ *Soeringen v. Iso-Britannia*, 1989

applicable when the adverse consequences of extradition are, or may be, suffered outside the jurisdiction of the extraditing State as a result of treatment or punishment administered in the receiving State.²³⁴

Kuten Viljanen on tuonut esiin, artikla 3:n alla on myös käsitelty karkottamistapauksia. Keskeisenä kysymyksenä on ollut, voiko kolmannen maan kansalaisen karkottaa maahan, jossa elinolosuhteet voivat olla heikot esimerkiksi terveydenhuollon osalta. Esimerkiksi tapauksessa *D. v. Iso-Britannia* vuonna 1997 punnittiin AIDS-potilaan karkottamista ja todettiin, että vaikkakaan vastaanottavan maan standardit eivät ole itsessään kidutusta, pakkosiirto voisi johtaa kuolemaan stressaavissa olosuhteissa, mikä voitaisiin katsoa epäinhimilliseksi kohteluksi²³⁵.

Tuomion linja ei ole kuitenkaan yhtenäinen, sillä hieman yli kymmenen vuotta myöhemmin päätetyssä tapauksessa *N. v. Iso-Britannia* HIV-positiivisen palauttamista ei katsottu epäinhimilliseksi toiminnaksi, sillä valittajalla ei ollut kidutusuhkaa palautusmaassa²³⁶. Viljanen arvioikin näiden tapauksien valossa, että sovelluskynnys valittajan hyväksi on erittäin korkea näissä tapauksissa. Viljanen nostaa kuitenkin esiin myös vähemmistöön jääneiden tuomareiden huolen siitä, että artiklan 3 tulisi olla luonteeltaan absoluuttinen, eikä sen painoarvoa tulisi intressivertailulla vähentää.²³⁷

Tähänastisessa oikeuskäytännössä ei ole toistaiseksi ollut tapausta, jossa punnittaisiin, onko kolmannen maan kansalaisen palauttaminen maahan, jossa ympäristöongelmat ovat hyvin vakavat ja voivat potentiaalisesti vaarantaa yksilön mahdollisuudet elämään, hyväksyttävää. Tällaisten tapausten ilmeneminen on mahdollista jo nykypäivänä, mutta tulevaisuudessa tällaisten tapausten määrä voi olla huomattava. Ne henkilöt, jotka eivät saa pakolaisstatusta tai turvapaikkaa muiden humanitaaristen syiden perusteella, saattavat hyvinkin olla henkilöitä, jotka pakenevat luonnonkatastrofien piinaamasta kotimaasta.

Toinen näkökulma, jota on käsitelty lainkäyttövallan rajoja ja uhrien määritelmää analysoitaessa, koskee miehitystilanteita. *Loizidou v. Turkki* tuomio linjasi, että tosiasiallinen määräysvalta suhteessa miehitettyyn alueeseen johtaa siihen, että alue tulee sopijavaltion lainkäyttövallan piiriin, jolloin miehittäjävaltion voidaan katsoa olevan myös vastuussa alueella tapahtuvista

---

²³⁴ *Soering v. Iso-Britannia*, 1989, kohta 83

²³⁵ *D. v. Iso-Britannia*, 1997, kohdat 52–53

²³⁶ *N. v. Iso-Britannia [GC]*, 2008, kohdat 50–51

²³⁷ Viljanen 2011, s. 258–259

ihmisoikeusrikkomuksista²³⁸. Tapaus kuvaa dynaamista tulkintaa, jossa astutaan sanatarkasta tulkinnasta kohti laajempaa tulkintaa, jossa tapausta peilataan sopimuksen tarkoituksen ja päämäärän kanssa, jotta valloitetun alueen ihmisten oikeudet tulisivat turvatuksi. Tapausten *Soeringen* ja *Loizidou* yhteydessä Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut, että valtioiden olisi tullut suojella ennakkollisesti toisen maan kansalaisia ihmisoikeusrikkomuksilta.²³⁹

Uudempaa oikeuskäytäntöä, jonka tarkoituksena oli harmonisoida oikeuskäytäntöä niistä poikkeuksista, jolloin ekstraterritoriaalinen vastuu voidaan katsoa löytyvän, on *Al-Skeini v. Iso-Britannia*²⁴⁰. Tapauksessa Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että artikla 1 “may extend to acts of its authorities which produce effects outside of its own territory” ja jatkoi toisaalta myös:

It is clear that, whenever the State through its agents exercises control and authority over an individual, and thus jurisdiction, the State is under an obligation under Article 1 to secure to the individual that the rights and freedoms under Section 1 of the Convention that are relevant to the situation of that individual are secured. In this sense, therefore, the Convention rights can be divided and tailored.²⁴¹

Linjaus oli samankaltainen vuoden 2004 tuomiossa *Ilascu v. Moldova ja Venäjä*, jossa todettiin seuraavasti: “A State's responsibility may also be engaged on account of acts which have sufficiently proximate repercussions on rights guaranteed by the Convention, even if those repercussions occur outside its jurisdiction”²⁴². Edellä mainittua velvoitetta on teoreettisesti mahdollista laajentaa kattamaan ympäristövelvoitteita, joiden laiminlyöminen voi johtaa ihmisoikeusloukkauksiin.

Vastoin uudempaa tulkintalinjaa, tapauksessa *Bankovic etc. v. Belgia* Euroopan ihmisoikeustuomioistuin toi esiin, että poikkeuksia maantieteellisiin lainkäyttörajoihin voidaan hyväksyä vain rajallisesti. *Bankovic* tapaus ilmentääkin hyvin sitä, että oikeudellisella aktivismilla on rajansa, joita Euroopan ihmisoikeustuomioistuin tunnustelee vain varoen ja kansainvälisiä sekä jäsenmaiden kansallisia linjauksia kuunnellen. Tapaus *Bankovic* on kuitenkin kymmenen vuotta *Al-Skeini v. Iso-Britannia* tapausta vanhempi, jolloin uudempi, edistyksellisempi tuomio tukisi vastuun laajentamista myös ympäristöä koskeviin tapauksiin.

---

²³⁸ *Loizidou v. Turkki*, 1996, kohta 56.

²³⁹ *Soeringen v. Iso-Britannia*, 1989, kohta 83, *Loizidou v. Turkki*, 1996, kohta 56.

²⁴⁰ Mowbray 2012, s. 570

²⁴¹ *ibid*, kohta 137

²⁴² *Ilascu etc. v. Moldova ja Venäjä*, 2004, kohta 317

3.6.3. Mikä on merkittävää haittaa ja tuleeko haitan olla jo tapahtunutta?

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, että haitan tulee olla merkittävää, eikä vähäinen haitta ole riittävä peruste valitukselle²⁴³. Esimerkiksi terästeollisuuden saastuttamista koskeneessa *Fadeyeva* tapauksessa systematisoitiin tarkemmin kriteeristöä merkittävästä haitasta, joka luo pohjan valtion vastuulle. Kriteereihin kuuluvat a) suora vaikutus yksilön asuntoon, kotiin tai yksityiselämään ja b) ympäristösaasteiden haitat ylittävät tietyt vähimmäisvaatimukset ennen kuin esimerkiksi 8 artikla on käytettävissä. Jälkimmäisen osalta tarkennettiin, että ei ole olemassa yleistä kriteeristöä sille, milloin haitat ovat ylittäneet vähimmäisvaatimukset, vaan esimerkiksi haitan intensiivisyys, kesto sekä niin fyysiset kuin henkisetkin vaikutukset on otettava huomioon yleisen ympäristökontekstin lisäksi.²⁴⁴

Esimerkiksi saastuttamistapauksissa on mahdollista todentaa yhteys hengitystiesairauksien lisääntyneen määrän ja ympäristöongelman välillä. Koska aiheutunut hengitystiesairaus koskettaa suoraan yksilön yksityisyyttä, perhe-elämää ja kotia, jonka lisäksi vahinko on ollut merkittävää yksilön kannalta, kuuluu se korvattavien asioiden piiriin²⁴⁵. Kuten De Sadeleer on tutkinut, suurimmassa osassa näissä tapauksista saasteen lähde ja uhrin koti ovat olleet suorassa läheisyydessä maantieteellisesti²⁴⁶. Haitan arvioinnissa keskeistä on ollut uhrin herkkyys saasteille tai muulle ympäristöhaitalle sekä toisaalta hyvin valmistellut raportit aiheesta²⁴⁷. Haitan merkittävyyden arvioinnissa keskeistä on ollut lisäksi haitan kesto, intensiivisyys, toistuvuus ja viranomaisten tekemät toimet²⁴⁸.

Ympäristötapauksiin vahvasti liittyvä dilemma on, voiko korvausmekanismiin käynnistää myös silloin, kun merkittävää haittaa ei ole vielä muodostunut, mutta siihen on olemassa huomattava riski. Kansallisesti esimerkiksi Hollo on katsonut, että kaikissa tapauksissa ei ole tarpeen, että ympäristötieto on täysin todennettavissa, vaan varautumisperiaatteen hengessä on siirrytty osittain siihen, että jo suuri todennäköisyyskin on otettava huomioon. Merkittäväksi kysymyksen tekee se, että ympäristön ennallistaminen on sitä ongelmallisempaa, mitä pidemmälle haitta on edennyt. Haitan vaikutus niin ympäristölle kuin ihmisille tulee myös olemaan pysyvämpi ja vaikeammin korjattavissa niissä tapauksissa, joissa ympäristövahinko on pitkittynyt.

---

²⁴³ *Stec etc v. Iso-Britannia* [GC], 2005, kohta 66

²⁴⁴ *Fadeyeva v. Venäjä*, 2005, kohdat 69–70

²⁴⁵ *Giocomelli v. Italia*, 2006, kohta 76, *Mileva v. Bulgaria*, 2010, kohta 90

²⁴⁶ De Sadeleer 2012, s. 66

²⁴⁷ *Lemke v. Turkey*, 2007, kohta 36

²⁴⁸ *Fadayevea v. Russia*, 2005, kohta 69

3.6.4. Valituksen esiasteet ja aikarajat oikeuksien rajoittajana

Valituksen tulee yleensä olla käynyt läpi kaikki tehokkaat kansallisen tuomioistuinjärjestelmän valitusmekanismit²⁴⁹. Periaatteen takana on ajatus, että valtiolle on annettava mahdollisuus korjata asia sisäisesti²⁵⁰. Tämä voi aiheuttaa ongelmia etenkin maissa, joissa kansalaisten luottamus sisäiseen oikeusjärjestelmään on heikko.

Valitus tulee yleisesti ottaen laatia viimeistään puoli vuotta sen jälkeen, kun kotimainen oikeusprosessi on päättynyt²⁵¹. Jos haitta on kuitenkin jatkuvaa, on tästä mahdollista tinkiä²⁵². Esimerkiksi ympäristötapauksissa poikkeussääntö tuo joustavuutta valitusmahdollisuuksiin siten, että valitusta voidaan käyttää myös keinona, joka pakottaa toimimaan niin, että oikeusloukkaukset eivät enää jatkuisi.

3.7. Oikeuksien rajat

3.7.1. Rajoituslausekkeet oikeuksien rajoina

Valituksen onnistuminen riippuu osaltaan siitä, ettei valtio ole ylittänyt harkintamarginaaliaan niiden oikeuksien osalta, jotka eivät ole luonteeltaan absoluuttisia. Harkintamarginaalilla viitataan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen punnitsemaan oikeudelliseen liikkumatilaan, joka johtaa siihen, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ei aina arvioi itse oikeuksien rajoitusten objektiivista välttämättömyyttä, vaan katsoo valtiolla olevan tähän paremmat edellytykset²⁵³. Samalla harkintamarginaali ja konsensusoppi perustuvat vallanjakoperiaatteelle, jonka mukaan oikeudellinen määrittelyvalta kuuluu kansallisille lainsäätäjille silloin, kun asiasta ei ole olemassa selvää eurooppalaista konsensusta²⁵⁴.

Valtion harkintamarginaaliin tulee oikeutus rajoituslausekkeista, joiden kriteereihin lukeutuvat lakisääteisyys, suhteellisuus ja tarpeellisuus demokraattisessa valtiossa. Viljanen on tuonut esiin, että rajoituslausekkeet paitsi rajoittavat valtion velvoitteita turvata yksilölle oikeuksia, myös toimivat toiseen suuntaan yksilön oikeusturvaa vahvistavina tekijöinä. Rajoituslausekkeet tukevat

---

²⁴⁹ Pellonpää 2005, s. 122

²⁵⁰ Pellonpää 2005, s.121

²⁵¹ Pellonpää 2005, s. 131

²⁵² Pellonpää 2005, s. 132

²⁵³ Rautiainen 2011, s. 1153

²⁵⁴ Rautiainen 2011, s. 1158

yksilön mahdollisuuksia valvoa, että kotimainen lainsäädäntö on kansainvälisten velvoitteiden mukainen.²⁵⁵

Esimerkiksi artiklan 8(2) asettaa mahdollisuudet rajoittamiselle ja valtion harkintamarginaalille seuraavasti:

Viranomaiset eivät saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, paitsi kun laki sen sallii ja se on välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi, tai epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalien suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.²⁵⁶

Jokaisen rajoitusehdon tulee täytyä, jotta oikeuden rajoittaminen on hyväksyttävää. Viljanen on analysoinut, että tästä huolimatta niissä tapauksissa, kun Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut rajoittamisen laittomaksi, se ei ole tutkinut muita kriteerejä²⁵⁷. Merkittävää valtion harkintamarginaalin osalta on, että harkintamarginaalin laajuus tai kapeus riippuu esimerkiksi siitä, kuinka suuri tai vähäinen ”konsensus”, ”eurooppalainen standardi” tai ”yleinen trendi” asiasta on jäsenmaiden keskuudessa²⁵⁸. Rautiainen on analysoinut, että konsensuksella viitataan useimmiten erilaisiin ”empiirisesti havainnoitavissa oleviin asiantiloihin”. Konsensus voi täten syntyä kansallisen ja kansainvälisen oikeuden oikeusvertailun pohjalta, asiantuntijatutkimuksiin perustuen tai kansalaismielipidettä kuvaavien arvo- ja asennemittausten pohjalta. Konsensuksen puute taas voi määrittyä esimerkiksi asian itsensä luonteeseen. Kuten Rautiainen huomauttaa, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimella ei ole kuitenkaan selviä kriteereitä sille, milloin konsensus syntyy, joten tuomioistuin mielipide siitä, onko kyseessä konsensus vai ei, voi olla jakautunut.²⁵⁹

Konsensuksen puuttuessa harkintamarginaali on usein laaja²⁶⁰. Täten niiden ympäristöongelmien osalta, joissa selkeää konsensusta jäsenmaiden välillä ei ole, harkintamarginaali on todennäköisesti tulevaisuudessakin laaja. Toinen mahdollinen kehityssuunta on, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin alkaa arvottaa ympäristöarvoja moraalisenä seikkana niin vahvasti, että se kaventaa valtioiden harkintamarginaalia. Viime vuosina on ollut nähtävissä myös jälkimmäisen laista kehitystä, jossa moraalinen punninta on katsottu määrääväksi tekijäksi, vaikka konsensus olisikin ollut vastakkainen. Rautiainen on nostanut esimerkiksi aborttioikeuden kontekstissa tehdyn linjauksen, ”ettei jossain jäsenvaltiossa vallitseviin syviin moraalisiin käsityksiin liittyvissä asioissa

---

²⁵⁵ Viljanen 2003, s. 26

²⁵⁶ SopS 63/1999, artikla 8

²⁵⁷ Viljanen 2003, s. 29

²⁵⁸ Rautiainen 2011, s. 1155

²⁵⁹ Rautiainen 2011, s. 1156–1157

²⁶⁰ Viljanen 2003, s. 31

edes muissa jäsenvaltioissa vallitseva lähes täydellinen konsensus jonkin asiointilan perus- ja ihmisoikeuksien vastaisuudesta kavenna tuon jäsenvaltion harkintamarginaalia.”²⁶¹

Tällä hetkellä, kuten Rautiainen on analysoinut, valtioiden laaja harkintamarginaali johtaa osassa tapauksia tilanteeseen, jossa Euroopan ihmisoikeussopimus ei takaa yhtenäistä suojelutasoa kaikissa jäsenmaissa erilaisen soveltamisen seurauksena toisaalta konsensus-kehitys taas yhtenäistää tulkintaa²⁶². Samaan aikaan harkintamarginaali ei ole rajaton, vaan suhteellisuus on myös otettava huomioon, joten viime kädessä valtiota rajoittavat 17 artiklan oikeuksien väärinkäytön kieltä ja 18 artiklan rajoitusperiaatteiden väärinkäytön kieltä.²⁶³ Lisäksi konsensuksen tulee johtaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen oikeuksien suojan vahvistamiseen ja toisaalta konsensuksen puutteessa harjoitettu harkintamarginaali ei saa johtaa sopimuksen turvamaan oikeuden heikkenemiseen vaan ainoastaan suojelutason kohentamatta jättämiseen²⁶⁴.

3.7.2. Ihmisoikeusvelvoitteiden väliaikainen rajoittaminen poikkeusoloissa

Euroopan ihmisoikeussopimuksen artikla 15 rajoittaa valtion vastuuta täyttää sopimusvelvoitteensa poikkeusolosuhteissa, jotka eivät ole kansainvälisen oikeuden vastaisia. Poikkeusolosuhteissakin valtiolla on velvollisuus ilmoittaa Euroopan Neuvostolle sen toimista.²⁶⁵ Tästä huolimatta Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on linjannut oikeuskäytännössään, että valtioilla on melko laaja harkintamarginaali sen suhteen, mikä on merkittävä hätätila, sillä kansallisilla toimijoilla on parhaat valmiudet arvioida vaikutuksia²⁶⁶. Samoin kohtuullisuusarviointi on suhteutettu poikkeusolosuhteisiin ja siten löyhempi kuin muuten²⁶⁷.

Etenkin laajojen ympäristökatastrofien yhteydessä on mahdollista, että oikeuksien turvaamisen sijaan valtio päättää vältellä kokonaisvaltaista oikeuksien turvaamista tai kokee sopimusvelvoitteiden noudattamisen mahdottomaksi ja nojautuu ihmisoikeuksien väliaikaiseen rajoittamismahdollisuuteen. Tämä rajoittaa korvaus- ja vialitusmahdollisuutta jälkikäteen, jos katsotaan, että valtion toiminta oli hyväksyttävissä rajoissa ja määrättyjen prosessuaalisten edellytysten mukaista.

---

²⁶¹ Rautiainen 2011, s. 1169–170

²⁶² Rautiainen 2011, s. 1158

²⁶³ Rautiainen 2011, s. 1154

²⁶⁴ Rautiainen 2011, s. 1159

²⁶⁵ Viljanen 2003, s. 292–293

²⁶⁶ *Branningan & McBride v. Iso-Britannia*, 1993, kohta 43 ja 47, *Irlanti v. Iso-Britannia*, 1978, kohta 208

²⁶⁷ Viljanen 2003, s. 292–293

3.7.3. Varaumien vähäisestä tosiasiallisesta rajoitusvaikutuksesta

Euroopan ihmisoikeussopimus mahdollistaa monien muiden ihmisoikeussopimusten tapaan varaumien tekemisen artiklan 57 nojalla. Varaumilla on mahdollista ilmoittaa sopimuksen allekirjoittamista tai ratifiointia tehdessä, että valtio sanoutuu irti tietyistä sopimusvelvoitteista osittain, sillä sen kotimainen sen hetkinen lainsäädäntö ei vastaa sopimusvelvoitetta. Varaumat voivat kuitenkin vain kaventaa oikeutta, eikä yleistä ja laajaa varaumaa ole mahdollista tehdä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen on mahdollista arvioida rajaumien sisältöä. Muusta kansainvälisestä oikeudesta poiketen, muiden valtioiden reaktiolla ei kuitenkaan ole vaikutusta rajaumien sisältöön.²⁶⁸

Ympäristötapauksia käsiteltäessä varaumat voivat rajoittaa oikeuksia, mutta tuskin merkittävästi ainakaan nykyisten sopimusvaltioiden osalta. Varaumista tulee kuitenkin olla tietoinen, sillä valitus voi tulla hylätyksi, jos valtiolla ei ole ollut täyttä sitoutumista turvata kyseistä oikeutta.

3.8. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön käyttöpotentiaalista ilmastonmuutostapauksissa

Euroopan ihmisoikeussopimuksen laajemman tulkinnan käyttöpotentiaali liittyy etenkin sellaisiin ympäristöongelmiin kuin ilmastonmuutos²⁶⁹. Ilmastonmuutos uhkaa etenkin heikommassa asemassa olevia ihmisiä, kuten alkuperäiskansojen jäseniä, naisia ja lapsia. Kansainvälinen ilmastopaneeli on arvioinut, että vuoteen 2050 mennessä ilmastonmuutos tulee rajoittamaan ja loukkaamaan 100 miljoonan ihmisen oikeuksien toteutumista.²⁷⁰

Mittavien ennakoitujen vahinkojen vuoksi akateeminen ja YK-tason keskustelu ilmastonmuutoksen ja ihmisoikeuksien vaarantumisen välisestä suhteesta on ollut viime vuosina vilkasta²⁷¹. Esimerkiksi Voight on tutkinut nimenomaisesti valtion vastuuta ilmastonmuutoksen aiheuttamissa

²⁶⁸ Pellonpää 2005, s. 36-39

²⁶⁹ Ks. esimerkiksi ilmastonmuutoksesta Worldwatch-instituutti, Maailmantila 2009

²⁷⁰ Kuivuuskaudet, tulvat ja myrskyt tulevat vaikuttamaan siihen, kuinka oikeus riittävään ravintoon ja puhtaaseen veteen tulee toteutumaan. Oikeus terveyteen vaarantuu paitsi puutteellisen ravinnon ja veden seurauksena, myös sairauksien levitessä helpommin ja katastrofien aiheuttaessa niin fyysisiä kuin henkisiäkin terveyshaittoja. Nälänhädän, saastuneen veden ja sairauksien voidaan katsoa myös muodostavan uhan elämälle. Ilmastonmuutos vaarantaa myös oikeuden riittävään elintasoon ja asumiseen tulvien ja eroosion seurauksena. Etenkin rannikolla asuvat ihmiset kohtaavat myrskyjen ja merenpinnan nousun seurauksena riskejä asumiselleen ja elinkeinolleen, samoin kuin arktisten alueiden alkuperäiskansat. Lisäksi ilmastonmuutos uhkaa kansojen itsemääräämisoikeutta, sillä etenkin pienten saarivaltioiden olemassa olo vaarantuu merenpinnan nousun seurauksena. Malediivit on ollut erityisen aktiivinen saarivaltioiden puolestapuhuja, joka on kampanjoinut ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi. Ks. UN. Doc. A/HRC/10/61, 2009, s. 15–17. Ks. esimerkiksi ruoantuotannosta Worldwatch-instituutti, Maailman tila 2011, vedestä Smelts 2009, s. 45–54

²⁷¹ Humphreys, 2011, Koivurova 2012, s. 437–443, Hollo, Kuokkanen & Utter, 2011, Verheyen 2004

ympäristöongelmissa, tosin pohjaten kansainvälisen oikeuden yleisiin valtion vastuun säännöksiin ihmioikeusjuridiikan sijaan. Voight on arvioinut, että nykyinen kansainvälinen oikeusjärjestelmä on varautunut vastuumäärittelyyn huonosti nykyisellä heikolla lainsäädännöllään, sillä ilmastonmuutoksen aiheuttajien kirjo on moninainen, vahingot ovat laajat ja todistelutaakka on haastava.²⁷²

Voight arvioi, että ilmastoregiimiin voidaan soveltaa mahdollisesti yleisiä kansainvälisiä sääntöjä, sillä YK:n ilmastopöytäkirja tai Kioton pöytäkirja itsessään eivät määrittele vastuukysymyksiä.²⁷³ Voight, samoin kuin Wewerinke ja Doebbler myöhemmin, rakentaa argumentaationsa YK:n ilmastopöytäkirjan artikla 4 (2) pohjalle yhdessä yleisen kansainvälisen oikeuden valtion vastuun luonnosartikla 2 kanssa. Olettamana on, että jollei valtio pysty ennaltaehkäisemään ilmastonmuutosta riittävästi, se on rikkonut velvoitteitaan huolellisuusperiaatteeseen perustuen. Voightin mukaan ongelmaksi ei muodostu syy-seuraussuhde yksittäisen valtion osalta, jos valtion toimia leimaa yleinen toimimattomuus ja riittämättömyys, koska tämän voidaan katsoa itsessään olevan riittävä rikkomus ennaltaehkäisevien toimien osalta.²⁷⁴ Voight listaa, että vastuusta voisi seurata kielto tuottaa rajanylittävää haittaa, velvoite säädellä päästöjä sekä hyvittää. Hyvitys voisi olla joko puhtaasti taloudellinen tai niiden haittojen korvaaminen, joita aiheutuu ihmisille ja omaisuudelle. Kuten Voight kuitenkin huomioi, hyvityksen osalta haasteeksi muodostuu se, että ympäristöongelman kustannukset on helpompi arvioida taloudelliselta kannalta kuin esimerkiksi ekosysteemimuutosten kannalta.²⁷⁵

Niin Voightin kuin Wewerinken ja Doebblerinkin voidaan katsoa edustavan oikeudellista aktivismia. He katsovat, ettei vahingon tarvitse pohjautua yksittäistapauksessa suoraan syy-seuraussuhteeseen, vaan tutkimustietoon valtioista, jotka ovat vaikuttaneet eniten historialliseen ilmastonmuutokseen.²⁷⁶ Toisaalta kansainvälisessä oikeudessa on vieroksuttu valtion vastuun myöntämistä, jollei syy-seuraus-suhde ole hyvin tiukasti todennettavissa²⁷⁷. Lisäksi yksi keskeisimmistä ongelmista, jonka Voight myös nostaa haasteena esiin ilmastonmuutostapauksissa on, että tuomiovalta valtioiden välisissä riitatilanteissa on rajallinen ja asiasta tulee olla konsensus, jotta esimerkiksi kansainvälinen tuomioistuin voi harkita tapausta.²⁷⁸

---

²⁷² Voight 2008, s. 2, Wewerinke & Doebbler 2011, s. 141-142, Ks. myös esim. A.Okomatsy, 2005.

²⁷³ Voight 2008, s. 3-4

²⁷⁴ Voight 2008, s. 6-7, 11

²⁷⁵ Voight 2008, s. 18

²⁷⁶ Wewerinke & Doebbler 2011, s. 146

²⁷⁷ Cheng 1953, s. 251

²⁷⁸ Voight 2008, s. 20

Tämän puutteen seurauksena esimerkiksi Limon on nostanut esiin ihmisoikeusperustaisen lähestymistavan edut ilmastonmuutoksen vastuumäärittelyssä, sillä ihmisoikeusvelvoitteista voidaan johtaa valtioiden oikeudellinen ja sitova velvollisuus suojella ainakin keskeisimpiä oikeuksia, eli ennaltaehkäistä kuolemia ja sairastumista sekä turvata oikeusloukkauksien hyvittämistä. Limon on esiteltyt ekstraterritoriaaliseen vastuun perustaa ilmastonmuutoksen aiheuttamien ihmisoikeusloukkausten käsittelylle YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan yleissopimuksen (TSS) ja YK:n ilmastopimuksen ennaltaehkäisevien velvoitteiden pohjalta. TSS-sopimuksen artikla 2(1) velvoittaa valtioita ottamaan edistyksellisiä askeleita oikeuksien realisoinniksi itsenäisesti ja kansainvälisen yhteistyön avustuksella. Limonin argumentointi pohjaa ajatukseen, että jos turvattavina olevien oikeuksien realisointi edellyttää päästöjen vähentämistä, valtion voidaan katsoa rikkovan velvollisuuttaan ottaa edistyksellisiä askeleita oikeuksien toteuttamisessa, jollei se vähennä päästöjään itsenäisesti ja yhteistyössä muiden valtioiden kanssa YK:n ilmastopimuksen-verkostossa.²⁷⁹

Limonin teoria on kohdannut kuitenkin kritiikkiä esimerkiksi Knoxilta, joka on osoittanut tosiasialliset esteet kansainvälisen yhteistyön täysivaltaiselle toteutumiselle TSS-sopimuksen velvoitteeseen pohjaten. Koska USA ei ole ratifioinut TSS-sopimusta, velvoitteen ulkopuolelle jää täten yksi suurimmista päästöjä aiheuttavista valtioista. Vaikka allekirjoittajavaltiona USA ei saa toimia vastoin sopimuksen tarkoitusta ja henkeä, velvoite ei ole vahva.²⁸⁰ Knoxin kritiikki TSS-sopimuksen alla on hyväksyttävissä, mutta Knox epäonnistuu tarkastellessaan velvoitetta KP-sopimuksen alla, jonka yhteydessä General Comment 31:ssä on todettu, että valtioilla on velvoite pidättäytyä teoista, jotka suoraan vaikuttavat ihmisoikeuksien toteutumiseen.²⁸¹ Vaikka TSS-sopimuksen velvoite ei sidokaan USA:ta, samanlainen velvoite on mahdollista johtaa KP-sopimuksen perusteella, eikä USA:n TSS-sopimuksen ulkopuolelle jääminen aiheuta varsinaista estettä, koska USA on KP-sopimuksen sopimusvaltio. Sen sijaan ongelmallista on velvoitteiden heikko sitovuus. Valtioiden sitoutumisaste on kohtalaisen heikkoa, eikä sanktiojärjestelmää ole.

Toisekseen Knox on epäillyt edellä kuvatun yhteistyövelvoitteen painoarvoa, sillä ilmastonmuutoksen osalta on olemassa jo monia muitakin viiteryhmiä, joissa kansainvälinen yhteistyö on avainasemassa, kuten YK:n ilmastopimuksen yhteydessä. Argumentti on perusteltu

---

²⁷⁹ Limon 2009, s. 455. Ks myös: Wewerinke & Doebble 2011, s. 157, Knox 2009, s. 212

²⁸⁰ Knox 2009, s. 213

²⁸¹ The Nature of the General Legal Obligation Imposed on States Parties to the Covenant, 6 UN Doc CCPR/C/21 Rev 1/Add 13, 2004

ja kumottavissa vain, jos velvoite olisi tehokkaampi ihmisoikeusjärjestelmän piirissä. Ihmisoikeusperustainen velvoite ei ole kuitenkaan osoittanut olevansa voimakkaampi kuin ilmastonmuutosjärjestelmän velvoitteet, jotka nekin ovat jääneet melko heikoksi.²⁸²

Ennaltaehkäisevien toimien osalta on siis kansainvälisesti mahdollista havaita velvoite, vaikkakin heikko sellainen, ennaltaehkäistä toimia, jotka vaarantavat ihmisoikeuksien toteutumisen. Laaja ja dynaaminen tulkinta tässä hetkessä mahdollistaisi ilmastonmuutoksen sisällyttämisen kyseisen velvoitteen alle.

Sen sijaan kysymys siitä, kuka on vastuussa silloin, kun yksilö hakee korvauksia laiminlyönneistä, on edellistäkin kysymystä kompleksisempi. Jollei kysymystä lähestytä oikeudellisen aktivismin ja moraalien kautta, on selvää, että nykyisen sääntelyn pohjalta korvausvastuu on ensisijaisesti valtion ja sen kansalaisten välinen. Esimerkiksi Voight viittaa kuitenkin YK:n ilmastopimuksen artiklaan 3(1) sen osalta, että vastuun tulisi olla yhteinen, mutta jaettu²⁸³. Scott ja Rajamani ovat myös tuoneet esiin, että on kiisteltävä, liittyvätkö erilaiset valtioiden velvoitteet siihen, että ne tuottavat eri määrän kasvihuonepäästöjä vai taloudelliseen kehittymättömyyteen vai kenties molempiin²⁸⁴.

Oikeudellinen vastuu syntyy laiminlyönnin tai rikkomuksen seurauksena. Jos ekstraterritoriaalinen vastuu hyväksytään teoriassa, tulisi olla mahdollista todentaa valtion tekemän teon tai laiminlyönnin ja ihmisoikeusrikkomuksen välinen suhde ennen kuin valtiolle syntyy vastuovelvoitteita. On kuitenkin ongelmallista todentaa kausaalinen suhde ilmastonmuutoksen aiheuttamien ihmisoikeusloukkauksien ja valtion tekojen tai laiminlyöntien välillä. Ensinnäkin tulee analysoida, ovatko ihmisoikeusloukkaukset seurausta nimenomaisesti ilmastonmuutoksesta vai onko samankaltainen ilmiö aiheutunut eri syistä. Ilmastonmuutos aiheuttaa esimerkiksi myrskyjä, tulvia, kuivuutta ja vastaavia katastrofeja.

Edellä mainitut ilmiöt voivat kuitenkin johtua myös muista tekijöistä kuin ilmastonmuutoksesta tai ilmastonmuutos voi olla vain osatekijänä. IPCC onkin todennut, että usein sään ääri-ilmiöt johtuvat erilaisten osatekijöiden kombinaatiosta.²⁸⁵ Esimerkiksi merenpinnan nousu tai jäätiköiden sulaminen on mahdollista katsoa nimenomaisesti ilmastonmuutoksesta johtuvaksi, jolloin myös

---

²⁸² Bodansky 2010, s. 230

²⁸³ Voight 2008, s. 12

²⁸⁴ Scott & Rajamani 2012, s. 469–494, s. 479

²⁸⁵ IPCC 2007, 40

kausalisuus on mahdollisempi todistaa. Monissa muissa tapauksissa kuten, myrskyissä ja kuivuudessa, todistelu on hankalampaa, sillä ilmiöt saattavat johtua muista seikoista kuin ilmastonmuutoksesta.

Niin kansallisten tuomioistuinten kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen on tehtävä rajanvetoa siitä, miten varmaa ja oikeellista ympäristöongelmaa koskevan tiedon tulee olla, jotta se luo esimerkiksi preventiivisiä velvoitteita. Tutkijoidenkaan keskuudessa aiheesta ei ole konsensusta. Kotimaisista akateemikoista Hollo on linjannut, että nykyisin myös todennäköistä ympäristöongelmaa ennakoivalla tiedolla on merkitystä siten, että epävarmatkin ympäristöongelmat tulee huomioida ja niihin tulee varautua ennakoita²⁸⁶. Toisaalta Koivurova on suhtautunut epäillen siihen, että tuomioistuimet tyytyisivät päätöksenteossaan muuhun kuin suureen tieteellisen varmuuteen todennettavasta syy-seuraus -yhteydestä ihmistoiminnan ja mahdollisten ympäristöongelmien välillä²⁸⁷.

Ilmastonmuutos on ilmiö, joka aiheutuu maataloudesta, teollisuudesta, lämmittämisestä ja liikenteestä syntyvistä päästöistä. Täten niin yritykset, yksittäiset taloudet kuin valtiotkin ympäri maailmaa kasvattavat päästöjen määrää ja on mahdotonta määritellä yhtä ainoaa vastuutahoa. Kansallisesti ja kansainvälisesti onkin haastavaa perustella yksittäisten valtioiden vastuuta ilmastonmuutoksen kaltaisen ilmiön osalta kun, ilmastonmuutos ei aiheudu suoranaisesti ja selvästi vain yhden valtion laiminlyönneistä. Esimerkiksi tiukka, sanatarkka ihmisoikeussopimusten tulkinta johtaa tilanteeseen, jossa ekstraterritoriaalisen vastuun toteaminen ylittäisi sen, mitä sopimusosapuolet ovat aikanaan sopineet²⁸⁸. Kuten Koivurova on kiteyttänyt:

monen toimijan tuottamaan hajasaasteeseen on vaikea löytää syyllistä, joka voisi maksaa jopa valtioille tai yksittäisille kansalaisille koituvan vahingon. On tietenkin mahdollista tunnistaa suurimpia saastuttajia ja ilmastonmuutoksen aiheuttajia, kuten USA ja Kiina, mutta ne ovat kuitenkin vain yksiä monista, joten oikeudellisen vastuun langettaminen yksin niille on vaikeaa²⁸⁹.

Mahdollista tietenkin on, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin alkaa proaktiiviseksi ennaltaehkäisevien velvoitteiden osalta. Esimerkiksi Pederson on katsonut, että ennaltaehkäisyn ja varovaisuusperiaatteen korostuessa on mahdollista, että tuomioistuimet tulevat edellyttämään löyhempää kausaalisuhdetta. Pederson pohjaa näkemyksensä tapaukseen *Budayeva v. Venäjä*, jossa artikla 2 alla mutavyörystä todennettiin valtion olevan vastuussa, sillä vaarasta oli

---

²⁸⁶ Hollo 2008, s. 10

²⁸⁷ Koivurova 2012, s. 288

²⁸⁸ Limon 2009, s. 458

²⁸⁹ Koivurova 2012, s. 288

ennakkovaroituksia, eikä toimimattomuudelle ollut täten oikeutusta. Hän katsoo, että tapauksella on relevanssia ilmastonmuutostapauksissa, sillä jos valtiolla on tiedossa riskit eikä se ennaltaehkäise riittävässä määrin ilmastonmuutosta, voidaan sen katsoa laiminlyöneen velvoitteitaan.²⁹⁰

Boyle katsoo, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö ekstraterritoriaalisuuden osalta on sovellettavissa periaatetasolla ainakin suuntaa antavasti myös ympäristötapauksiin, vaikka säännöstöä onkin hahmoteltu muussa kuin ympäristökontekstissa.²⁹¹ Boyle katsoo, että tukea ei kuitenkaan varsinaisesti tule kansainväliseltä tasolta, sillä linjaukset ovat ristiriitaisia²⁹². Itse hän kuitenkin linjaa, että tulkinnassa avainasemassa ei tulisi niinkään olla vanhemmassa oikeuskäytännössä keskeisen valtion tiukan kontrollin toisesta maa-alueesta, vaan esimerkiksi tosiasiallisen lainkäyttövallan suhteessa saasteisiin, jotka kiistämättä vaikuttavat oikeusloukkausten uhriin. Boyle viittaa argumentaationsa lisäksi syrjimättömyyden perusteeseen suhteessa rajat ylittävään vahinkoon, kuten kansainvälisen oikeuden toimikunta on linjannut.²⁹³ Näistä teoreettisista näkökohdista huolimatta Boyle on katsonut, että vaikka ihmisoikeusjärjestelmä mahdollistaakin ekstraterritoriaalisen valtion vastuun, se soveltuu heikosti ilmastonmuutoksen kaltaisiin tapauksiin, joissa vahingon aiheuttajia on lukemattomia²⁹⁴.

Mahdolliset materiaalit, joita ilmastonmuutosta koskevissa valituksissa voisi tulevaisuudessa hyödyntää, sisältävät vuonna 2011 Maastrichtin yliopiston järjestämässä International Commission of Jurists -tapaamisessa adoptoidut ns. Maastrichtin periaatteet ekstaterritoriaalisista valtion velvollisuuksista taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia oikeuksia kohtaan. Ryhmä edustaa vaikutusvaltaisia kansainvälisen oikeuden ja ihmisoikeuksien tutkijoita sekä alueellisten ihmisoikeusjärjestelmien toimijoita ja YK:n erityisraportoijia, mikä luo periaatteille painoarvoa. Periaatteiden tarkoituksena on selventää niitä tulkinnallisia kysymyksiä, joita on noussut taloudellisista, sosiaalisista ja kulttuurisista oikeuksista.²⁹⁵ Artiklassa 3 tunnustetaan valtioiden mahdollinen velvollisuus ja vastuu turvata ihmisoikeudet omalla alueellaan, mutta myös ekstraterritoriaalisesti²⁹⁶.

---

²⁹⁰ Pederson 2011, s. 418

²⁹¹ Boyle 2012, s. 637

²⁹² Boyle 2012, s. 638

²⁹³ Boyle 2012, s. 639, Boyle 2012, s. 639, The International Law Commission on its Articles on Transboundary Harm, ILC Report 2001 GAOR A/56/10, 427-429

²⁹⁴ Boyle 2012, s. 641

²⁹⁵ Schutter, Eide, Khalfan, Orellana, Salomon, Seiderman 2012, s. 1081

²⁹⁶ *ibid* 1090

Artikla 8 määrittelee ekstraterritoriaalisen vastuun velvoitteita koskien valtion tekoja joko sen valtionrajojen sisällä tai vaihtoehtoisesti valtionrajojen ulkopuolella, jotka vaikuttavat ihmisoikeuksien toteutumiseen valtion rajojen ulkopuolella. Lisäksi vastuuseen liittyvät globaalit velvoitteet, joita YK:n ihmisoikeusverkostossa on lanseerattu ja näiden velvoitteiden edistäminen yksin ja kansainvälisen yhteistyön kautta. Myös artikla 9 on mielenkiintoinen, sillä se määrittelee tarkemmin, milloin valtiolle voi muodostua ekstraterritoriaalinen vastuu²⁹⁷.

Artikla 12 ulottaa valtion vastuun koskemaan myös ei-valtiollisten toimijoiden rikkeitä silloin, kun ne joko toimivat valtion suorassa kontrollissa, tai yksityisiä tahoja, joille on delegoitu julkista valtaa tai tehtäviä²⁹⁸. Tämä noudattelee Kansainvälisen oikeuden toimikuntain linjausta asiasta ja myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintakäytäntöä. Muutoinkin artiklat heijastelevat nykyistä tuomiokäytäntöä, sillä artikla 13 ohjaa valtiota välttämään toimintaa, joka aiheuttaa haittaa tai rikkoo suoraan tai epäsuoraan oikeuksia tai johtaa suojeluvelvoitteen laiminlyöntiin, jota artiklat 20, 21 ja 23 käsittelevät.

Toisaalta velvoitteet sisältävät myös velvoitteen edistää yhteistyössä muiden valtioiden kanssa taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia oikeuksia artiklan 19 alla sekä tarjota kansainvälistä apua artiklan 33 alla. Maastrichtin periaatteiden artikla 13 on yhteneväinen esimerkiksi ympäristöoikeuden yleisten periaatteiden kanssa ja artikla 19 YK:n ihmisoikeussopimusten yhteistyövelvoitteiden alla. Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja siihen perustuvassa oikeuskäytännössä kansainvälinen yhteistoiminta ei ole ollut keskeisessä asemassa, vaan valtioiden katsotaan kantavan vastuun oman lainkäyttövaltansa osalta. Velvoitteisiin lukeutuu myös sääntelyvelvoite suhteessa yksityisiin toimijoihin artiklojen 24 ja 25 alla, oikeuksien täytäntöönpanovastuu artiklan 28 alla. Muita velvoitteita on artiklan 37 mukainen tehokas oikeussuoja mukaan lukien artiklan 38 kohtuullinen korvaus.

Jos Euroopan ihmisoikeustuomioistuin lähtisi vakiinnuttamaan edellä esitellyn kaltaisia periaatteita, jotka eivät alun alkaen kuulu sen oikeuslähteisiin, mutta jonka kaltaisia lähteitä se on joissakin tapauksissa hyödyntänyt, tulkinta-aktivismi on teoriassa mahdollista. Muita mahdollisia materiaaleja olisivat esimerkiksi luonnosartiklat valtion ympäristövahinkojen korvausvastuusta,

---

²⁹⁷ situations over which it exercises authority or effective control, whether or not such control is exercised in accordance with international law; b) situations over which State acts or omissions bring about foreseeable effects on the enjoyment of economic, social and cultural rights, whether within or outside its territory c) situations in which the State, acting separately or jointly, whether through its executive, legislative or judicial branches, is in a position to exercise decisive influence or to take measures to realize economic, social and cultural rights extraterritorially, in accordance with international law.

²⁹⁸ Shutter etc. 2012, s. 1110–1111

jotka esitellään tutkimuksessa myöhemmin. Näin aktivistinen ulkopuolisten materiaalien hyödyntäminen niinkin suuressa kysymyksessä kuin ekstraterritoriaalinen vastuu ilmastonmuutoksessa vaatii kuitenkin todennäköisesti rinnalle sopimusvaltioiden kotimaisten lainsäädäntöjen aktiivista ympäristösuojaamiskehitystä ja vahvempaa poliittista tahtotilaa kansainvälisesti.

Jollei tuomioistuin tule hyödyntämään ulkopuolisia materiaaleja ja poliittinen tilanne pysyy samana kuin tällä hetkellä, tämän hetkisen oikeuskäytännön valossa on melko epätodennäköistä, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin laajentaisi tulkintaansa ilmastonmuutoksen osalta kovin aktivistiseksi. Tämä johtuu pääasiassa siitä, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen on harkittava tuomioissaan sitä, mitä valtiot ovat valmiita hyväksymään. Tämä luo rajansa myös tulkinnalle ja toisaalta sitovuudella, sillä valtiot voivat jättää velvollisuutensa täyttämättä, jos katsovat ne täysin kohtuuttomiksi. Lisäksi hyvin tiukka tulkintakäytäntö voisi johtaa siihen, etteivät kotimaiset lainsäätäjät ja tuomioistuimet huomioisi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöä valmistelussa ja tuomioistuimen perusteluissa. Tämä heikentäisi osaltaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen asemaa. Toisaalta käyttöpotentiaalia on, jos asenneilmapiiri esimerkiksi valtioiden keskuudessa muuttuu. Samanaikaisesti sopimuksen ulkopuoliset oikeuslähteet ja muut materiaalit saattavat olla mahdollistamassa aktivistisempaa tulkintaa.

3.9. Välijohtopäätökset

Valtion velvoitteilla on rajansa. Rajoittavia tekijöitä ovat esimerkiksi se, kenellä on valitusoikeus Euroopan ihmisoikeussopimuksen piirissä, ylittyykö valituksen vaatima haittakynnys ja voiko valittaa vain olemassa olevasta haitasta vai jo ennakkoiden. Lisäksi valtiolle ei synny vastuuta, jollei valittaja ole asianmukaisesti käynyt läpi kotimaisia oikeustuomioistuimia ja toimittanut valitusta ajoissa.

Näihin rajoittaviin kysymyksiin liittyy isoja tulkinnallisia kysymyksiä, sillä jos toisen maan kansalaisilla katsotaan olevan ympäristötapauksissa valitusoikeus muitakin kuin prosessuaalisia oikeuksia tai tiedonsaantioikeutta koskien, se vaikuttaa yleisesti ekstraterritoriaalisen valtion vastuun määrittelyyn. Kun lisäksi haittakynnys on korkea, voidaan päätyä tilanteeseen, jossa korjattaviin ympäristövahinkoihin lukeutuu vain tapauksia, joita ei ole mahdollista enää ennallistaa.

Mainittujen valitusedellytyksien lisäksi, vaikka haitta voitaisiin todentaa tosiasiallisesti ja valitus olisi laadittu asianmukaisesti, oikeuksia voi myös rajoittaa legitiimisti muillakin periaatteilla. Näinä

rajoina toimivat pääasiallisesti oikeuksien sisäänrakennetut rajoituslausekkeet ja valtion harkintamarginaali, ihmisoikeuksien väliaikainen rajoittaminen poikkeusoloissa sekä varaumat, jotka on laadittu ratifioinnin yhteydessä. Näistä ympäristötapauksissa merkittävin rajoittava tekijä on ollut rajoituslausekkeet ja niihin vahvasti liittyvä valtion harkintamarginaali, sillä usein ympäristön turvaamiselle vastakkaisena intressinä ovat esimerkiksi taloudelliset seikat. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ei ole ollut nykyisessä oikeuskäytännössään johdonmukainen siinä, millaisen painoarvon ympäristö saa, mutta toistaiseksi näyttää siltä, että uudemmissa tapauksissa ympäristöasioita on painotettu suhteessa enemmän kuin vanhemmissa.

Tulevaisuuden käyttöpotentiaaliin liittyvät etenkin ekstaterritoriaalisia ulottuvuuksia sisältävät oikeustapaukset ilmastonmuutoksen alalta. Akateeminen keskustelu on ollut vilkasta viime vuosina siitä, kuinka kansainvälistä ihmisoikeusjärjestelmää olisi mahdollista hyödyntää ilmastonmuutokanteissa. Akateeminen keskustelu ei ole keskittynyt Euroopan ihmisoikeusjärjestelmään, mutta samanlaiset argumentit, joita on esiintynyt kansainvälisen järjestelmän yhteydessä, pätevät myös Euroopan viitekehyksessä. Tällä hetkellä ilmastonmuutokanteet ovat Euroopan ihmisoikeusjärjestelmässä vasta teoreettinen kysymys, siinä missä esimerkiksi Afrikan ja Amerikan ihmisoikeusjärjestelmät ovat jo tehneet linjauksia ilmastonmuutoksesta aiheutuneista ihmisoikeusloukkauksista. Tulevaisuudessa Euroopan ihmisoikeustuomioistuin tulee suurella todennäköisyydellä ottamaan kantaa ilmastokysymyksiin ja tuolloin linjauksiin tulevat todennäköisesti vaikuttamaan vahvasti niin kansainväliset oikeudelliset materiaalit kuin poliittinen ilmapiiri Euroopassa ja maailmanlaajuisesti. Keskeinen kysymys, johon tuomioistuin joutuu tuolloin ottamaan kantaa, on vastuun jaon ja valitusoikeuden ongelmallisuus. Lisäksi todistelu siitä, että ympäristövahinko on aiheutunut nimenomaisesti ilmastonmuutoksen seurauksena, tulee olemaan haastavaa.

Vaikka ilmastonmuutostapausten käsittely voi olla kankeaa nykyjärjestelmässä, jota ei ole alun perin suunniteltu ekstraterritoriaalisten tapausten käsittelyyn, toimii se kuitenkin käyttökelpoisena vaihtoehtona, jollei valtioilla ole tahtotilaa luoda ilmastokysymysten vastuukysymyksiä varten erillistä, omaa valitusjärjestelmäänsä. Todennäköistä kuitenkin on, että ilmastonmuutosta käsitteleviä ihmisoikeusloukkauksia tulee olemaan enenevässä määrin ja niiden käsittely oikeustuomioistuimissa on joka tapauksessa järkevämpää kuin että tilanteiden annetaan kärjistyä ja johtaa mellakoihin tai konflikteihin.

4 KANSAINVÄLISEN OIKEUDEN JA EU-OIKEUDEN VALTION VASTUUSÄÄNNÖSTÖISTÄ

Ympäristö koskettaa enenevässä määrin yhteiskuntaa ja sen arkea. Tietoisuus ihmisen vaikutuksista ympäristöön ja ympäristön varojen rajallisuudesta lisää painetta lainsäädännön ja taloudellisten järjestelmien kehittämiseen. Elämme ilmastotietoisuuden ja ympäristömuutosten aikaa.

Erkki Hollo, Johdatus ympäristöoikeuteen, Talentum Helsinki 2009, esipuhe

4.1. Kansainvälisen oikeuden yleisten vastuusäännösten suojeluaukoista ja heikkoudesta

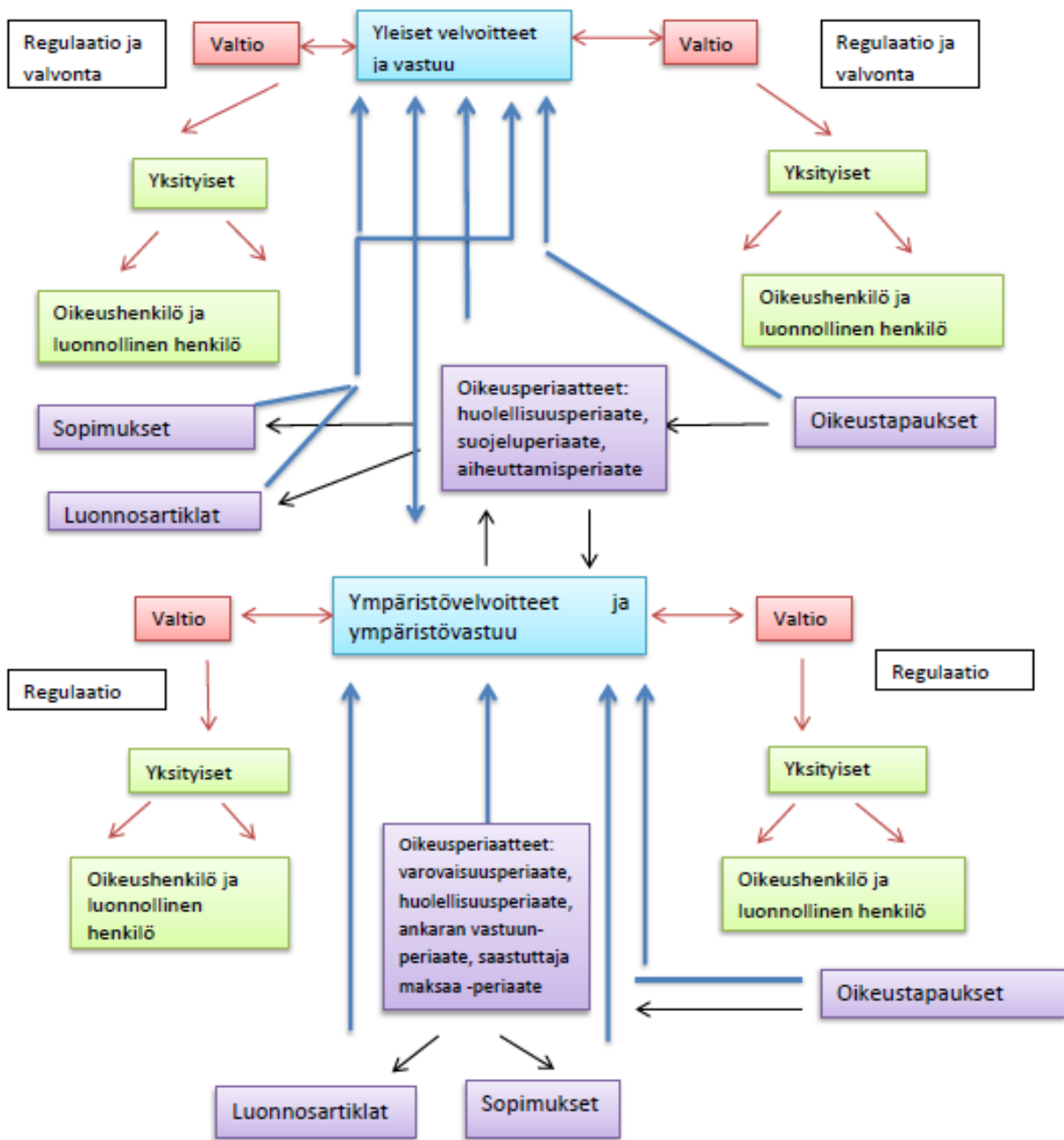
Tässä luvussa on tarkoitus esitellä yleisen kansainvälisen oikeuden, kansainvälisen ympäristöoikeuden ja EU-oikeuden valtion vastuusäännöksiä, jotka ovat sovellettavissa ympäristötapauksiin. Yleisen kansainvälisen oikeuden säännöstö keskittyy ensisijaisesti yhden tai useamman valtion välisen toiminnan sääntelyyn. Kansainvälisestä ihmisoikeusjuridiikasta poiketen vastuusäännökset eivät siksi yleensä viittaa yksityisten etujen turvaamiseen, vaan valtioiden väliseen ennaltaehkäisevään toimintaan tai korvaamiseen. Tästä poikkeuksena on esimerkiksi valtioiden velvollisuus ja vastuu säännellä yksityisten toimintaa niin, ettei siitä aiheudu haittaa toisille valtioille. Myös joitain tiettyihin ympäristövahinkoihin liittyviä korvaussäännöksiä on olemassa, mutta vain rajallisesti. Ympäristölainsäädäntökatsauksen tarkoituksena on osaltaan identifoida niitä suojeluaukkoja, joihin ihmisoikeusjuridiikka voi vastata.

Valtioiden vastuukysymyksiä määriteltäessä valtioiden suostumus suvereniteetin suojaamiseksi on keskeinen rajoittava tekijä yleisessä kansainvälisessä oikeudessa ja ympäristöoikeudessa. Suvereniteetin turvaamisen etusija näkyy erityisesti yleisen vastuusäännösten heikossa sitovuudessa, kansainvälisen tuomioistuimen rajoitetussa mandaatissa ja sopimuksissa määriteltyjen rikkomusten seuraamusten heikoissa pakottamismekanismeissa. Samanaikaisesti kansallista sääntelyä ei pidetä riittävänä, sillä valtioiden sisäinen sääntely voi olla heikkoa niissä tilanteissa, joissa ympäristövahingot eivät rajoitu valtion omien maantieteellisten rajojen sisälle²⁹⁹. Täten valtion on usein järkevää joustaa suvereniteetistään hyötyäkseen toisten vastaavasta sitoumuksesta.

Kansainvälisen oikeuden vastuusäännösten voidaan katsoa syntyneen valtiojohtoisten sitovien sopimusten laatimisten sijaan usein oikeustapausten yhteydessä. Oikeustapauksissa on voitu linjata oikeudellisia periaatteita, jotka ovat sittemmin vakiintuneet tapaoikeudeksi. Oikeustapausten säännöstöä on mahdollisesti myös kodifioitu joko universaaleiksi tai alueellisiksi sopimuksiksi. Tällaisesta kehityksestä esimerkkinä toimii esimerkiksi aiheuttamisperiaatteen, huolellisuusperiaatteen ja suojeluperiaatteen vakiintuminen osaksi yleistä kansainvälistä valtion

²⁹⁹ Hollo 2009, s. 65

vastuuta. Alla oleva kuvio kuvaa kansainvälisen oikeuden valtion vastuusäännösten ja kansainvälisen ympäristöoikeuden valtion vastuusäännösten syntyä ja suhdetta toisiinsa.

Kuva 4. Kansainvälisen oikeuden valtion vastuusäännösten ja kansainvälisen ympäristöoikeuden valtion vastuusäännösten syntyä ja suhdetta toisiinsa

Trail Smelter Arbitration tapaus loi yli valtionrajat ylittävän ympäristöhaitan osalta säännön, että valtiolla ei ole oikeutta käyttää tai antaa käyttää aluettaan niin, että sen seurauksena aiheutuu ilmeistä, todistettavissa olevaa ja vakavaa haittaa rajan toisella puolella sijaitsevalle omaisuudelle

tai henkilöille.³⁰⁰ Samoin *Corfu Channel* tapauksessa katsottiin, että valtiolla on velvollisuus olla antamatta maataan käyttöön sellaisiin tarkoituksiin, jotka vahingoittavat muiden valtioiden oikeuksia³⁰¹. Tämä aiheuttamisperiaate on luonteeltaan preventiivinen eli ennaltaehkäisevä, ja toisaalta siihen voidaan liittää korvausvastuun velvoite. Hollo on katsonut, että aiheuttamisperiaatteen soveltuvuusala kattaa yleisen ympäristönsuojeluperiaatteen, jonka lisäksi siihen lukeutuvat esimerkiksi öljyvuodot maalla ja vesistöissä sekä toimet onnettomuustilanteiden korjaamiseksi ja rahoittamiseksi³⁰².

Trail Smelterin tapaus voidaan katsoa toimineen sittemmin Rion sopimuksen 2. periaatteen ja Tukholman julistuksen 21 periaatteen esikuvana³⁰³. Lisäksi YK:n kansainvälinen tuomioistuin vahvisti tapauksessa *Legality of Threats of Use of Nuclear Weapon*, että valtioilla on yleinen velvoite varmistaa, että niiden lainkäyttövallassa olevat toimet eivät aiheuta haittaa toisten valtioiden ympäristölle³⁰⁴. Toisaalta kun todistustaakka on vahinkoa kärsineellä valtiolla, esimerkiksi *Pulp Mills* -tapauksessa Argentiina epäonnistui ympäristöhaitan merkittävyyden todistelussa.³⁰⁵

Huolellisuusperiaate on syntynyt samankaltaisen prosessin tuotteena kuin aiheuttamisperiaate, sillä oikeustapaukset ovat olleet merkittävässä roolissa niiden luomisessa. Oikeustapaukset ovat käsitelleet esimerkiksi avaruusromua³⁰⁶ sekä fosforin käytöstä aiheutunutta kasvillisuuskatoa ja maaperän eroosiota.³⁰⁷ Näiden tapausten yhteydessä on linjattu valtiolle velvollisuus säädellä julkisia ja yksityisiä toimijoita niin, etteivät niiden toimet vaaranna muiden valtioiden ja globaalin yhteisön intressiä puhtaasta ympäristöstä³⁰⁸. Periaatteen reunaehdot ovat samat kuin muissa oikeustapauksissa eli haitan tulee olla merkittävä ja aiheuttajan on oltava ilmeinen. Periaate edellyttää valtiolta lukuisia toimenpiteitä. Niihin kuuluvat niin valtion sisäiset lupamenettelyt saastuttaville hankkeille kuin toisaalta vilpityn neuvottelemisen toisten valtioiden kanssa ja riittävä ennakkoinformaation tarjoaminen.³⁰⁹ Periaate on toiminut myös useiden ympäristöoikeuden sopimusten pohjana, joita käsitellään myöhemmin.

---

³⁰⁰ *Trail Smelter, USA v. Kanada*, 1941

³⁰¹ *Corfu Channel* -tapaus, *Iso-Britannia v. Albania*, 1949

³⁰² Hollo 2009, s. 50

³⁰³ Johannsdottir 2009, s. 208

³⁰⁴ *Legality of the Threat of Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion, 1996, kohta 226

³⁰⁵ *Pulp Mills, Argentina v. Uruguay*, 2010

³⁰⁶ *Kanada v. Neuvostoliitto*, avaruusromu-tapaus, 1979

³⁰⁷ *Nauru v. Australia*, fosfaatti-tapaus, 1992

³⁰⁸ Koivurova 2012, s. 62

³⁰⁹ Koivurova 2012, s. 189

Suojeluperiaate viittaa valtion vastuuseen suojata ihmiskuntaa massiivisilta verilöylyiltä³¹⁰. Ensimmäinen koulukunta, jonka näkemys on laajasti hyväksytty universaaleissa ja kansallisissa ihmisoikeussopimuksissa, katsoo, että konsepti sisältää valtion velvoitteen suojata omaa väestöään etenkin kansanmurhalta, sotarikoksilta, etniseltä puhdistukselta ja rikoksilta ihmisyyttä vastaan³¹¹. Toinen koulukunta liittyy ennemminkin periaatteen käyttöpotentiaaliin. Sen mukaan kansainvälisellä yhteisöllä ei ole vain mahdollisuus auttaa toista valtiota suojaamaan väestöään, vaan sillä on velvoite tehdä niin sanottu humanitaarinen interventio. Jälkimmäinen tulkintalinja ei ole yhtä vakiintunut ja hyväksytty kuin ensimmäinen.³¹² Glanville on kuitenkin katsonut, että tapaoikeuden viimeaikainen kehitys viittaa jälkimmäisen tulkintalinjan osittaiseen vakiintumiseen, joka voi pidemmällä aikavälillä johtaa myös kodifointiin.³¹³ Jos tulkintaa laajennetaan tulevaisuudessa, suojeluperiaatetta on mahdollista hyödyntää myös ympäristötapauksissa.

Toisaalta edellä esitelty kehitys, jossa oikeustapaukset johtavat kodifointiin, ei ole ollut täydellistä, vaan yleisen valtion vastuun säännökset ovat edelleen luonnosartiklatasolla. Näitä luonnosartiklakokonaisuuksia on kertynyt kolme, vuonna 1999 hyväksyttiin säännöt, joiden tarkoituksena on ennaltaehkäistä valtion rajat ylittäviä ympäristövahinkoja. Vuonna 2001 hyväksyttiin yleiset kansainvälisen oikeuden vastuusäännökset³¹⁴. Lopulta vuonna 2006 hyväksyttiin erityiset korvausvastuusäännökset ympäristövahinkojen osalta. Koska ympäristöä koskevat erityiset korvaussäännöt eivät ole saaneet samanlaista hyväksyntää kuin ennakkolliset säännöt, yleiset valtion vastuusäännöt toimivat vakiintuneempana oikeusperustana perustuen tapaoikeuden tapaan tuottamukseen tai huolimattomuuteen³¹⁵.

Luonnosartiklatasolla yleinen kansainvälinen vastuumäärittely edellyttää artiklassa 12, että kansainvälistä velvoitetta on rikottu ja rikkomus voidaan todistaa. Velvoite voi pohjata sopimukseen, tapaoikeuteen tai periaatteisiin. Ympäristön osalta voidaan nojautua esimerkiksi huolellisuusperiaatteen rikkomiseen. Jos syy-seuraus-suhde on identifioitavissa eikä sitä voida kiistää, siirrytään tarkastelemaan, onko ennakkollisia toimia tehty asianmukaisesti. Tämän osalta tarkastellaan esimerkiksi, onko toiminta saanut valtiolta luvan ja jos on, niin millaisin ehdoin. Jos toiminta on saanut luvan, tutkitaan myös, onko mahdollisia valtion rajat ylittäviä vaikutuksia tutkittu asianmukaisesti ja jos on, onko riskeistä keskusteltu ja neuvoteltu toisen valtion kanssa.

---

³¹⁰ Glanville 2012, s. 2

³¹¹ Glanville 2012, s. 3

³¹² Glanville 2012, s. 3–4

³¹³ Glanville 2012, s. 31

³¹⁴ ILC draft Treaty 2001, text of the Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongdoing Act

³¹⁵ Koivurova 2012, s. 293

Yhteisymmärrys ja ennaltaehkäisevät toimet voivat oikeuttaa toiminnan, jolloin vastuu saattaa jäädä todentamatta. Lisäksi *force majeure*, pakote ja tarve voivat toimia oikeuttavina perusteina. Säännöstö perustuukin pitkälti harkinnalle, sillä on vaikea ennalta asettaa, milloin valtio on tehnyt kulloisessakin tapauksessa sen, mitä huolelliselta valtiolta voidaan olettaa. Esimerkiksi artikkelit 31, 35 ja 37 määrittelevät, millä tavalla valtion on korvattava tekonsa. Näihin lukeutuu korvausten maksaminen, teon lopettaminen, tae siitä, ettei teko toistu tai teon korjaaminen siten, että tilanne palautuu alkulähtökohtaan. Hyvitys voi sisältää myös anteeksipyyntöä tai muunlaisen hyvittelyn.

Luonnosartikkelit määrittelevät vastuun ja korvausten perusteet onnistuneesti, mutta ennen kuin ne tulevat täysin oikeudellisesti sitoviksi säännöiksi, niiden hyödyntäminen ympäristötapauksissa on rajallista. Toisaalta luonnosartikloista on mahdollista hakea tulkinta-apua Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ympäristötapauksissa, mikä voisi osaltaan vaikuttaa myös luonnosartiklojen asemaan.

4.2. Kansainvälinen ympäristöoikeuden vastuusäännösten heikkoudesta

Kansainvälinen ympäristöoikeus säätelee erityisiä vastuukysymyksiä ympäristön alalta. Näille sopimuksille ominaista on velvoitteiden heikko sitovuus ja valvontajärjestelmän puute. Koivurova on katsonut, että soft law-instrumenttien etuna on nopean reagoinnin mahdollisuus. Lisäksi ei-sitova instrumentti voi edeltää ja pohjustaa sitovaa sopimusta muuttamalla poliittista ilmapiiriä.³¹⁶ Puhtaan juridisesti tarkasteltuna ei-sitova lainsäädäntö on kuitenkin ponnetonta ja yksilöiden oikeusturvan toteutumisen kannalta heikko perusta.

Ympäristöoikeuden määrittelemien velvoitteiden lisäksi vastuulinjaukset pohjautuvat osittain myös hybridisopimuksiin, kuten Århusin sopimukseen. Århusin sopimuksen ja muiden hybridisopimusten osalta rajanveto siitä, onko kyse ympäristöoikeudellisista vai ihmisoikeusvelvoitteista, on vaikeaa. Hybridisopimusten pohjalta käyty tuomioistuinkäsittely niin kansallisesti kuin alueellisestikin on ollut onnistuneempaa kuin ympäristöoikeuden piirissä muutoin. Toisaalta ihmisoikeuksiin kytköksissä olevaa humanitaarisen oikeuden ympäristösäännöstöä vaivaa sama ongelma kuin yleisesti ympäristösäännöstöä, sillä tosiasiallinen valvonta on melko tehotonta ja välinpitämätöntä³¹⁷.

---

³¹⁶ Koivurova 2012, s. 143

³¹⁷ Hollo 2009, s. 66

Valtion ympäristöoikeuteen perustuva vastuu voi muodostua oikeusperiaatteiden, sitovien sopimusten tai soft law-instrumenttien varaan. Osa oikeusperiaatteista, kuten huolellisuusperiaate, on yhteinen yleisen kansainvälisen oikeuden kanssa. Huolellisuusperiaatteen kodifointi on onnistunut ympäristöoikeuden puolella kaksijakoisesti. Alueellisesti on onnistuttu laatimaan sopimuksia, joiden tarkoituksena on ollut vähentää päästöjä ja toisaalta mahdollistaa toisten valtioiden ja niiden kansalaisten osallistumismahdollisuudet ympäristövaikutusten arvioinnissa. Vuonna 1979 laadittu sopimus rikkipäästöjen vähentämisestä toimii esimerkkinä, jossa ensin sovittiin vain yhteistyöstä valtioiden välillä. Kuusi vuotta myöhemmin Helsingissä laadittiin niin sanottu rikkipöytäkirja, joka asetti erityisiä vähentämistavoitteita Manner-Euroopan valtioille niiden tuottamien päästöjen mukaan.³¹⁸ Edellä mainitut sopimukset toimivat kuitenkin tyyppiesimerkkinä siitä, että ympäristöoikeudessa velvoitteiden rikkomisesta ei seuraa suoranaisia sanktioita, vaan sopimusvelvoitteiden laiminlyönnin seuraamuksena on lähinnä ollut nimeäminen ja siitä seuraava häpeä.

Huolellisuusperiaate on myös Espoon sopimuksen pohjana. Espoon sopimus oikeuttaa sopimusosapuolet osallistumaan ympäristövaikutusten arviointiin (YVA) toisessa sopimusvaltiossa silloin, kun arvioitava hanke aiheuttaa niille todennäköisesti ympäristövaikutuksia. YVA-menettely mahdollistaa rajat ylittävien ympäristövaikutusten kommentoinnin maiden omasta näkökulmasta.³¹⁹ Sopimus astui voimaan 1997, ja sopimusosapuolia on 45 mukaan lukien EU. Suomi on toimeenpannut sopimuksen ja pöytäkirjan velvoitteet YVA-lakitasoisena ja asetustasoisena. Lisäksi Suomella on Espoon sopimusta vastaava kahdenvälinen sopimus Viron kanssa vuodesta 2002 lähtien. Koivurova, Torkkeli ja Craik ovat tutkineet, että valtaosa niistä tapauksista, joissa Suomi on ollut joko kohdeosapuolena tai aiheuttajana koskien Ruotsia. Seuraavaksi eniten tapauksia on ollut Venäjän, Viron ja Norjan kanssa. Nämä tapaukset ovat olleet esimerkiksi energian tuotantoon ja siirtoon liittyviä hankkeita, kuten ydinenergiahankkeita, tuulivoimaa ja kaasuputkia.³²⁰

Siinä missä rikkipäästöjen osalta oli mahdollista laskennallisesti määrittää valtioille tietty vastuuosuus, sama ei ole onnistunut esimerkiksi POP-yhdisteiden kohdalla. Toisaalta päästömääritysongelma on johtanut jopa tiukempiin kansainvälisiin toimiin, sillä esimerkiksi

---

³¹⁸ Hollo 2009, s. 63

³¹⁹ Hollo 2009, s. 62

³²⁰ Koivurova, Torkkeli ja Craik 2011, s. 15

Tukholman POP-sopimus, on keskittynyt käytön lopettamiseen ja uusien tuotteiden markkinoille pääsyn estämiseen.

Yleisen kansainvälisen oikeuden huolellisuusperiaatteen heikkous on, ettei se sovellu kaikkiin ympäristöongelmiin, kuten ydinvoimaonnettomuuksiin³²¹. Toisaalta saarivaltiot ovat viime vuosina huomanneet huolellisuusperiaatteen potentiaalinen oikeuspohjana ilmastonmuutosaiheisissa tapauksissa. Useat saarivaltiot ovat Kioton sopimuksen ja YK:n ilmastopuitesopimuksen yhteydessä todenneet, että ne eivät luovu mahdollisuudesta nostaa kannetta ilmastonmuutoksen nopeuttamiseen syyllistyneitä valtioita kohtaan. Vuonna 2002 Tuvalu ilmoittikin nostavansa kanteen kansainvälisessä tuomioistuimessa Australiaa vastaan ja hakevansa kansalaisilleen ympäristöpakolaisen asemaa Australiassa. Tuvalun ilmoitus ei toistaiseksi ole johtanut kanteeseen, mutta saattaa tuki aktivoida ilmoituksensa. Viimeisimpänä Palaun valtio toi 22.9.2011 YK:n yleiskokoukselle tiedoksi, että se hakee siihen tukea muilta valtioilta, jotta YK:n kansainvälinen tuomioistuin antaisi neuvoa antavan lausunnon ilmastonmuutoksen oikeudellisesta vastuusta huolellisuusperiaatteen perusteella.

Huolellisuusperiaatteen rinnalla on myös varovaisuusperiaate, joka edellyttää myös niiden ympäristöongelmien ennaltaehkäisyä, joista ei ole vielä varmaa tietoa, mutta jotka voivat olla ongelmallisia. Koivurova arvioi, että varovaisuusperiaate on yksi kiistanalaisimmista kansainvälisen ympäristöoikeuden periaatteista, sillä sen nojalla voidaan oikeuttaa hyvin tiukkakin ympäristösääntely, jota kohtaan useat valtiot ja yritykset suhtautuvat varauksellisesti. Oikeudellisen aktivismin harjoittajat ovat tulkinneet periaatetta tiukimmillaan niin, että se edellyttää toiminnanharjoittajalta perusteluja siitä, miksi jokin ihmistoiminto on hyväksyttävissä ympäristön ja ekosysteemin näkökulmasta.³²² Varovaisuusperiaatteen alla voisi olla mahdollista perustella tiukkoja kasvihuonepäästövähennyksiä, mutta ongelmaksi muodostuu jälleen heikko kansainvälinen valvontajärjestelmä.

Jälkikorvausmekanismeja edustavat saastuttaja maksaa -periaate ja ankaran vastuun-periaate. Yleisesti kumpikin periaate liittyy yksityisten tahojen vastuuttamiseen eli siihen, että vahingon aiheuttaja on ensisijaisesti korvausvelvollinen. Valtioiden osalta saastuttaja maksaa -periaatetta on kuitenkin sovellettu ilmastonmuutoksen osalta myös niin, että niiden jotka ovat vastuussa

---

³²¹ Koivurova 2012, s. 191

³²² Koivurova 2012, s. 218

suurimmasta osasta päästöjä ja joilla on enemmän rahaa ja tekniikkaa vähentää kasvihuonepäästöjä, tulee tehdä enemmän toimenpiteitä³²³.

Ankaran vastuun-periaate viittaa puolestaan kolmeen kokonaisuuteen, jotka muodostuvat ydinvoimasta, öljynkuljetuksesta ja jätteistä. Vaikka ensisijainen vastuu näillä kaikilla kolmella alueella on kanavoitu vaarallisen aktiviteetin harjoittajalle, ei yksityisten vastuu ole rajaton. Yksityisten vastuuta on rajoitettu niin, että yksityisen korvausvastuu väistyy, jos ympäristövahinkoon on myötävaikuttamassa sotatoimi tai luonnonkatastrofi. Tällöin korvausvastuu siirtyy valtiolle. Samoin on niissä tilanteissa, kun vahingot ylittävät 175 miljoonaa, jolloin valtion korvausvastuu ulottuu tarvittaessa aina 300 miljoonaan saakka.³²⁴ Lisäksi ydinenergian osalta valtion velvoitteet sisältävät ilmoitusvelvollisuuden toisille valtioille sekä ydinenergian käytön turvallisuustoimenpiteiden viranomaisarviointivastuun³²⁵.

Sama yksityisten tahojen ensisijaisen ankaran vastuun logiikka pätee myös öljynkuljetukseen. Siinä vastuu on aluksen haltijalla, jollei pystytä osoittamaan, että ympäristökatastrofi on johtunut syistä, joihin alus ei ole voinut vaikuttaa. Jos ankara vastuu ei sovellu tapaukseen, kustannuksia on mahdollista kattaa öljysuojarahaston varoista. Suomessa öljykatastrofeihin sisältyy myös julkisoikeudellista vastuuta, sillä ympäristöministeriö, elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset (ELY-keskus) ja kunnat on velvoitettu pitämään yllä öljyvahinkojen torjuntavalmiutta, muun muassa laatimaan torjuntasuunnitelma³²⁶.

Kolmas ankaran vastuun-periaatteen alainen ympäristöoikeudellinen alue on jätteet. Vuonna 1999 saatiin aikaan Baselin lisäpöytäkirja vaarallisten aineiden rajanylittävistä kuljetuksista ja käsittelystä sekä näitä toimintoja koskevista vastuuehdoista. Sopimus noudattelee ydinvastuun ja öljykuljetuksen mukaista korvausvastuuta. Kansainvälistä jäteregeimiä on kuitenkin kritisoitu siitä, että jätteiden vientikieltoa ei ole asetettu, vaan kansainvälinen jätekauppa edistää ympäristöhaittaa. Toisaalta rinnakkain kansainvälisen sääntelyn kanssa on nykyisin esimerkiksi alueellinen EU:n jätedirektiivi 2008/98/EC, joka sisältää viisiportaisen järjestelmän vastuumuotoineen.³²⁷

---

³²³ Koivurova 2012, s. 212

³²⁴ Pariisin korvaussopimus ja sen täydentävät lisäsopimukset

³²⁵ YdinvastuuL 484/1972

³²⁶ Hollo 2009, s. 526

³²⁷ Hollo 2009, s. 63

Koivurova on analysoinut, että vaikka teoriassa nykyiselläkin kansainvälisen oikeuden sääntelyllä voitaisiin käsitellä tuottamukseen perustuvia vahinkoja, tätä ei ole juurikaan käytetty³²⁸. On myös huomautettava, että osa edistyksellisistä sopimuksista ei ole astunut voimaan. Niistä ovat esimerkkejä ankaran vastuun periaatteeseen pohjaava YK:n Euroopan talouskomission vuoden 2003 sopimukset teollisuusonnettomuuksien ja vesistörajat ylittävien vahinkojen osalta. Euroopan Neuvosto hyväksyi vuonna 1993 edistyksellisen sopimuksen *Convention on Civil Liability for Damage Resulting from Activities Dangerous to Environment*. Sopimus ei ole kuitenkaan koskaan astunut voimaan. Voimaan astumaton sopimus on myös vuoden 2005 Etelämantereen ympäristön suojelusta laadittu Madridin pöytäkirja ympäristöllisistä hätätilanteista.

Yksi ympäristövastuun käsittelyä rajoittava tekijä on valvontamekanismien heikkous. Ympäristöoikeudessa vältellään sopimusosapuolten välistä riitelyä, vaikka jokin osapuolista ei noudattaisikaan sitoumuksiaan, ja esimerkiksi riidanratkaisusta säädellään sopimuksissa harvoin muutoin kuin löyhästi.³²⁹ YK:n kansainvälinen tuomioistuin ja välitystuomioistuimet ovat ratkaisseet joitakin ympäristöongelmatilanteita, mutta lopulta vain *Trail Smelter* tapauksessa on todettu oikeudellinen vastuu. Muissa tapauksissa korvauksia on maksettu, vaikka vastuuta ei olekaan myönnetty³³⁰. Koivurova arvioikin, että nykyjärjestelmässä vahingonkärsijät ovat hyötäneet lähinnä öljyvastuusopimuksista³³¹.

Valvontamekanismien poissaolo ja heikkous on osittain valtioiden tietoinen ideologinen valinta. Yleisestä kansainvälisestä oikeudesta poiketen ympäristöoikeuden rikkomustapauksissa ei velvoiteta rikkovaa osapuolta vastuuseen eikä tälle aseteta esimerkiksi sanktioita, vaan pääpaino on ennaltaehkäisevissä toiminna. Vastuusäätelyssä on keskitytty ennemminkin saastuttaja maksaa -periaatteeseen yksityisten tahojen osalta niissä tapauksissa, joissa saastuttajalähde voidaan todeta.

Ennaltaehkäisevien toimien painottaminen on ymmärrettävää ja järkevääkin, mutta jos sopimusrikkomuksista ei seuraa tuntuja sanktioita, kynnys sopimusvelvoitteiden rikkomiseen on matala. Sanktiot valtion tasollakin voisivat olla kuitenkin perusteltuja. Sanktion määrääminen on vahva viesti rikkomuksesta muille yhteisön jäsenille, ja mahdolliset vahingonkorvaussummat voitaisiin käyttää niiden ympäristöongelmien korjaamiseksi, joita ei ole ennaltaehkäisty riittävästi tai joiden hoito on laiminlyöty. Sanktion välttely johtaisi toivottavasti ennaltaehkäisevien toimien

---

³²⁸ Koivurova 2012, s. 300

³²⁹ Koivurova 2012, s. 135

³³⁰ Koivurova 2012, s. 300

³³¹ Koivurova 2012, s. 301

tehokkaampaan noudattamiseen. Ainakin toistaiseksi ongelmana on kuitenkin ollut kansainvälisen yhteisön haluttomuus sitoutua vahingonkorvaukset määritteleviin sopimuksiin. Ilmastonmuutoksen osalta halukkuutta löytyy niiltä valtioilta, jotka todennäköisesti tulevat kärsimään eniten ilmastonmuutoksen vaikutuksista, mutta varakkaat maat, jotka olettavat olevansa lähinnä maksajan roolissa, eivät ole edistäneet asiaa.

Euroopan ihmisoikeusregiimin vahvuus kansainvälisen oikeuden yleissäännöstöön ja kansainväliseen ympäristöoikeuteen nähden onkin, että oikeustapausten käsittely ei ole valtioiden vallassa. Kansainvälisen tuomioistuimen mandaatti on huomattavasti kapeampi kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen, sillä kansainvälisen tuomioistuimen käsittelyä varten tarvitaan valtioiden konsensus asian käsittelemisestä. Sen sijaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimella on mandaatti käsitellä tapauksia, jos ne täyttävät valitusehdot eivätkä ole valtion harkintamarginaalissa. Lisäksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mahdollisuus käyttää sopimuksen ulkopuolisia materiaaleja tulkinnallisena apuna mahdollistaa myös nykyisten ympäristöoikeuden periaatteiden ja jopa niiden sopimusten hyödyntämisen, jotka eivät ole astuneet voimaan tai joita kyseinen valtio ei ole ratifioinut.

4.3. EU-lainsäädännön käyttöpotentiaalista ympäristötapauksissa

Ympäristön ja hyvinvoinnin turvaamisella on ollut EU:ssa kasvava rooli. Ympäristöön liittyvä sääntely kattaa kaikesta EU-lainsäädännöstä kokonaisuudessaan 8 prosenttia.³³² Suhteessa ympäristöön valtiolla on EU-lainsäädännössä uskotun miehen asema. Uskotun miehen asemaa heijastelevat lukuisat kansainvälisestä oikeudesta sovelletut oikeusperiaatteet, kuten ennaltavarausperiaate, aiheuttamisperiaate, lähdeperiaate ja läpäisyperiaate, joista jälkimmäinen ohjaa valtioita ottamaan ympäristönäkökulman ja kestävän kehityksen huomioon³³³. Ennen kaikkea uskotun miehen asema näkyy kuitenkin valtion regulaatio- ja valvontavastuussa suhteessa yksityisiin toimijoihin. Toisin sanoen EU:n jäsenvaltiot delegoivat ennakointi- ja korvausvastuun ympäristövahinkojen osalta luonnollisille henkilöille ja oikeushenkilöille.

Ympäristövastuun keskeisin lainsäädäntöinstrumentti EU:ssa on ympäristövastuudirektiivi, joka asettaa jäsenvaltiolle minimistandardit³³⁴. Ympäristötakuuperiaate sallii kuitenkin jäsenvaltioiden

---

³³² De Sadeleer 2012, s. 4

³³³ Hollo 2009, s. 81, 83, 84

³³⁴ Hollo 2009, s. 73

tekevän ympäristömyönteisempää sääntelyä kuin EU³³⁵. Direktiivi velvoittaa valtioita ensisijaisesti säätämään lainsäädäntöä, joka takaa ympäristön ja luonnon monimuotoisuuden vahinkojen ennaltaehkäisemisen ja vahinkojen korvaamisen³³⁶. Ympäristövastuudirektiivin 2004/35/EC keskeisenä tarkoituksena on juurruttaa ”saastuttaja maksaa”-periaate myös EU-lainsäädäntöön.

Ympäristövastuudirektiivi määrittelee valtiolle vastuun järjestää viranomaisvalvontaa riskialttiille aktiviteeteille siten, että vahinkoja ennaltaehkäistään tehokkaasti. Jos ei ole kyse tiukan vastuun piiriin kuuluvista aktiviteeteista, vaaditaan vastuun syntymiseksi laiminlyönti, joka uhkaa suojeltuja lajeja tai väestöä. Kuten Waris on nostanut esiin, ympäristövastuu syntyy vasta kun tietty merkittävyyssynnys täyttyy³³⁷. Ympäristövastuudirektiivin osalta merkittävyyssynnys on määritelty siten, että edellytetään ”merkittävää haitallista vaikutusta”, joka liittyy läheisesti myös käsitteisiin ”suotuisa suojelutaso” ja ”ekologinen potentiaali”³³⁸. Direktiiviä ei täten ole tarkoitettu vähäisiin ympäristövahinkotilanteisiin, vaan vahingon tulee koskettaa suojeltuja lajeja ja väestöä merkittävästi ja kauaskantoisesti. Vesivaroihin kohdistuvan vahingon tulee vaarantaa ekologista potentiaalia ja maaperään kohdistuvan vahingon tulee aiheuttaa merkittävää riskiä ihmisten terveydelle.³³⁹ Kuten Suvanto kuitenkin muistuttaa, luonnolle merkittävä luontovahinko ei aina ole ihmisen kannalta merkittävä alueellisesti tai taloudellisesti.³⁴⁰

Merkittävyyssynnyksen täytyttyä vastuumääritelmiä on kolme. Näistä vastuun lajeista valikoituu yksi tai useampi riippuen vahingon luonteesta, laajuudesta, vakavuudesta, luonnollisen palautumisen mahdollisuudesta ja vaikutuksista ihmisen terveydelle. Kaikkien korvaamistapojen tarkoituksena on saattaa ympäristö ja muut uhrat siihen asemaan, joka edelsi ympäristövahinkoa, mutta jollei se ole mahdollista, korvataan asia muutoin.

Korvausvastuu ei kuitenkaan ole absoluuttinen, sillä jos vahinko johtuu poikkeuksellisesta luonnonilmiöstä, toimenpiteestä, jonka päämääränä on suojella luonnonmullistuksilta, maanpuolustuksellisesta tai kansainvälisen turvallisuuden toiminnasta johtuvasta tai merilakiin perustavasta tilasta, vastuu voi poistua. Vastuu voi myös rajoittua, jos toiminnan arvioidaan olevan sellainen, ettei tieteellisesti ja teknisesti ole arveltavissa todennäköistä ympäristöongelmaa. Lisäksi jäsenvaltioilla on mahdollisuus halutessaan vapauttaa toimija vastuusta voimassa olevan lainsäädännön tai luvan perusteella. Näissä tilanteissa voi syntyä suojeluaukkoja, joissa uhrat ja

---

³³⁵ Hollo 2009, s. 85

³³⁶ Hollo 2009, s. 519

³³⁷ Waris 2010, s. 4–20, s. 4

³³⁸ Waris 2010, s. 7

³³⁹ Waris 2010, s. 8

³⁴⁰ Suvanto 2007, s. 38

ympäristö eivät saa samanlaista suojaa kuin muutoin. Samanlaisia ongelmia voi syntyä, jos vahingon aiheuttajaa ei tunnisteta.

Kuten Suvanto on todennut, ympäristövastuudirektiivin 2004/35/EC³⁴¹ tarkoituksena oli mahdollistaa ympäristöongelmien aiheuttamien vahinkojen ennallistaminen myös niissä tapauksissa, joissa aiheuttajaa ei tunnisteta, mutta tämä tavoite jäi saavuttamatta.³⁴² Muutoinkin valtion velvoitteet jäivät melko vaatimattomiksi ja pääosin vapaaehtoisiksi regulaatio- ja valvontavastuuta lukuun ottamatta. Valtiolla on esimerkiksi mahdollisuus vaatia tarvittavia tietoja ja velvoittaa toiminnanharjoittaja korvaustoimenpiteisiin. Mahdollista on myös, että valtio ryhtyy vahingon rajaamis- ja korjaustoimenpiteisiin saastuttajan kustannuksella. Samoin valtiolla on oikeus, mutta ei velvollisuutta, toimia niissä tilanteissa, joissa vastuullista toiminnanharjoittajaa ei pystytä määrittelemään. Lisäksi valtio saa toimia ei-tuottamuksellisten luontovahinkojen kohdalla silloin, kun toiminnanharjoittajia ei koske ankara vastuu tai vapautusperiaatteen perusteella vastuuta ei synny. Edellä mainittuja ei voida katsoa velvoitteiksi, jotka synnyttäisivät valtion vastuun. Tämä heikentää direktiivin itsenäistä vaikutusta valtion vastuun osalta. Käytännössä kuitenkin ympäristövastuudirektiivi rinnakkain luontodirektiivin artikla 62 kanssa velvoittaa jäsenvaltioita huolehtimaan, että Natura 2000-verkoston luonnonarvot säilyvät³⁴³.

Sitovaksi vastuuksi voidaan katsoa valtion toimintavelvollisuus puuttua lainvastaiseen toimintaan. Suvanto on katsonut tämän johtaneen siihen, että viranomaista pidetään eräänlaisena uskottuna miehenä, jolla on velvollisuus toimia ympäristön ja luonnon hyvinvoinnin turvaamiseksi yleisemminkin³⁴⁴. Tätä velvoitetta vahvistaa asianosaisten ja järjestöjen oikeus pakottaa viranomaisen vireillepanon avulla toimenpiteisiin, jollei se toimi oma-aloitteisesti. Näissä tilanteissa tuomioistuin on kelpoinen muuttamaan päätöstä tai antamaan itse lainvastaisen toiminnan kieltävän päätöksen sekä velvoittamaan ennallistamistoimenpiteisiin ryhtymään.

Ympäristövastuudirektiivin lisäksi EU:ssa valtion vastuu rakentuu ympäristötapauksissa prosessioikeuksien varaan. EU on Århus-sopimuksen jäsen, se on antanut sopimuksen implementoivan direktiivin ja oman, ympäristötietoa koskevan direktiivin 2003/4/EY, jossa tiedonsaantioikeus on laaja³⁴⁵. Århusin sopimusta on myös hyödynnetty EU:n tuomioistuimen

---

³⁴¹ EU 2004/35/EC, 30.4.2004

³⁴² Suvanto 2007, s. 13. Jo nykyisen ympäristövastuudirektiivin implementointi kansallisesti koettiin haastavaksi. Kun siirtymäaika päättyi 30. huhtikuuta 2007, esimerkiksi Suomi onnistui siinä vasta 29. toukokuuta 2009. Ks. laki 383/2009 ja asetus 719/2009.

³⁴³ Suvanto 2007, s. 33

³⁴⁴ Suvanto 2007, s. 33 ja 39

³⁴⁵ Direktiivi 2003/4/EC, 28.1.2003

oikeustapauksissa. Esimerkiksi *Djurgården Lilla Vartens* -tapauksessa katsottiin, että yhteisöllä tulee olla pääsy tuomioistuimeen kansallisen lainsäädännön nojalla artiklan 10(a) valossa. Tämä ei ole kuitenkaan ollut aina ongelmatonta, sillä esimerkiksi Saksan tapauksessa kansallinen lainsäädäntö ulottuu vain yksilöiden tuomioistuimeen pääsyyn ja siksi hallinnollisen toimenpiteen tulee vaikuttaa valittajan oikeuksiin, jotta valitusoikeus täyttyy. Koska ympäristölaki koskettaa pääsääntöisesti yksilön oikeuksia, ei järjestöillä ole valitusoikeutta.³⁴⁶ Toisaalta hiljattain EU tuomioistuin linjasi, että kansallista lakia tulee tulkita mahdollisimman laajasti Århusin sopimuksen artikla 9(3) mukaisesti, jotta kansalaiset ja kansalaisjärjestöt voivat viedä tapaukset kansallisiin tuomioistuimiin³⁴⁷.

Prosessioikeuksiin lukeutuu myös kansalaisten ja muiden asianomaisten osallistumisoikeus. EU:lla on Espoon sopimuksen kaltainen YVA-direktiivi, joka turvaa osallistumisoikeuksia valtioiden rajat ylittävissä ympäristövaikutusarvioinneissa. YVA-direktiivi velvoittaa esimerkiksi, että kohdeosapuolten kansalaisten kuulemisajan tulee olla sama kuin Suomessa ja päätös tulee ilmoittaa laajalle joukolle myös rajojen ulkopuolella.³⁴⁸

Kuten De Sadeleer on tuonut esiin, ongelmakohtaksi EU-lainsäädännössä nousee se, ettei siinä ole määritelty selviä oikeuksia, jolle kanteen voisi perustaa. Toisaalta, kuten hän jatkaa, EU-tuomioistuin on katsonut, että teknisluonteiset direktiivit saattavat sisältää oikeuksia tietyssä mittakaavassa.³⁴⁹ Näiden teknisluontoisten direktiivien pohjalta johdetuista oikeuksista yhdessä EU:n periaatteiden, arvojen ja perusoikeuskirjan linjausten kanssa aiheutuu valtioille ennakkollisia velvoitteita ja velvoiterikkomustapauksissa myös korvausvastuu.

Alla olevan kaavion tarkoituksena on antaa kuva niistä pääasiallisista reiteistä, joihin ympäristötapauksissa valtion vastuun voidaan teoreettisesti ajatella perustuvan. Käytännössä näyttökynnys voi nousta erittäin korkeaksi esimerkiksi arvojen rikkomiseen perustuvissa kanteissa. Toisaalta, jollei direktiivien implementoinnissa huomioida riittävässä määrin esimerkiksi kuluttajansuojaa ja terveydenhuoltoa, on kanteiden onnistuminen todennäköistä.

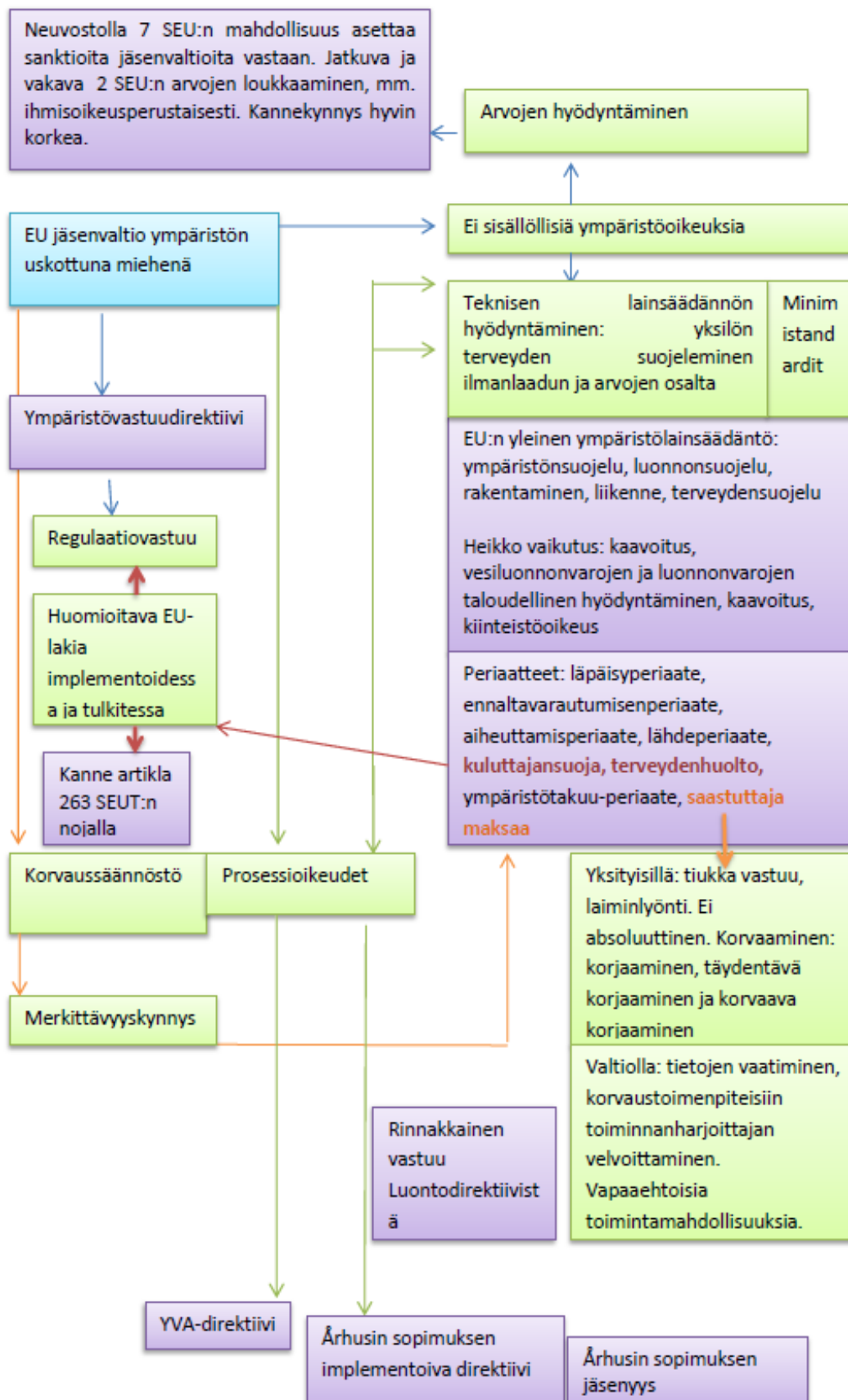
---

³⁴⁶ De Sadeleer 2012, s. 59

³⁴⁷ C-240/09 *Lseooehranasiske zeskopence* 2011, kohdat 45–46, 49–50

³⁴⁸ Koivurova, Torkkeli & Craik 2011, s. 22

³⁴⁹ De Sadeleer 2012, s. 52, 54, ks. myös C-361/88 *Komissio v. Saksa*, kohta 46, C-58/89, *Komissio v. Saksa*, kohta 14, Janecek 2008, kohta 37

Kuva 5. EU-oikeuden valtion vastuun muodoista

Primäärioikeudessa ihmisoikeusasioiden ja ympäristöasioiden voidaan katsoa keskittyneen ensisijaisesti laajan terveyden käsitteeseen artiklojen 114(3) ja 191(1) Sopimus EU:n toiminnasta (SEUT) alla. Toinen mahdollinen oikeusperuste on kuluttajansuoja. EU-perusoikeuskirjassa ympäristön, kuluttajansuojan ja terveydenhuollon osalta velvoitteet on kuitenkin ilmastu poliittisena tavoitetilana, eli periaatteina, oikeusretoriikan sijaan. Perusoikeuskirjan artikla 52(5) on selvennetty niin, että periaatteet tulee huomioida EU-lakia implementoidessa ja tulkitessa. Oikeusvaikutukset ovat siten heikohkot. De Sadeleer on nostanut esiin, että teoreettisena mahdollisuutena on kuitenkin nostaa kanne artikla 263 SEUT:n nojalla, sillä implementointitoimi voidaan kumota sillä perusteella, että se epäonnistuu EU-perusoikeuskirjan periaatteiden kunnioittamisessa³⁵⁰.

Lisäksi teknisluontoisetkin direktiivit tulisi implementoida siten, että yksilöt voivat nostaa kanteen direktiivin pohjalta. Lisäksi kansalliset tuomioistuimet voivat esimerkiksi rajoittaa viranomaisten harkintavaltaa, jos se on tarpeen oikeusvaikutusten riittäväksi turvaamiseksi.³⁵¹ Näin on todettu esimerkiksi luonnonsuojeludirektiivin osalta tapauksessa *Waddenzee*³⁵².

EU:n teoreettiseen käyttöpotentiaaliin kuuluu myös artikla 7 SEU:n antama mahdollisuus asettaa sanktioita jäsenvaltioita vastaan, jotka jatkuvasti ja vakavasti rikkovat 2 sopimus Euroopan unionin alla (SEU) asettamia arvoja. Neuvosto voi täten teoriassa nostaa kanteen myös ihmisoikeusperustaisesti.³⁵³ Tämä luo teoreettisen mahdollisuuden luoda kanne myös ympäristörikkomuksissa, jotka törkeästi loukkaavat ihmisoikeuksia. Kannekynnys on kuitenkin todennäköisesti hyvin korkea ja jatkuvan sekä vakavan loukkauksen tulee olla hyvin merkittävä, ennen kuin Neuvosto ryhtyy toimenpiteisiin.

Euroopan ihmisoikeussopimuksella voi katsoa olevan merkittävä ja kasvava rooli EU:ssa. Artikla 6 SEU listaa kolme tasoa perusoikeuksia. Ensimmäinen muodostuu EU:n omasta perusoikeuskirjasta, toinen EU:n liittymisoptiosta Euroopan ihmisoikeussopimuksen osapuoleksi ja kolmas perusoikeuksien vahvistamisesta, kuten Euroopan ihmisoikeussopimuksen käytännön ja perusoikeudellisten traditioiden painottamisesta. Lisäksi jos ja kun EU liittyy Euroopan ihmisoikeussopimukseen, suora oikeusvaikutus on myös mahdollinen.³⁵⁴ Huomioitavaa on myös, että Lissabonin sopimuksen jälkeen EU:n tuomioistuin on viitannut perusoikeuskirjaan yli 50 kertaa

---

³⁵⁰ De Sadeleer 2012, s. 43, 44

³⁵¹ C-72/95 *Kraaijeveld* 1996, AG Elmer, kohdat 69-72, C-287/98 *Linseer*, AG Kokott, kohta 73, C-75/08 *Christopher Meller*, 2009, kohdat 57, 58

³⁵² C-127/02 *Waddenzee* 2004, kohta 66

³⁵³ Rosas & Armanti 2012, s. 161

³⁵⁴ Rosas & Armanti 2012, s. 171

ja antanut myös kaksi tuomiota, joiden mukaan EU-lainsäädäntö on katsottu ei-validiksi, koska se rikkoi perusoikeuksia³⁵⁵.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja sitä tulkitsevan tuomioistuimen rooli EU-kontekstissa ja sen jäsenmaiden keskuudessa on kasvanut voimakkaasti. Täten, niiltä osin, missä EU-kontekstissa esiintyy mahdollista suojeleheikkoutta, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin turvaa vähimmäissuojelutason. Toisaalta, jos kehitys on nopeampaa EU:ssa kuin esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä, vaikuttaa tämä myös siihen, miten Euroopan ihmisoikeustuomioistuin voi tulkita niiden sopimusosapuolten velvoitteita, jotka ovat paitsi sen lainkäyttövallan alla, myös EU:n jäseniä.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimella on esimerkiksi mahdollisuus hyödyntää niitä yleisiä oppeja, joita EU:ssa on vakiinnutettu valtion vastuun osalta. Lisäksi innovatiivinen sopimuksen ulkopuolisten materiaalin hyödyntäminen mahdollistaa EU:n ympäristövastuudirektiivin korvaussäännösten soveltamisen sen osalta, millaisia korjaustoimenpiteitä voidaan pitää riittävinä. Vaikka korjaustoimenpiteet on EU-kontekstissa suunnattu pääasiallisesti yksityisten tahojen tehtäväksi, voidaan määritelmiä käyttää esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkinnallisena apuna valtioiden korjaamistoimien osalta silloin, kun samanlaista määrittelyä ei ole tehty muutoin.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Ei meiltä tietoa puutu. Meiltä puuttuu rohkeutta käsittää mitä me tiedämme ja tehdä johtopäätökset.

Sven Lindqvist

Keskustelu ihmisoikeuksien ja ympäristön lähenemisestä on ollut viime vuosina akateemisen ja poliittisen keskustelun keskiössä³⁵⁶. Kansainvälisesti yhtenäisriippuvuutta ympäristön ja ihmisoikeuksien välillä ei kiisteta, mutta lainsäädännöllisesti reaktiot ovat olleet toistaiseksi melko vaatimattomia. Yhtenäisriippuvuutta koskeva käsittely ei toisaalta ole enää vain puhtaasti teoreettista tai poliittista, vaan viime vuosien aikana on noussut esiin merkittäviä kansainvälisiä oikeustapauksia, jotka ovat osaltaan kehittäneet oikeudellista argumentaatiota. Nämä tapaukset ovat keskittyneet perinteisiin maantieteellisesti rajallisiin ympäristöongelmiin ja globaaleissa

---

³⁵⁵ C-92/09 *Volker & Schucke*, 2010, C-236/09 *Test Achats*, 2011

³⁵⁶ Pentikäinen 2011, s. 512

ympäristöongelmissa erityisesti ilmastonmuutokseen, ja ovat hyödyntäneet ympäristöoikeuden ja ihmisoikeusjuridiikan oppeja limittäin.

Kansainvälisen ja alueellisen ympäristöoikeuden puolella valtion yleisen vastuun määrittelyssä on yksilön oikeusturvan kannalta havaittavissa erilaisia suojeluaukkoja ja suojeluheikkoutta. Yleisen kansainvälisen oikeuden huolellisuusperiaate, joka luo valtiolle ennakkollisen veloitteen toimia ympäristöstävällisesti, ei sovellu ainakaan tällä hetkellä kaikkiin ympäristöongelmiin. Esimerkiksi ydinkatastrofit jäävät huolellisuusperiaatteen ulkopuolelle.

Lisäksi varsinaisia kansainvälisiä sopimuksia valtion vastuusta ympäristöongelmissa ei ole onnistuttu luomaan, vaan tällä hetkellä niin ennakkollisia kuin jälkivastuukysymyksiäkin linjaavat kattavimmin kansainvälisen oikeuden toimikunnan laatimat luonnosartiklat, jotka eivät ole velvoittavaa oikeutta. Ennakolliset ympäristöä koskevat luonnosartiklat ovat saavuttaneet jonkin asteisen aseman, mutta etenkin vahingonkorvauksia käsittelevät luonnosartiklat eivät ole saaneet juuri minkäänlaista asemaa.

Yleisen kansainvälisen oikeuden sitoumusten valvomista vaikeuttaa myös niiden heikko valvontajärjestelmä. Kansainvälisen tuomioistuimen mandaatti vaatii suostumuksen kummaltakin valtio-osapuolelta, mikä rajoittaa oikeustapausten käsittelyä laajasti. Kansainvälinen tuomioistuin on kykenevä käsittelemään pääsääntöisesti vain valtioiden välisiä kiistatilanteita ja jättää yksilöiden oikeusturvakysymykset sivuun. Tämä problematiikka ei koske luonnollisesti vain ympäristötapauksia, vaan ylipäänsä kansainvälisen tuomioistuimen rajattua toimivaltaa valtion suvereniteetin maksimoimiseksi.

Samoin kuin yleinen kansainvälinen oikeus, sisältää kansainvälinen ympäristöoikeuskin periaatteita, mutta sopimukset ovat usein pehmeitä, soft law -tasoisia sääntelyinstrumentteja. Esimerkiksi varovaisuusperiaate on ristiriitainen, eikä sitä tulkita niin laajasti kuin olisi mahdollista. Ankanan vastuun periaate, joka koskee yleensä ympäristörikkomusten tekijöitä valtioiden sijaan, on puolestaan rajoitettu niin toiminta-alojen kuin olosuhteiden osalta siten, että kaikki vahingot eivät välttämättä tule korvatuksi. Ankanan vastuun periaate ja huolellisuusperiaate viittaavat valtion näkökulmasta ensisijaisesti siihen, että valtio sääntelee ja valvoo yksityisten toimintaa.

Kansainvälisen ympäristöoikeuden tekee heikoksi etenkin se, että erityiset korvaussäännöt ympäristövahinkojen osalta eivät ole saaneet laajaa hyväksyntää edes siinä määrin kuin vastaavat luonnosartiklat yleisen kansainvälisen oikeuden puolella. Koska valtion korvausvastuu on rajattu,

kynnys sopimusvelvoitteiden rikkomiseen on todennäköisesti matalampi kuin tiukemmissa sopimuksissa. Paitsi säännösten pehmeys, ympäristöoikeutta vaivaa kansainvälisellä tasolla usein valtioiden haluttomuus sitoutua velvoittaviin sopimuksiin. Kansalliset lainsäädännöt saattavatkin olla huomattavasti edistyneempiä ympäristön alalla kuin kansainväliset sopimukset.

Kansainvälinen oikeus suhtautuu esimerkiksi ekstraterritoriaalisiin velvoitteisiin hyvin ristiriitaisesti, vaikka etenkin globaalien rajat ylittävien ympäristötapausten kohdalla ekstraterritoriaalisten velvoitteiden määrittely on keskeistä. Kansainvälisen oikeuden piirissä International Commission of Jurists on luonut yhtenäisen dokumentin, joka kodifioi osaksi nykykäytäntöjä, mutta sen laillinen velvoittavuus on heikko. Kansainvälisiä oikeustapauksia on niukasti, ja useimmissa tapauksissa ekstraterritoriaalisen vastuun voidaan katsoa toteutuvan vain silloin, kun valtio, joka on aiheuttanut haitan, sijaitsee maantieteellisesti lähellä haitan kokenutta valtiota.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen oikeuskäytäntö vastaa osaan suojeluaukoista ja suojeluheikkouksista, joita yleisen kansainvälisen oikeuden ja kansainvälisen ympäristöoikeuden säännöstö jättää. Periaatteet kansainvälisen ja kansainvälisen ympäristöoikeuden puolella vastaavat usein niitä, joita on määritelty Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä. Jälkimmäisessä valtioille asetettu toimintavelvollisuus ennaltaehkäistä ympäristövahinkoja on kuitenkin sitova tulkinnanvaraisuudesta huolimatta.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen piirissä ennaltaehkäiseviin ja positiivisiin velvoitteisiin lukeutuu velvoite säätää lainsäädäntöä. Valtion sääntelyvastuun tarkoituksena on luoda lainsäädäntöä, joka velvoittaa myös yksityisiä toimijoita. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen linjaukset sääntelyvastuusta koskien yrityksille luotavia velvoitteita, vastaavat YK:n linjauksia. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ja YK ovat linjanneet, että valtiolla on 1) velvollisuus turvata ihmisoikeuksia yritystoiminnan rikkomuksia vastaan 2) velvollisuuksia valvoa yritysten huolellisuusperiaatteen noudattamista ja 3) velvoite turvata riittävät oikeussuojakeinot niissä tapauksissa, joissa yritystoiminta on johtanut ihmisoikeusloukkauksiin.³⁵⁷ Yritysten kontrollointiin liittyen valtiolla on lainsäädäntövastuun lisäksi vaarallisen teollisuuden kontrollointivastuu ja tutkimusvastuu. Näiden ennakkolisten velvoitteiden lisäksi valtiolla on positiivinen vastuu esimerkiksi evakuoinnin osalta, jos ympäristöongelma on jo tapahtunut. Samaan kategoriaan

---

³⁵⁷ UNHRC, A/HRC/17/31, 73-77, 27-50, 50-72, 81-102

sisältyy myös asuntojen tarjoaminen henkilöille, jotka eivät pysty itse muuttamaan taloudellisista syistä turvalliselle alueelle.

Vaikka Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen linjaamat velvoitteet ovat osaksi yhteneväisiä kansainvälisen ympäristölainsäädännön kanssa, ympäristöoikeudelle tyypillinen säädännöllinen pehmeys ei esiinny Euroopan ihmisoikeussopimuksen piirissä. Euroopan ihmisoikeussopimuksen toteutuminen on velvoittavampaa ja valvotumpaa, sillä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mandaatti käsitellä valituksia on vahvempi kuin kansainvälisen tuomioistuimen, jossa vaaditaan sopimusosapuolien suostumus. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa vahingonkorvausvastuu on mahdollinen niissäkin tapauksissa, joissa ei ole oikeudellista pohjaa erityisen ympäristölainsäädännön nojalla.

Valtiolle voi syntyä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen edessä maksuvastuu suhteessa ympäristövahingon aiheuttamiin ihmisoikeusloukkauksiin esimerkiksi artiklojen 2, 6 ja 8 alla. Lähtökohtaisesti tämänhetkinen oikeuskäytännössä käytetty kriteeristö edellyttää, että ympäristöhaitta kohdistuu suoraan yksilön kotiin tai yksityiselämään ja ympäristösaasteiden tai muun haitan määrä ylittää tietyt vähimmäisvaatimukset. Vähimmäisvaatimuksia ei ole kuitenkaan tarkemmin määritelty. Huomioitavia seikkoja ovat etenkin haitan intensiivisyys, kesto sekä fyysiset ja henkiset vaikutukset yksilöön. Korvausvastuu ei ainakaan tällä hetkellä sovellu kovinkaan hyvin sellaisiin ympäristöhaittatapauksiin, jolla ei ole suoraa ja selvää, merkittävää vaikutusta ihmisiin. Samaan aikaan voidaan todeta, että nykyisin hyvin harva ympäristöhaitta on täysin irrallinen ihmisistä ja heidän oikeuksiensa toteutumisesta, joten jatkossa merkittävää tulee olemaan, kuinka heikkoa tai vahvaa yhtenäisriippuvuutta tullaan edellyttämään ihmisenäkökulmasta, että ympäristöhaitta katsotaan korvattavaksi.

Jälkikorvausvastuuseen sisältyy oleellisesti korvauksen takaaminen, mikä viittaa yleisimmin taloudelliseen korvaukseen. Korvaaminen voi olla myös oikeuskäsittelyn uudelleen avaaminen tai vangitun henkilön vapauttaminen³⁵⁸. Toisaalta yleisesti oikeusloukkausten hyvitysten vaikutukset eivät rajoitu vain yksilön välittömään hyvitykseen, vaan seurauksena voi olla lainsäädännöllisiä muutoksia, uusien oikeusturvakeinojen tarjoamista, koulutusta, tiedon jakamista ja vastaavia toimenpiteitä³⁵⁹.

---

³⁵⁸ Miara & Prais 2012, s. 529

³⁵⁹ *ibid*, 530

Yksilön näkökulmasta taloudellisen korvauksen saaminen ympäristöhaitan aiheuttamasta vahingosta voi olla riittävää, mutta useissa tapauksissa ympäristölle kohdistuva vahinko jää tällöin huomioimatta. Tulevaisuudessa ihmisoikeusjuridiikan piirissä ennallistamisvelvoitteella voisi olla keskeisempi rooli. Tällä hetkellä ennallistamisvelvoite tunnetaan kansallisessa lainsäädännössä, luonnosartikloissa ja kansainvälisessä ympäristölainsäädännössä. Periaatteen nojalla on mahdollista vaatia toimia, jotka pyrkivät korjaamaan ympäristön siihen tilaan, missä se oli ennen ympäristöloukkausta. Jollei se ole mahdollista, tehdään jokin muu konkreettinen suojelutoimenpide. Valittajat arvottavat luonnollisesti eri asioita. Yksi valittaa puhtaasti itse kärsimästään haitasta, mutta toiselle ympäristöön kohdistuvan haitan korjaaminen voi olla valituksen ensisijainen motiivi. Jälkimmäiselle ryhmälle ennallistamisvelvoitteen käyttöönotolla olisi suuri merkitys.

Esimerkiksi parempien tai uusien oikeusturvakeinojen tarjoaminen, koulutus ja tiedon jakaminen hyödyttävät yhteiskuntaa laajemmin ja nostavat ihmisoikeuksien ja ympäristön suojelutasoa muidenkin kuin alkuperäisen oikeusloukkauksen uhrin osalta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen laaja korvauskäytäntö ei olekaan ainoastaan yksilön oikeusturvaa vahvistava tekijä, vaan yleisempi muutosvoima niin tuomion saaneessa valtiossa kuin muissakin sopimusvaltioissa.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimella on mahdollisuus vakiinnuttaa ympäristöongelmista laadittujen kansainvälisten luonnosartiklojen asemaa korvaussäännösten osalta, jos se käyttää niitä tulkinta-apuna. Tämän hetkinen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö niin yleisesti kuin muutamissa ympäristöoikeustapauksissa näyttää, että myös ei-sitovilla instrumenteilla ja niilläkin Euroopan ihmisoikeussopimuksen ulkopuolisilla lähteillä, joilla ei ole hyväksyntää sopimusosavaltioissa, voi olla tulkinnassa merkittävä rooli. Todennäköisesti, jotta luonnosartiklojen vakiintuminen saisi vetoapua Euroopan ihmisoikeustuomioistuimesta, tarvittaisiin tietotaitoa ja aktiivisuutta valittajien puolelta hyödyntää materiaaleja. Tämä siksi, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ylikuormitettu oikeuskäsittelyistä, joten tuomarit eivät välttämättä oma-aloitteisesti lähde keräämään sopimuksen ulkopuolisia materiaaleja, joihin ei ole jo aiemmin viitattu.

Siinä missä kansainvälinen ympäristöoikeus on määritellyt ankaran vastuun piiriin kuuluviksi toimiksi vain rajatut asiat, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen vastuunmäärittely on yleisemmin sovellettavaa. Euroopan ihmisoikeustuomioin mandaatti kattaa myös ne tapaukset, joita ei ole osattu ennakoita etukäteen. Toisaalta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä on systematisoitavissa ympäristöongelmia, joiden ympärille on muodostunut huomattava määrä

enemmän oikeuskäytäntöä kuin toisten asioiden. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä käsittelemät ympäristöongelmat koskevat lähinnä äänisaastetta, muita ilmansaasteita ja öljyvahinkoja. Yksittäistapaukset käsittelevät luonnonkatastrofeja, kuten mutavyöryä ja kaivostoimintaa. Esimerkiksi ydinvoimakysymykset eivät ole menestyneet. Oikeustapausten luokittelu ympäristöongelmien luonteen perusteella ei ole kuitenkaan keskeisintä valtion vastuun systematisoinnin kannalta. Tämä johtuu siitä, että yleisiä velvoitteita, jotka on linjattu myös toisessa kontekstissa, voi soveltaa myös tapauksissa, joista ei ole aiempaa tulkintaa. Paljon käsitellyissä tapauksissa, kuten äänisaasteen osalta, oikeusvarmuus ja ennustettavuus saattavat kuitenkin valittajan näkökulmasta olla varmempaa kuin ennen käsittelemättömien ympäristöongelmien osalta.

Euroopan ihmisoikeussopimukseen ei vastaa ekstraterritoriaalisuus kysymykseen kansainvälistä oikeutta selvemmin, mutta toisaalta käyttöpotentiaali on parempi aiemman, muuta kuin ympäristötapauksia koskevien oikeustapausten ja nykytutkimusten valossa. Vaikka Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ekstraterritoriaalista vastuuta käsittelemät tapaukset ovat koskeneet esimerkiksi miehitystä ja karkottamista, niiden yleiset opit ovat ainakin teoriassa sovellettavissa tulevaisuuden ympäristötapauksissa, kuten esimerkiksi Boyle on linjannut.

Ongelmalliseksi ekstraterritoriaalisuuden soveltaminen osoittautuu etenkin sellaisten ilmiöiden kuin ilmastonmuutoksen osalta. Ilmastonmuutoksen käsittelyä vaikeuttaa keskeisimmin se, että vahingot aiheutuvat hajasaasteista, eikä yhtä yksittäistä syyllistä maata ole välttämättä oikeudellisesti tai moraalisestikaan oikein vastuuttaa yksinään kollektiivisesti aiheutetusta haitasta. Ilmastonmuutoksen käsittelyyn liittyy myös olennaisesti kysymys valitusoikeuden laajuudesta, sillä tällä hetkellä haitat kärsitään useimmiten Euroopan ihmisoikeussopimusvaltioiden ulkopuolella. Myös todistelu, että tietty ympäristöhaitta on nimenomaisesti ilmastonmuutoksesta aiheutunutta, voi olla haastavaa ja vaatii asiantuntija-arvioita muilta kuin oikeudelliselta alalta. Ilmastonmuutoksen korvauslogiikkaan olisivat sovellettavissa ympäristöoikeuden puolella käytetyt korvausrahastot, joihin kaikki valtiot antavat osansa. Korvaus tulee hoidetuksi rahastosta, vaikka vastuu jäisikin langettamatta. Mikä on valtion oikeudenmukainen osuus tällaisessa järjestelmässä, on kuitenkin enemmän moraalinen ja poliittinen kysymys kuin ratkaistavissa puhtaasti oikeudellisella argumentaatiolla.

EU-oikeuden sitovan ympäristölainsäädännön määrä on huomattavasti runsaampi kuin muun kansainvälisen oikeuden. Myös sitovuusaste on EU:n lainsäädännössä paremmin rinnastettavissa tavanomaiseen kotimaiseen lainsäädäntöön kuin erittäin tulkinnanvaraiseen kansainväliseen

oikeuteen. EU-oikeuskaan ei toisaalta vastaa selvästi vastuukysymyksiin valtioiden osalta, vaan keskittyy yksityisten tahojen vastuuttamiseen niin yleisellä ympäristövahinkovastuu direktiivillä kuin yksittäisillä ja yksityiskohtaisilla lainsäädäntöinstrumenteilla.

Lisäksi EU-oikeudelle on tyypillistä, että se on luonteeltaan teknistä ja prosessioikeuksiin keskittyvää, eikä sisällä selkeitä, sisällöllisiä ympäristöoikeuksia yksilön kannalta. Lähestymiskulma on ihmiskeskeinen ja haitan merkittävyyskynnys saattaa nousta hyvinkin korkeaksi. Tällöin ongelmallisinta on, että se jättää yksityisten tahojen selkeästi ja todistettavasti aiheuttaneet ympäristöhaitat heikommalle sääntelylle. Valtiolla ei esimerkiksi ole yksiselitteistä velvoitetta ryhtyä vahingon rajaamis- ja korjaamistoimenpiteisiin. Toisaalta EU:n piirissä on käyttöpotentiaalia hyvinkin innovatiiviseen laintulkintaan, sillä halutessaan komissio voi esimerkiksi haastaa valtion, joka törkeästi vaarantaa ympäristön ja ihmisten hyvinvoinnin jättämällä puuttumatta ympäristöongelmiin, rikkomuksesta.

Lisäksi merkittävää on, että EU on sitoutunut Århusin sopimukseen. Täten tiedonsaantioikeudet ja prosessioikeudet ympäristöasioissa EU:n ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkinnoissa ovat yhteneväiset. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tapauksissa leimallista on, että Århusin sopimuksen kaltaisiin velvoitteisiin nojaavat kanteet ovat menestyneet usein paremmin kuin muut. Varsinainen ympäristöhaitta, joka loukkaa ihmisoikeuksien toteutumista, ei aina ole ollut tuomion keskiössä, jos Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut asiaan liittyneen myös puutteellisen kotimaisen oikeuskäsittelyn tai esimerkiksi kansallisten tuomioistuinten päätösten täytäntöönpanossa epäonnistumisen. Näihin velvoitteisiin lukeutuukin velvoite huolehtia, että lainsäädäntöä ja kotimaisten tuomioistuinten päätöksiä kunnioitetaan. Prosessioikeuksien korostaminen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen nykyisessä oikeuskäytännössä on ollut osaltaan hidastamassa oikeudellisen argumentaation kehittymistä varsinaisten ympäristövahinkojen aiheuttamista ihmisoikeusloukkauksista. Täten lisäarvo EU-oikeuteen ei ole niin laaja kuin voisi olettaa. Toisaalta ei tule väheksyä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen vaikutusta yksilön saamien jälkikorvausten ja esimerkiksi perhe- ja yksityisysselämän tai oikeus elämään osalta.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytäntökään ei ole absoluuttista, vaan elastista ja dynaamista, ajassa muuttuvaa modernia oikeutta, jossa harkintamarginaaliopilla, intressivertailulla ja konsensuksella on keskeinen asema oikeudellisen aktivismin hillitsijoina ja tasapainottajina³⁶⁰. Punnintaa tehdään esimerkiksi taloudellisesta näkökulmasta ja oikeusloukkausten uhrimäärästä.

---

³⁶⁰ Rautiainen 2011, s. 1169–1170

Lisäksi valtion velvoitteisiin vaikuttaa vahvasti se, painotetaanko dynaamisen tulkinnan periaatetta vai konservatiivisempaa tulkintaa. Näihin valintoihin vaikuttaa luonnollisesti kulloinenkin tuomarikokoonpano. Tuomarit jakautuvat muun muassa aiemman taustansa vuoksi aktivistisempiin ja konservatiivisempiin koulukuntiin. Taustalla vaikuttavat myös yleisemmin hieman eriävät mielipiteet Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen roolista. Etenkin suuren jaoston tuomioissa äänet jakautuvat merkittävästi, kuten eriävistä mielipiteistä on havaittavissa.

Lisäksi merkittävää on, onko asiasta muodostunut jäsenmaiden kesken konsensusta eurooppalaisella tasolla vai onko kyse ennemminkin arvosensitiivisestä asiasta. Konsensus kaventaa yleensä valtion harkintamarginaalia, elleivät kyseessä ole tietyt arvosensitiiviset asiat. Rautiainen on todennut arvopluralismista osuvasti:

Kun Euroopan ihmisoikeustuomioistuin pyrkii tulkitsemaan ja kehittämään yhteisiä »eurooppalaisia arvoja», se joutuu väistämättä ratkaisuisaan arvokonflikteihin ihmisoikeussopimuksen jäsenvaltioiden paikallisten arvojen kanssa. Näissä konflikteissa kysymys valtiosääntötekstin ja arvojen välisestä yhteydestä palautuu viime kädessä siihen tosiseikkaan, ettei oikeudellista tulkintaa voi koskaan tehdä arvotyhjiössä.³⁶¹

Sama pätee ympäristöasioihin. Ympäristöön ei liity samanlaisia moraaliin pohjautuvia arvojännitteitä kuin homoseksuaalisuuteen tai abortteihin, mutta poliittisessa keskustelussa ympäristö on selvässä kilpailuasemassa esimerkiksi taloudellisten intressien kanssa. Ympäristöarvoja korostavat tahot katsovat, että ympäristöllä on arvo itsessään eikä valtioiden tule ottaa riskejä esimerkiksi ilmastonmuutoksen suhteen. Vähemmän ympäristöarvoihin keskittyvät tahot taas eivät katso ympäristöasioita ensisijaisiksi ennen kuin varsinainen haitta on jo todennettavissa, vaan esimerkiksi talouskriisi katsotaan ensisijaisemmaksi. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on jo alkanut katsoa tuomioissaan, että ympäristöarvot ovat nyky-yhteiskunnissa keskeisessä asemassa, mutta osa jäsenvaltioista voi olla eri mieltä siitä, miten vahvasti ympäristöarvot tulee huomioida etenkin, jos asiasta ei vallitse jäsenvaltioiden kesken selvää konsensusta.

On myös huomioitava, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö ei vastaa yksipuolisesti ympäristöoikeuden suojeluaukkoihin ja suojeluheikkouteen eikä se toimi vain oman järjestelmänsä umpiossa, vaan osa oikeuskäytännöstä on saanut merkittävässä määrin inspiraatiota ympäristöoikeuden puolen innovatiivisista sopimuksista, kuten Århusin sopimuksesta ja muutamista alueellisista sopimuksista, jotka eivät ole vielä astuneet voimaan. Sopimuksen

---

³⁶¹ Rautiainen 2011, s. 1170

ulkopuolisilla oikeuslähteillä ja tutkimuksilla näyttäisi olevan kasvava ja merkittävä rooli tulkinnan kehittymisen kannalta etenkin uudemmissa alueilla, kuten ympäristötapauksissa. Täten Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on omalta osaltaan edistämässä ja vakiinnuttamassa ympäristöoikeuden puolella tapahtuvaa kehitystä. Tässä piileekin yksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tärkeä rooli myös tulevaisuudessa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimella on mahdollisuus käyttää tulkinta-apuna edistyksellisimpiä ympäristösopimuksia, joita valtiot eivät laaja-alaisesti edes vielä ole hyväksyneet.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö osallistuu ensisijaisesti sopimusosapuolten kansalaisten oikeusturvan kehittämiseen yksittäistapauksissa. Samaan aikaan sen tuomioilla on merkittävä vaikutus myös muissa sopimusvaltioissa kuin mitä tuomio koskee, sillä kansalliset tuomioistuimet huomioivat oikeuskäytännön tulkinnassaan. Lisäksi kansalliset lainsäätäjät huomioivat oikeuskäytännön linjaukset lainsäädäntömuutoksissa. Tämä pätee Suomeenkin. Kansallinen sääntely ei ole ylipäänsä enää eriteltävissä samalla tavalla kuin ennen puhtaaseen kansainväliseen oikeuteen ja kotimaiseen oikeuteen, vaan EU:n, Euroopan Neuvoston ja YK:n tason oikeudelliset linjaukset vaikuttavat suoraan tai ainakin epäsuorasti tulkinnallisena apuna kotimaiseen lainsäädäntöön niin säätämisen kuin tulkintavaiheessa. Samanaikaisesti kotimainen kehitys, etenkin jos sopimusosapuolten sisäinen oikeus muodostaa keskenään konsensuksen, vaikuttaa kansallisen, EU:n, Euroopan Neuvoston ja YK:n tason kehitykseen.

Suomessa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomioilla on ainakin tällä hetkellä varsin kritiikitön ja vahva asema. Samanaikaisesti Suomen perustuslaki on edistyksellinen ympäristön ja ihmisoikeuksien osalta. Suomalaisen tulevaisuuden ympäristövalitukset Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen ovatkin varsin mielenkiintoinen mahdollisuus testauttaa kotimaista lainsäädäntöä, jos Euroopan ihmisoikeustuomioistuin hyödyntäisi ja analysoisi kotimaisen perustuslaillisen ympäristöoikeuden painoarvoa. Sen sijaan on epätodennäköisempää, että suomalaiset kansalliset tuomioistuimet lähtevät ainakaan lähitulevaisuudessa harjoittamaan oikeudellista aktivismia perustuslain ympäristöoikeussäännösten laajuuden ja velvoittavuuden osalta.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin osallistuu myös yleisemmin kansainvälistyvän oikeuden eri sektoreiden vuoropuheluun. Se ottaa ja antaa vaikutteita niin YK-tasoiseen, alueelliseen kuin kansalliseen kehitykseen. Kuten aiemmin on viitattu, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin voi olla vakiinnuttamassa kansainvälisiä periaatteita ja nostamassa kansallisia minimistandardeja. Vaikka tässä tutkimuksessa Amerikan ja Afrikan ihmisoikeusjärjestelmät ja muu alueellinen kehitys

jätetään käsittelemättä, etenkin kansainvälisen oikeuden periaatteiden vakiintumisen tai vakiinnuttamisen kannalta, myös ne ovat merkittävässä asemassa.

Vaikka kansainvälinen ihmisoikeusjärjestelmä ja sen joukossa Euroopan ihmisoikeusjärjestelmä ei vastaa kaikilta osin niihin haasteisiin ja suojeleheikkouksiin, joita esiintyy perinteisen yleisen kansainvälisen oikeuden ja ympäristöoikeuden alalla, niissä tapauksissa, kun ihmisoikeusjärjestelmä on ainoa mahdollinen käytettävissä oleva oikeussuojakeino ympäristöongelmien uhreille, ei ihmisoikeusjärjestelmän tule arastella tapausten käsittelyä. Jollei oikeusloukkausten uhreille ole saatavilla riittäviä oikeussuojakeinoja myös kansainvälisesti, ympäristöongelmat saattavat johtaa levottomuuksiin ja konflikteihin.

Levottomuudet ja konfliktit puolestaan johtavat vain inhimillisen kärsimyksen kasvuun, oikeusloukkauksiin, taloudellisiin kustannuksiin ja uusiin ympäristöongelmiin. Täten niin ihmisoikeuspohjaisesti, taloudellisesti kuin moraalisesti tarkastellen ihmisoikeusjärjestelmän hyödyntäminen ympäristötapauksissa on jokseenkin väistämätöntä ja välttämätöntä ainakin siihen saakka, kun valtiot luovat uusia, käyttökelpoisia ympäristövalitusmekanismeja.

LIITE 1 Tutkimuksen tiivistelmä taulukkona

Ihmisoikeuksien toteutuminen ja ympäristön tila ovat yhtenäisriippuvuussuhteessa toisiinsa

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen evolutiivinen tulkintakäytäntö mahdollistaa ympäristöön liittyvien ihmisoikeuksien turvaamisen

Äänisaaste	Kaivostoiminta	Luonnonkatastrofit
Muut saasteet	Ydinvoima	Käyttöpotentiaali: ilmastonmuutos

Valtion velvoitteet ympäristötapauksissa

Ympäristöä koskevan tiedon takaaminen	Riittäviä askelia ehkäisemään riskejä, kuten kuolemantuottamuksia sekä terveyshaittoja	Konkreettisia toimia esim. evakuoinnin osalta	Oikeusturva-keinojen saatavuuden turvaaminen.	Vahingonkorvausvastuu
	Positiivinen velvoite fasilitoida lainsäädäntöä. Valtion sääntelyvastuu yksityisten toimijoiden osalta.		Velvoite huolehtia, että lainsäädäntöä noudatetaan ja kotimaisten tuomioistuinten päätöksiä kunnioitetaan.	a) suora vaikutus yksilön asuntoon, kotiin tai yksityiselämään ja b) ympäristösaasteiden haittojen täytyy ylittää tietyt vähimmäisvaatimukset. Ei ole olemassa yleistä kriteeristöä sille, milloin haitat ovat ylittäneet vähimmäisvaatimukset. Määräviä tekijöitä: haitan intensiivisyys, kesto sekä niin fyysiset kuin henkisetkin vaikutukset.
	Vaarallisten teollisuuksien kontrollointi ja tutkimukset.			Valtion harkintamarginaali, poikkeusolot, varaukset

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön vaikuttavuus ja vuorovaikutus suhteessa muihin toimijoihin

EIT saa vaikutteita kansallisista standardeista	EIT vaikuttaa yksittäistapauksissa	EIT vaikuttaa minimistandardeihin sopimusvaltioissa
EIT saa vaikutteita kansainvälisistä standardeista	EIT vakiinnuttaa kansainvälisiä periaatteita	EIT vaikuttaa minimistandardeihin kansainvälisessä yhteisössä

Ympäristöoikeuden suojeluaukot ja suojeleikkous

Yleinen kansainvälinen oikeus	Kansainvälinen ympäristöoikeus	EU-oikeus
Huolellisuusperiaatteen sovellusala jättää ulkopuolelle esimerkiksi ydinkatastrofit	Pehmeitä sääntelyinstrumentteja, ei varsinaisia sanktioita sopimusrikkomuksista	Keskittyy yksityisten tahojen vastuuttamiseen ja jättää sellaisten tapausten ulkopuolelle jäävät tilanteet heikommalle sääntelylle.
Kansainvälisen tuomioistuimen rajattu mandaatti: suostumus kummaltakin osapuolelta	Varovaisuusperiaate ristiriitainen. Ankaran vastuun periaate rajoitettu niin toiminta-alojen kuin olosuhteiden osalta.	Haitan merkittävyyskynnys mahdollinen korkeus, eikä selkeitä, sisällöllisiä ympäristöoikeuksia.
Korvausvastuu uhreille ei ole pakottavaa lainsäädäntöä valtioiden osalta	Erityiset korvausvastuusäännökset ympäristövahinkojen osalta eivät ole saaneet laajaa hyväksyntää. Kynnys sopimusveloitteiden rikkomiseen matalahko.	Ei suoranaista valtion veloitetta ryhtyä vahingon rajaamis- ja korjaamistoimenpiteisiin
Korvausvastuusäännösten osalta luonnosartikloilla on käyttöpotentiaalia	Valtioiden haluttomuus sitoutua sopimuksiin, jotka velvoittavia	Teoreettisia mahdollisuuksia useita, mutta käytännössä ei testattu

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mahdollisuudet vastata ympäristöoikeiden suojeluaukkoihin ja suojeleikkouteen

Ei tarvetta valtioiden erityiselle suostumukselle käsitellä tapauksia, kuten kansainvälisessä tuomioistuimessa.	Vastuumäärittelyn yleisyys, kattaa myös tapaukset, joita ei osata ennakoita etukäteen	Käyttöpotentiaalia ekstraterritoriaalisissa tapauksissa aiemman oikeuskäytännön ja nykytutkimuksen pohjalta.	Mahdollisuus olla vakiinnuttamassa luonnosartiklojen asemaa korvaussäännösten osalta. Vaatii kuitenkin todennäköisesti aktiivisuutta valittajilta.
Valtiolle asetettu toimintavelvollisuus niin lainsäädännöllisessä kuin konkreettisessä mielessä.	Ei samanlaista säädännöllistä pehmeyttä kuin useimpien ympäristöinstrumenttien kohdalla	Vahingonkorvausvastuu mahdollinen tapauksissa, joissa ei oikeudellista pohjaa erityisen ympäristölainsäädännön nojalla	